

meddobje

P O E Z I J A: **VLADIMIR KOS** (JAPONSKA), TRI BALADE V "NÁNKÁ" SLOGU, KI JIH SENČIJO OBLAKI (185); SRCE DUHA (218); UVOD V SEDANJOST NA KRIŽILI (278); V IMENU VSEH, KI ZGODOVINO - LJUBIJO; PESEM DVEH VRSTIC (IN MNOGO VEČ) (286) * **GREGOR PAPEŽ** (ARGENTINA), QUEDATE AQUI (Kasteljansko) (253).

P R O Z A: **MAKS OSOJNIK** (ARGENTINA), KNAPICA (193).

E S E J I I N R A Z P R A V E: **FRANCE PAPEŽ** (ARGENTINA), PO SAMOTNIH POTEH (178) * **VINKO RODE** (ARGENTINA), IVAN HRIBOVŠEK (188) * **JOŽE RANT** (ARGENTINA), ISKANJE NRAVNEGA RAVNOVESJA (221) * **AVGUST HORVAT** (ARGENTINA), VAŽNOST DELA V GOSPODARSKEM UDEJSTVOVANJU (257) * **ALOJZI GERŽINIČ** (ARGENTINA), II. VATIKANSKI CERKVENI ZBOR IN SPREMEMBE "V KONCILSKEM DUHU" (287).

P R E V O D I: **DR. TINE DEBELJAK** (ARGENTINA), KAREL HYNEK MÁCHA: MAJ (2).

P O R O Č I L O: **ROZINA ŠVENT** (SLOVENIJA), RAZSTAVA V NARODNI IN UNIVERZITETNI KNJIŽNICI "SLOVENSKA BESEDA V AVSTRALIJI" (295).

K R I T I K E: **VLADIMIR KOS** (JAPONSKA), RAZOČARANOST (300).

L I T E R A R N I K A Ž I P O T I: **LEV DETELA** (AVSTRIJA), MIT IZGUBLJENEGA (311).

U M E T N I Š K A P R I L O G A: **TED KRAMOLC** (KANADA).

XXIX-1995

entresiglo

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXIX.

1 9 9 5

Št./Nº 3-4

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovana

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: FRANCE PAPEŽ (glavni urednik/director general),
Vinko Rode, Lev Detela, Tone Brulc, Andrej Rot.

Načrt za ovitek: arh. Andrej Horvat

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo
ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 158. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 11/1995

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

CORREO
ARGENTINO
586

CONCESION 7806

TARIFA REDUCIDA

Ob dvajsetletnici odhoda Rude Jurčeca,
Buenos Aires, 4. novembra 1995.

PO SAMOTNIH POTEH

Grem po poti, ki pelje ob mojem bregu, med kamenjem, kaktusi in borovci proti jugu - ne vem, kje se konča, kajti valovit svet je tak, da se zdi ko da bi se obzorje nenehno oddaljevalo, dvigalo in padalo v prazno. Pred desetletji sem hodil tod - spominjam se - s knjigo, ki je takrat izšla: La Nausea - Gnus. Branje je bilo težavno, odbijajoče; avtor Jean P. Sartre je hotel povedati nekaj, kar bi označil za popolno naveličanost. Takrat smo, nasprotno, pri Slovenski kult. akciji delali v polnosti življenjskega zagona in svežine; prvič po odhodu iz domovine smo začutili, da je pristna eksistenca v delu, v iskanju smisla življenju.

V prvih letih obstoja SKA je bilo zanimanje najvidnejših ustvarjalnih članov usmerjeno v tisto miselnost, ki so jo predstavljali Kierkegaard, Heidegger, Sartre; obenem pa v literaturo modernega romana in poezije: Camus, Proust, Greene, Claudel, Eliot. Poleg Rude Jurčeca in Ignacija Lenčka so bili predvsem člani filozofskega odseka tisti, ki so hodili po poteh, ki so za miselno snovanje vseh dob najbolj samotne. To so lahko gozdne poti (Heidegger), gorske ali poljske poti, tudi (naše) pampske poti v južne dalje. Ena takih je pot francoskega (Sartrovega) eksistencializma.

Petnajst let je minilo, odkar je odšel iz evropske literarne in filozofske pozornice Jean Paul Sartre in z nekim obotavljanjem bi mu danes rekel "filozof", kot bi to komaj rekel tudi Nietzscheju, Kierkegaardu ali celo Jaspersu. Povrh je doba petnajstih let prinesla toliko sprememb, da se delo tega eksistencialista in sploh te poti počasi, a z gotovostjo, umika novim filozofskim dosegom, primernejšim današnjemu človeku. Kdo se more danes prebiti preko tisočev strani Sartrovih globinskih miselnih vrtanj? Če pa bi ga označil z moralno idejno oznako, bi sploh moral reči, da je bil eden od strupov zahodnega sveta.

O Sartru in temeljnih idejah eksistencializma je pri Slovenski kult. akciji govoril leta 1955 dr. Ignacij Lenček in vzbudil živahno debato. Ilustracija Lenčkovega večera je bilo teden dni kasneje predvajanje Sartrovega filma *Kocka je padla*, in je takrat v uvodnih besedah orisal lik pisatelja kot leposlovca in dramatika Ruda Jurčec. Hranim njegovo pismo, datirano 14. oktobra 1956: "Na kulturnem večeru dne 3. novembra bo predaval dr. Nace Lenček o eksistencializmu, drugi del. Uvodnik za Glas bo napisal on sam, pač pa nam manjka vzporedni članek za Obraze in obzorja. Lepo Vas prosim, da bi napisali članek o Kierkegaardu in ga prinesli v soboto dne 20. oktobra na Alvarado 350."

Leta 1961 je bila v Bullrichevem salonu bralna predstava Sartrove enodejanke *Zaprta vrata*. Za uvod je Ruda Jurčec prebral esej o Sartru kot filozofu, pisatelju in dramatik. Uprizoritev je bila posrečena sinteza uzakonjene odrske tehnike in mimične recitacije. Delo, ki ga kritika postavlja v vrh Sartrove dramatike, je v avditoriju SKA ustvarilo vznemirjenje in hkrati zavzetost za visoko gledališko igro. - Pozneje je še enkrat - leta 1980 - predaval o Sartru dr. Alojzij Kukovica.

Sartre je izgubil očeta, ko je bil star eno leto; vzgajala sta ga mati katoličanka, Anne-Marie Schweitzer, in njen oče, nemško misleči Charles Schweitzer, kalvinist iz Alzacije. Ob teh nasprotujočih si vzgojnih dejavnikih je mladenič zapadel v agnosticizem in kmalu v nepremakljiv ateizem. V avtobiografskem delu *Les mots* (Besede, 1964), ki je njegovo najboljše pripovedno delo, obuja Sartre spomine: že v mladosti je bil bolešno imaginativen in sanjav; ded Charles je nenehno smešil katolicizem, ki mu ga je vcepljala mati. "Takrat sem še veroval, molil vsak dan kleče ob postelji... a kar sem prejel od katolicizma, sem kmalu zamenjal za leposlovje - to je bil moj "Ersatz" za nekaj, česar nisem mogel doseči. Zemska nesmrtnost mi je postala nadomestilo za večno nesmrtnost".

Ko je bil Jean-Paul star enajst let, se je mati vnovič poročila. Življenje v družini, kjer mu je manjkala oče, je povzročilo v mladostniku resne psihične motnje, posebno še, ker je bil po naravi boječ in vase zaprt. Leta 1924 je vstopil v višjo šolo v Parizu, študiral filozofijo in postal 1929 profesor "agrégé", obenem s Simone de Beauvoir, ki jo je spoznal tisto leto na Sorboni; nista se poročila, a živela sta več ali manj skupaj do konca. Po odsluženju vojaščine je bil Sartre nastavljen na liceju

v Le Havre in nato v Laonu; intenzivno je prebiral Kafko in sodobne ameriške avtorje. Filozofsko je dozoreval v hladnega racionalista, ki se je dobro počutil v idealizmu.

Odločilna doba v Sartrejevem življenju se je začela leta 1933, ko je odšel v Nemčijo, da bi se izpopolnil v tamkajšnjem intelektualnem svetu. Neposredno se je srečal s Husserlovo fenomenologijo in si jo na svoj način prisvojil. Vendar, kaj je fenomenologija? Pri Husserlu znanost, ki se po odpravi vseh zunanosti skuša dokopati do bistev in doživetij čiste zavesti. Pri Sartru je stvarem in svetu odvzet smisel in vse je slučajno, spremenljivo in minljivo.

Ob povratku v Francijo, leta 1935, je Sartre postal središče važnega dela pariškega intelektualnega življenja. Pojavljati so se začeli njegovi prvi eseji. V tistih letih je izšla tudi njegova znana novela *La Nausée* (Gnus, 1938), ki pomeni začetek literarne obdelave eksistencialne tematike. Napisana je v obliki avtobiografskega dnevnika in tipično fenomenološko, se pravi, avtor zapisuje neposredna občutja pojavov stvarnosti. Po tej metodi odstrani filozof, kot rečeno, vse predsodke in prejšnje pojmovanje o dani stvarnosti ter se približa neki izvirni prvotnosti, dejal bi, nagoti. In tako se zdi zapisovalcu dnevnika, da so vse stvari okrog njega prazne, eksistenca je v bistvu brez smisla in to je kar povzroča Roquentinu (avtorju) gnus nad svojim obstojem in obstojem vseh stvari.

Kmalu po izidu Gnusa je sledila nova knjiga literarne filozofije, *Le Mur* (1939), zbirka petih pripovedi, kjer postavlja Sartre človeka kot edinega gospodarja dobrega in zlega, resnice in laži, ter pride do novega zaključka, da je eksistenca isto kot svoboda. Prevladuje dialektika, v kateri se gostobesedno vežeta filozofski idealizem in materializem.

Jurčevo pismo iz Villa Carlos Paz, datirano 15. februarja 1969: "Dragi gospod, na svečnico sva se bolj naglo poslovila - oprostite. Tu sem že čez polovico dopusta - okrog 23. bom spet v Buenos Airesu. Hiteti bo treba - mogoče Vas bom prosil v začetku marca za kak razgovor na Retiru..." Srečala sva se in pogovor se je razvijal o francoskem romanu, umetnosti, filmu - tudi o Sartru: "Pariz...da, najraje sem zahajal v Quartier St. Germain, poznam ozračje kavarn na obeh straneh bulvarja, videl sem stalno omizje okoli Sartra in Simone de Beauvoir... Kot romanopisec je Sartre spreten, a se v čezmernih analizah velikokrat izgublja med angažiranostjo in propagando..."

V dobi vojnih in povojnih let je začel Sartre intenzivno ustvarjati za gledališče in je v dramatikki dosegel svoj literarni vrh. Leta 1944 je izšla enodejanka *Huis clos* (Zaprta vrata), ki prikazuje tri pogublence - lezbijko, morilko svojega otroka in izdajalca domovine. Ti so obsojeni, da živijo večno skupaj, zaprti in grizoči se v medsebojnem sovraštvu. Končna misel: pekel so ljudje okoli nas.

Eno najlepših Sartrejevih dramskih del pa je *Les jeux sont faits* (Kocka je padla, 1947); povezano je z odporniškim gibanjem in posneto v uspelem filmu. Dejanje poteka na dveh ravneh: v svetu mrtvih in svetu živih. Mrtvi hodijo med živimi, a jih ti ne vidijo. Zgodi pa se, da je padel v svet mrtvih Pierre, vodja revolucionarne skupine, ubit v spopadu z milico. V istem trenutku je umrla tudi Eva, ki jo je zastrupil njen mož, sekretar milice. Pierre in Eva se po prihodu v svet mrtvih srečata in se zaljubita, medtem ko se sprehajata med živimi. Ker se pokaže, da sta ustvarjena drug za drugega, dobita dovoljenje za vrnitev v svet živih, kjer naj bi se v resnici našla. Vendar pa je v trenutku vrnitve Pierre spet pri svoji skupini in ostane z njo, dokler ne pade drugič v boju. In tudi Evo mož sredi ponovnega prepira ustrelji. Igra je zdaj zares končana; njuna ljubezen ni našla poti, da bi se uresničila. In ko se po smrti spet srečata, si rečeta samo še z bogom.

Skoraj ne moremo verjeti, da je Sartre sredi te ustvarjalne dejavnosti in v najbolj viharnih vojnih letih objavil temeljno filozofsko delo *L'Être et le Néant* (Bitje in nič, 1943). Tu je podan celoten eksistencialni sistem, ki ga je populariziral prej psihološko v Gnusu in drugih dramskih prikazih. Res je, da je Sartre med vsemi filozofi eksistence najbližji človeku in da je njegov pogled na svet pogled človeka brez Boga, gradi vendar svoja izvajanja strogo logično in na ontoloških principih; ves sistem Bitja in nič pomeni pomembno odkrivanje posebne metafizične problematike.

Uspeh, ki ga je Sartre dosegel s pisanjem, mu je omogočil, da je leta 1945 zapustil docenturo in se ves posvetil filozofsko literarnemu delu. Isto leto je skupaj s prijateljem in filozofom Merleau-Pontyjem ustanovil revijo *Les Temps modernes*, ki mu je služila za širjenje eksistencialističnega gibanja. Važnejše članke je nato zbral v knjigi *Situations I.* (1947). V obrambo svojega ateističnega eksistencializma je leta 1946 izdal knjižico *L'existentialisme est un humanisme* (1946), v kateri je pojasnil: "Obstajata

dve skupini eksistencialistov - na eni strani krščanski, kamor bi postavil Jaspersa in Gabriela Marcela in na drugi brezbožni, kamor je treba prišteti Heideggerja, francoske eksistencialiste in kamor se prištevam jaz sam".

Posebna intelektualna pojava je Sartre kot marksist. Rezistenca je napravila iz njega revolucionarja, simpatizerja in sodelavca s komunisti. Vendar pa je pozneje zavrnil marksistično dogmatiko v imenu eksistencialistične svobode, a zavrnitev ni bila nikdar popolna. S komunizmom in skrajno levico je vedno simpatiziral, čeprav je zapisal: "Ker pa smo še svobodni, se ne bomo nikoli družili s psi komunistične partije (*Situations, II*)".

Kakšen je bil Jean-Paul Sartre kot človek, kako je živel svojo konkretno eksistenčno situacijo? O njegovem zasebnem življenju vemo predvsem, da je bil samotar in zaprt v svoje delo. Znano je, da je živel skrajno preprosto in se umikal pred časnikarskim razglašanjem, če je bilo le mogoče. S svojo "izvoljenko" Simone de Beauvoir je živel, kot rečeno, v nekakem prijateljskem sožitju. Leta 1964 je odklonil Nobelovo nagrado. Sartrovo privatno življenje je potekalo v popolnem nasprotju s perversnostjo njegovih literarnih oseb - bil je plemenit, požrtvovalen in silno delaven. Njegov judovsko-nemški izvor je naredil iz njega paradokсно osebnost: bil je pacifist in vendar je opravičeval zločin. V njegovih delih, predvsem literarnih, pogrešamo nek simpatetičen pogled na svet. Intelektualni, mrzli cinizem je osnovna nota vsega Sartrovega opusa.

Na poteh po mestu, med posedanjem v kavarni v Retiru, v kino dvorana, sva z Jurčecem govorila predvsem o temi, o kateri je tudi Sartre pisal: *qu'est-ce que la littérature?* (študije zbrane v *Situations II.*, 1948). Razume se, da je Jurčec gledal na ta vprašanja iz svojega praktično estetskega vidika - literatura naj bo angažirana v vsakokratnem duhovnem socialnem položaju.

Kar pa se tiče poti, se je Ruda Jurčec parkrat spomnil tudi na Heideggerja, ki je leta 1950 izdal knjigo razprav *Holzwege*, kjer pravi v uvodu: "Les je staro ime za gozd. V lesu so poti, ki so zarasle in se nenadno nehajo v gošči. Včasih se zdi, da je ena podobna drugi, a to je le navidezno. Gozdarji in delavci poznajo poti in vedo, kaj se pravi biti na poti."

TRI BALADE V "NÁNKA" SLOGU, KI JIH SENČIJO OBLAKI.

UVOD

Ker je umetnost podvržena notranjim kriterijem, ki odločajo njeno lepoto, lahko ustvarjamo v novih oblikah, ki jih bodo sodili isti kriteriji. Tokrat začenjam nov slog, ki ga imenujem "nánka" slog. Izpeljan je iz japonskega sloga "tánka" ("tan" pomeni kratkost, "ka" pesem), ki se mi zdi malce trd za naša slovenska ušesa. Zato dodam njegovim 5, 7, 5, 7, 7 zlogom še nekaj "slovenskih" zlogov, vendar manj kot pet, da ne pride do čisto nove vrstice, ki se mi za sedaj ne zdi potrebna. Zloge dodam v skladu z vsebino in melodijo pesmi. Tudi beseda "nánka" je sestavljena; sicer jo japonščina pozna kot tako v pomenu "mehčanja" ali "spreminjanja v mehkejšo obliko"; če bi me kdo vprašal, kako si zamišljam pisavo novega sloga v japonščini, bi takole pojasnil: "nan" je običajni znak, sestavljen iz dveh kitajsko-japonskih ideogramov, namreč za "voz" in za "oznako pomanjkljivosti"; tak "nan"-znak najdemo v različnih sestavljenkah, npr. v besedi "nan-búngaku" (lahka literatura), "nan-kótsu" (vretence v nasprotju s trdo kostjo hrbtenice), "nan-kén" (mehka ali gladka svila), itd.; "ka" pa je isti "ka" kot v sestavljenki "tánka". Celotni pomen nove besede "nánka" je torej "mehka ali mehkejša pesem". Dasi v tem pomenu in s temi ideogrami pisane "nánka" še nisem nikjer zasledil v japonski literaturi, jo japonski jezik dopušča kot pristno japonsko zloženko.

Ptiček brez mame
pade kraj jame v lapuh.
Stara se kača
s pašnika vrača čez mulj
v tretjega reda krivulji.
Oblaki.

V zidu krog vrta
sonči se tolst škorpion.
Z vejo zastrta
vrana strmi na beton
hiše, v potresu podrte.
Oblaki.

Breja krastača
komaj čez cesto drsi.
Potok jo kliče.
Mož v tovornjaku smeti
vidi le cesto za h gričem
z oblaki.

BARVASTA JESEN

(V "nánka" slogu.)

Zadnje selilke
z vetrom poljubijo se.
K astram med bilke
zadnjič metulji leté.
Plug pa med žarki z rezil
brázdi.

BOŽIČ, KI OSTANE STAROMODEN

Kako je dobro srcu - svet čutíti!
Z očmi strmeti v sneg, ki pada, pada;
z nosnicami dojeti smrečja vonj;
v uho ujeti ognja v peči zvon...
Kako v pogači tekne čokolada,
kako svilen je dar, v papir zavít!

Ko pride Božič k nam odstret zavese,
ki, téžke, okna skrivajo nebes.

Kako je dobro tam pod večnim oknom
kazalec ure gledati v premiku,
čeprav se mu nikamor ne mudi,
in spet pri točki "betlehem" stoji.
Ne on ne jaz se ne upreva miku:
na slami v jasliah spančka Dete-Bog.

MED(DOBY)U ŽIVIH USTVARJALCEV

Med tem, kar je biló, in kar še bo,
ustvarjamo: iz sanj, ki nam oko
razstirajo: - resničnost to dopušča.
Mar nismo kakor tisti Modri z Vzhoda?
Božična zvezda jim bila je pot,
a naokrog se je režala pušča...

Ni dosti jih biló. Ni več nas dosti.
A kakor oni smo nebeško prosti.

Zato - dokler je čas - "Veselja Božič!"
želim nam vsem. Ker pušča trudi,
v veselju pa žarí božični dar.
Morda bo skrit na oknu v snežni roži...
Morda ga senca sredi sonc ponudi...
Ker tudi On nenehoma ustvarja.

IVAN HRIBOVŠEK

Sestavek je nekoliko predelan tekst, s katerim sem komentiral recitacije na "Hribovškovem večeru" SKA 8.9.95 sledečih pesmi: Pomladna pesem 1944, Osamelost, 2. in 3. kit., Žalost, Molitev. Iz erotike: Prošnja in Psalm. O predmetih: Vrč, Jabolko na mizi, Pesem o goreči sveči in Ura. Iz cikla Pesmi o deklicah... soneti 1, 2, 4, in 6 Recitirali so: Ga. Pavči M. Eiletzeva, Tine Debeljak in Martin Sušnik.

Pred petdesetimi leti je omahnil v neznano brezno 22-letni fant, pesnik, domobranec, Ivan Hribovšek, nasilno umorjen s tisoči soborcev. Če bi ga bili sodili, bi ga kvečjemu mogli za njegovo prepričanje, za njegovo odločitev, ko se je decembra 44 priključil gorenjskim domobrancem, in ker ni bil pripravljen izdati "pošteno in pravično stvar". V tem je vsa njegova krivda: "Rajši častno umreti, častno pasti kot izdati samo za trenutek pošteno in pravično stvar." Mimogrede: to sploh ni klic bojevnika, ampak idealista, ki se žrtvuje. Sploh ne pomisli, da bi šel ubijati, ampak umreti.

Drama okupacije in revolucije tvori časovni okvir njegovega zrelega ustvarjanja. Močno ga pogojuje, a nikakor ne v ideološkem ali političnem oziru, saj ni niti ene pesmi s tako vsebino, kot ugotavlja France Pibernik. Njegova lirika tistih let je zaznamovana z bivanjsko tesnobo, z grozo, včasih kar z obupom. Vedno bliže mu je slutnja smrti. Strahote svoje dobe je Ivan doživljal z občutljivostjo pesnika, ki sanja o svetu kjer naj bi vladala ljubezen, poštenost, resnica in lepota. V *Pomladni pesmi 1944*, posvečeni Anici Resman, zakliče: *Prišla bo ura, ko bo treba iti, / nihče ne ve, ne kam in ne zakaj, / pekel nasilja, kletev in izdaj / se bo odprl v podobi grozoviti. // Zaman. bile vse radostne so sanje...*

V pesmi *Osamelost* obuja spomine na gimnazijska leta, ko so z prijatelji snovali nov svet, ko bomo čudežno zrasli za svatbeni čas; a stvarnost je drugačna, kruta. *Izgubljen je moj svet in izbrisan moj sen. / Razstreljena so pota, ki hodil sem jih, / izkopani bregovi,*

razbite vasi, / tovariši, bogsigavedi, kako / in zakaj izgubljeni. / Drgetam za vas, ki ste šli pred menoj...

Iz pesmi *Molitev* je verz, ki povzame vso tragiko vojnih let: *Vse besede sem izgubil, / nem strnim v prelom svetov...*

Hribovšek je pričevalec grozovite dobe, ko se mu je najlepše in najsvetlejšo v življenju usodno sklenilo s slutnjo smrti. Doberšen del njegovega opusa izraža stanje, kjer si podajata roki pekel nasilja in sanje o nedolžnem svetu, slast življenja in groza smrti.

Na spomlad leta 44 je Ivan zašel v hudo duševno krizo. Zapiral se je v svojo sobo, z nikomer ni govoril, razen če ga je obiskala Anica. Pibernik takole: "Brezobzirnost partizanskih rekvizicij in likvidacij v širši blejski okolici in zlasti v bohinjškem koncu, kjer so padale nedolžne žrtve, vse to je vplivalo nanj skrajno depresivno." Ne morem več, je bilo vse kar je spravil iz sebe. V pesmi *Žalost* izraža to brezupno stanje:

Moj Bog, o daj mi, prosim te, naj že umrem / Čemu mi vse iskanje, čemu mi vse pehanje / za dobrim, lepim, ah, saj to so blodne sanje, / ki z njimi si resničnosti neč ne zatrem / / .. Dovolj, dovolj je zmot, dovolj naj bo prevar... Tako toži, kot da bi mu usihala vera v zmago pravičnega.

V pismu Anici prizna, da se v njem nekaj podira. "Moj življenski nazor ni bil življenski, bil je priučen in prifantaziran... Morda se je bati, da ostanem v razvalinah..." Vendar se to ni zgodilo, krizo je prebredel. Iz domobranske postojanke piše prijateljici: "Naučil sem se iskreno moliti: Fiat voluntas tua!" Vdal se je božjo voljo. Vera ga je rešila.

Hribovškova erotična pesem je, po Debeljaku, "na antični način pisana lirika, ki najbolj očituje njegovo oblikovno rast in naprednost. Pridružuje se tako v motivih kakor v formi renesansi klasične umetnosti...Zeus, Palas, helenski bogovi, Atlas, Eros, itd. se pojavljajo v njegovi pesmi in slog grških korov daje osnovno melodijo in patetično monumentalnost njegovim himnam. So to rahle ljubezenske pesmi, kjer več govori molk, kakor besede, več sanje in hrepenenje kot strast..." (s. XVIII)

V *Prošnji* takole izrazi svoje hrepenenje: *O jaz, ko jaz bi mogel roža biti, o, roža zate, - utrgaj me, pripni / na svoje me srce, da zazveni / ob tebi duša iz najgloblje biti. // O slast razdati se, razdati tebi, ki slutiš moje sanjano nebo!...*

V *Psalmu*: O ti, ki ti ne vem imena,... prek mene je tvoja senca šla, / pred mano si ti, kraljevsko bitje.

V Himni večeru govori svoji dragi: Večer je ko svetišče, kjer biva / spokojen nemir, / le njej posvečen.

Kako je Hribovšek dojemal svet, sebe in predmete? Dr. Anton Slodnjak ga je označil že leta 1975 (v *Obrazih in delih slov. slovstva*) takole: "Namesto bogovdanosti in panteizma pesniških vzornikov je Hribovšek občutil nekak panhumanizem, v katerem ni bilo meja med človekom, predmeti, pokrajino, naravo in kozmosom. Zato je upodabljal svoja čustva in razmerja do sočloveka, naroda in človeštva v podobi in luči pokrajinskih, bioloških in kozmičnih pojavov. Tako je poročal... npr. o jabolku, dežju, pomladi idr. ter o svojem prehajanju v te predmete."

V pesmi *Potovanje v dežju* najdemo na začetku zadet pokrajinski opis, kar slikarski osnutek, a v zadnji kitici omenjeno prehajanje:

*Skoraj bo nebo zgrmelo / name in na mehko cesto,
V zapuščeno, sivo mesto / le rjavo blato bo dospelo.*

V *Jutru* -podobno- spočetka kocbekovski opis, nato se pa pokrajina nenadoma spremeni in obstrmimo v metafizično razsežnost: *Pot in stvari / gledajo, kako po njej gre Bog*. V kakšni podobi? Če smo že v magičnem realizmu, je Bog posebljen in se sprehaja v jutru. Če ne pa kot prebujenje, pomlajenje in rast; kot čudež narave, kot lepota in kot vir življenja.

Ivan je Kocbekovo poezijo dobro poznal. V šolskem letu 38/39 so pri prof. Šolarju za šolsko nalogo dobili naslov Poročilo o prebrani knjigi. Hribovšek je za obravnavo vzel Kocbekovo zbirko *Zemlja*. Šolar mu je dal oceno odlično, kar je bila pri njem redkost, in pripisal: Odlično razumevanje težavne pesnitve. (Navaja Pibernik)

Vrnitev k predmetom pomenijo tudi soneti iz zadnjega cikla (v *Debeljakovi* izdaji V sebi sklenjen krog), kot so *Vrč*, *Jabolko na mizi*, *O goreči sveči*, *Ura*, idr. To so oblikovno in vsebinsko dovršeni, kot izklesani, kjer spet izstopa metafizična razsežnost stvari. Ali kot pravi pesnik sam: "Na dnu predmetov spijo čarovnije." O tem sonetnem ciklu meni dr. Janko Kos, da jih vsaj deset sodi med najboljše slovenske sonete. Dr. Debeljak se vpraša ob *Jabolku*, ali ni naravnost cézanovsko tihožitje? *Na jabolku se sončna luč razbija...*, ali slikarski opis; nato pa čarovnija:

V tesnobi in nemiru trepetá / tu sredi mize kot izrezano srce, / počasi topla kri čez rob curlja.

V Vrču je podobno istovetenje: vrč postane lastno srce: *Slovesno jemljem v roke vrč zveneči: / nenadoma obredni mir prevzame / mi vse telo... // zveneča radost mirno kaplja vame / in nove cvete v srcu mi zasaja.*

Mnogo je tega v Hribovšku: Mistično stapljanje človeka s stvarmi. Včasih se tako reši, kajkrat pa tudi pogubi ali izniči. Tudi smrt pojmuje dostikrat kot prehajanje - in rast. V znani pesmi *Rast*, takole: *Ah, legel bom v razmočeno zemljo, / da udje se ko roža mi odpró... Zemlja ga vabi kot mati v svoje naročje; v tem naročju bo končno sprostitev in pomiritev. Voljno trohnim za svojo srčno rano, / za prst spokojno, ki rodila bo.*

Iz zadnjega cikla je tudi šest sonetov, ki nosijo naslov *Pesem o deklisah, pesmi in smrti*. Te so namreč važne teme njegove poezije. Nastopijo idealizirane *deklisce* kot svečenice, ki nas odrešujejo, ki nam dajejo življenje. *Tako se s soncem zveže vinski grozd... One so sonce, fantje kot gozd, ki pride vanj žarenje... Beseda je razodetje, je klic po racionalnosti in tako ključ do smiselnosti. Kot vino posveti prsteno čašo, / tako naj blodnje naše izpolni smisel, / pomagaj nam roditi našo misel...*

Slutnja smrti se v Hribovšku stopnjuje. Včasih se mu predstavi kot zaročenka, kot romantična družica: *Vse lepše ljubil bom iz globočin, / ko bodo zemlje se oklenili prsti. Zdaj se razodene v vsej svoji grenkobi kot ločitev: Zdaj vem, o smrt, ti šla ne boš za mano...*

Globoko v duši so se Ivanu zavozlata ta tri odkritja: lepota besede, očarljivost deklet in zla slutnja "neizprosnejša ko skala".

Tako zakliče: *Zakaj tak grenka z lepim je zaveza?*

In še: *Kdor tebe sanja, sanja svojo smrt / lepota.*

To grenko zavezo je pesnik izpovedal v drugem sonetu tega cikla: *Ko me je prva pesem obiskala,... Takrat, o deklisce, me je prevzela / podoba vaša... A slutnja zla.../ je v nočni čas nad mano zastrmela.*

V pesmi *Slutnja* je pravtako izpovedno jasen: *O ljubezen, nosim te v sebi / za žalostno smrt...*

Kako je Hribovšek dojemal čas je izrazil v pesmih *Ura* (trikrat). Čas mu je trinog, ki nam uravnava misli, delo; njegovi sužnji smo uklenjeni kot galjoti na veslanje, ladja pa drsi nezna-

nokam. Med sabo se *trgamo ko zveri zbesnele*. Sluti, da mu je čas skopo odmerjen, da mu je neizprosno kot Hronos, božanstvo, ki vse použiva, izničuje, ničemur, kar je smrtnega, ne prizanesa. Hronos požira svoje lastne otroke. *Na slepo bijemo okoli sebe, / dokler nam bič telesa ne razgrebe.*

A vendar je bilo pesniku dano, da se je v hipih milosti iztrgal iz tokov časa, iz prekletstva boginje Palade. *Za trenutek bil sem kakor bog, / za trenutek v sebi sklenjen krog*. Pesem je zapel - in tu mu Hronos ni mogel do živega. Vskočil je območje bogov, ko je ustvaril neminljive stihe, ko je ujel v svoje strune lik večne lepote. Kot smrtnik se je predrznil vskočiti *v sebi sklenjen krog*, ki je podoba popolnosti in večnega trajanja. S tem je izzval srd in prekletstvo bogov, a taka je bila cena za izvoljenost - in jo je sprejel: *Potlej mirno me za vek prekolni!*

Naj za konec navedem misel Balantičeve sestre Tilke o poeziji svojega brata, ki pa po moje velja tudi za Hribovska, saj sta si v mnogočem tako podobna. Takole pravi: "Zaradi smrti in agonije, ki je ljubezen, njegova poezija ni mračna, ima le težo, v kateri se uresničuje resnica (po Trstenjaku), da je človek trpeče bitje, še več, da je eshatološko bitje, obrnjeno k poslednjim rečem, ki segajo še onkraj groba..."

KNAPICA

Jerčka je gnala koze past. Nedeljsko popoldne je bilo in mlajši bratec je imel v šoli vajo za nastop pri akademiji za proslavo Vidovega dne z zaključkom šole. Danes je rada šla s kozami v sončno reber. Včasih se ji je kar lepo zdelo malo pogledati po gošči in skalovju, obenem pa kaj prebrati.

To "bolezen" je podedovala po mami. Tudi mama je rada brala, oče pa ne. Ta je pred delom ali pa po delu kaj postoril pri bajti ali pa šel za pol dne v dnino, če ga je kdo povabil. Se moraš pač potruditi, da shramba in klet nista prazni, to bi bilo žalostno. Tudi skrivni kotiček v skrinji se mu je veselo nasmehnil, če ga je odkril in priložil nov bankovec. Janezka bo dal v šole in ta reč je draga. To zmorejo le gruntarji in višji v rudniku. Jera, Jerčkina mati pa ne tako. Rada je brala. Na skrivaj je kupila kako primerno knjigo. Ko jo je prebrala jo je dala Jerčki, potem pa jo je komu podarila (še meni je podarila tri), da bi oče ne godrnjal zaradi zapravljanja.

Jerčka torej ni bila knapica, a so vsem knapovskim ženam in hčerkam tako dejali. Enkrat je šla gor na Igerčevo¹, kamor je hodil oče, in pogledala v rov. Tudi kakšnih sto korakov je naredila po njem, a ko se je začelo temniti, se je ustrašila in pobegnila nazaj. Kaj boš v temi? Je pa že lepše, oj, tisočkrat lepše na svetlem! Tu je belo belo, zeleno zeleno, rdeče rdeče, tam pa je vse črno. O, Bog, zahvaljen za svetlobo in barve!

Sedla je na skalo, ki se je morda pred tisoč leti odvalila od trde stene, in ugibala: 'Prav ob vznožju se je odvalila, ker bi je zalet ne zdržal tu v bregu. Drugi kosi so verjetno zdrveli v Mežo.' Potem je nekaj časa brala, naenkrat pa se je ujezila. Pa prav zares! Brala je, da so Turki k nam prinesli nageljčke.

"Klenski terc², ki je to pisal! Ravno Turki so posejali naše planine z nageljčki? Nikdo me ne prepriča, da niso tu rastli

preden se je začel tod valiti turški smrad. Le kaj pade v bučo učenemu ali domišljavemu tintomazcu? Nageljčki... Res niso taki kot so oni v oknih. Tem so se prašniki spremenili v cvetne lističe in ti so se v rodovitni zemlji povečali, vonj pa je ostal isti, le močnejši."

Nabrala jih je lep šopek.

Potem se je zazrla v navpične skale.

"Avrikelj, kako si lep! Zakaj nisi niže, da bi te mogla doseči? Pa kaj!. Saj bi te že davno izbezali."

Čez čas je sedla in se ozrla v dolino in v drugo pobočje. Na vrhu hriba je stal visok dimnik, iz katerega se je počasi dvigal črn steber dima. Naenkrat se je pripognil in počasi oblizal bližnje vrhove.

"Še dobro, da tam ni ljudi. To bi kašljali," se ji je utrnilo. Poznala je namreč tisti grenki, dušeci, včasih tudi nevidni dim, kadar ga je jug pritisnil v dolino. Menda zaradi njega umira vse drevje? Ja, vse je golo. Menda so bili nekoč tod gozdovi, je pravil atej...Klenski Angleži - ali Nemci! Naš strup so privlekli iz globin in z njim nas zastrupljajo...Sami pa delajo z našimi žulji mastne dobičke..."

Z branjem je bilo tisto popoldne bolj malo. Vse druge misli so jo zaposlile.

Naenkrat je zagledala moža, ki je zavil s ceste na stezo v breg. S precejšnjim nahrbtnikom je bil obložen.

"Aha, na Šumahov vrh gre."

Hotela se je umakniti za košat grm, kajti steza je peljala tam mimo, a nazadnje se je odločila, da se ne gane s svojega "mehkega" sedeža. "Požrl me ne bo", si je dejala.

"Gutnamt, frojlen!"³ jo je pozdravil, ko je stal že tik pred njo.

"Dober večer, gospod!" Takoj je sprevidela, da je nekaj več.

"Ali ni lep večer?" je rekel kar tako, da je nekaj rekel.

"Krasen"

"In ti divji nageljčki?" je pokazal na šopek poleg nje.

"Jutri bodo krasili našo obednico."

"Ali mi daste tri ali štiri?"

"Polovico, če hočete. Toda vi greste na Šumahov vrh. Kmalu bodo oveneli. Te niso suhe rože, ki držijo par mesecev."

"Imate prav. Pa bi jih zares dali, gosposkična?"

"Zakaj pa ne? Do noči jih lahko še nabereš..."

"Tudi jaz sem jih videl, a iz vaših rok..."

"Iz mojih rok...? Saj niso žegnane!"

"So ali niso...Če mi taka dečva podari tak pušelj..."

"Eh, kaj boste..."

"Ja, zares."

"Kdo pa ste?"

"Rudniški inženir Šorš."

"Inženir...?"

"Ja. In vi?"

"Knapica Jerčka. Tamle je moj dom."

"V tej revni bajti?"

"Vsi ne moremo biti v graščinah ali v razkošnih stanovanjih. Če bi revežev ne bilo, bi tudi graščakov ne bilo in ne tistih, ki živijo v razkošju. - Hm, no... Mi smo kar s tem zadovoljni."

"Glej jo no, kako si usekljiva! Se boš morala poučiti, da mora tako biti", jo je začel tikati.

"Ja, že mora." Rada bi mu marsikaj rekla, a se ji ni zdelo pametno, da bi se bodla z njim, kajti prepričana je bila, da jo bo do konca sklestil. Taki ljudje so preveč študirani in jim preprosto človek ne more blizu. Saj ti vse dokaže. Menda bi še dokazal, da je dve in dve pet, kakor je Štenu dokazal, da je polovica od dvanajst sedem.

"Kaj pa bi hotela za te nageljčke?" je speljal misel nazaj.

"Kaj? Nič! Vesela sem, ko vidim, da jih še kdo rad ima."

"Kakšno željo si imela, ko si jih trgala?"

"Željo? Ko bi mogla še tisti avrikelj tam gori doseči. Ali vidite, kako je lep?"

"Ja, lep je, a ga tudi jaz ne morem doseči. Človek se mora marsičemu odreči."

"Kako ga boste dosegli! Pa naj skalo krasi! Je tudi lepo."

"Ali ste kje uslužbena?"

"Ja, v prebiralnici v Žerjavu."

"A, tako? No, potem se bova pa še videla. Zdaj moram hiteti, da do noči pridem na vrh. Zbogom, gospodična Jerica!" Ponudil ji je roko in globoko sta si pogledala v oči. Potem se je nekajkrat ozrl nazaj, ona pa za njim.

- - -

Jurij Orel je bil knapovski sin. Njegov oče je bil podobnega testa kot Kašnik, Jeričin oče, le da je prej začel misliti na sinov študij. Stiskal je, kjer se je dalo, seveda največ pri hrani in obleki. Oh, tako rad bi dal Jurija v šole, da bi mu zmehčal trdi knapovski kruh!

Jurij je končal ljudsko šolo s prav dobrim uspehom.

"Bi šel študirat v Maribor?" je vprašal oče Jurija, ko je natančno pregledal Jurijevo spričevalo.

"Ja, atej, toda... Ali veste, da je to drago?"

"Če boš priden..."

"Atej, bom, bom!"

Jurij je bil že toliko pri pameti, da je spoznal, da take trdine kot jih je videl na očetovih dlaneh, zahtevajo veliko truda in znoja. Teh stvari pa se je hudo bal.

Z novim šolskim letom je šel v Maribor v gimnazijo.

Tu se je zanj začela prava, resnična vojska. Da, vojska! In ta kar v eni osebi, med voljnimi in lenimi Jurijem. Očetove žuljave roke so pomagale voljnemu, napor pri učenju pa je podpiral lenega. Le za silo je stisnil, da je dobil red za prestop v višji razred.

Tako se je vrstilo osem let. Profesor nemščine je vsa leta blatil Slovane kot malo ali nič vredne. Sčasoma se je Jurij nalezal tega duha. Starši in prastarši vedo samo to, kar so jim pravili njihovi pradedje.

En predmet - zahvala g. profesorju! - pa ga je začel zanimati: kemija z mineralogijo. Tu je našel toliko zanimivosti, ki so ga pritegnile. Organska kemija mu je bila pretežka, anorganska pa je bila zanj čudovita in privlačna.

Po maturi se je odločil, da bo nadaljeval študij v Gradcu.

Tudi tam so Slovane devali v nič.

Na diplomi, ki jo je dobil, je pisalo: Georg Adler...⁵ In od tedaj je bil Šorš. Dobil je službo v domačem rudniku.

Jerčka je bila zatopljena v svoje delo v prebiralnici. Skrbno je pazila, da ji ne bi ušel kak košček rude, ker bi bila to ogromna izguba za firmo. Naporno delo. Če pa se ti mešajo še druge misli, jih moraš z vso silo odganjati, da ostaneš pri delu.

In Jerčki so se tako vsiljevale, da jih je le s težavo podila. "Tisti inženir..."

"Uh, le zakaj sem samo knapica!" ji je ušlo polglasno. Menda je bilo prvič, da je potožila nad svojo usodo.

"Oooooh!" se ji je izvilo prav iz dna srca. Tisti Šorš, inženir... Zakaj ni knap..? Morda bo še prišel..? Celó naročje nageljčkov bi mu nabrala, če bi jih hotel. Vmes bi mu tudi z domačega okna nekaj utrgala, da bi bil pušelj lepši...! Eh, klenska trapa..!

"A, tu si, Jerčka?"

Tako se je ustrašila, da je prezrla par kamenčkov.

"Ne tako! Kaj delaš? Glej!" Kamenčki so že zdrveli po napačni poti.

"Gospod inženir, prestrašili ste me."

"Ali si tako strahopetna? Kaj bi naredila, če bi te srečal kak berkmandelc?"

"Se mi zdi da bi skopnela."

"Eh, si pač baba! Mi se spoprimeemo z njimi..."

"Z njimi?"

"Ja. Berkmandelc je plašen. Če vidi močnejšega, zbeži." Odstopil je tri ali štiri korake in jo gledal, nato pa se je spet približal in ji šepnil: "Če bi videl tebe, bi zaradi tvoje lepote zbežal." Saj mu ni bilo treba šepetati, kajti ropot je oglušil vsako besedo do sosede, a šepnil ji je zato, da se je z usti približal njenemu licu. Ni se ga dotaknil, ker bi katera lahko švignila s pogledom v tisto smer prav v tem trenutku, kar pa bi mu lahko povzročilo kakšno sitnost. Šel je tja do konca, se ustavil in opazoval vrsto prebiralk. Saj to ni bil njegov posel, a kot inženir si lahko malo oddahne s kakim sprehodom, povrh pa še s koristnim; vsaj tako si je dopovedoval.

"Ja, lepa je. Ne samo oči in lica in usteca, tudi prsa ji tako sveže kipijo... Ja, zares je lepa..."

Vrnil se je.

Medtem je bila Jerčka vsa prepadena. Z vso silo je buljila na trak in imela pripravljena kazalca in sredinca, da bi ji ne ušel kak sivi kamenček s prave poti. Saj ni gledala za njim a inženirjeva bližina jo je tako vznemirjala, da je le z največjim naporom sledila traku.

"Jerčka, bi šla v soboto zvečer z menoj na Šumahov vrh?"

Jerčka je bila enkrat že tam in je vedela, da je od tam krasen razgled v Podjuno, toda pravili so, da je najlepši zjutraj, ko jo sonce obsije in tako je gledala; popoldansko in večerno sonce ne pusti videti vse lepote, ki se razgrinja v dalj in šir. No, nekaj pa se bo gotovo videlo.

"Raje bi šla zjutraj."

"Imam svoje dolžnosti," se je zlagal. "Ob sedmih me čakaj pri tisti skali! Malo oddiha in svežega zraka si mora človek privoščiti."

"Ob sedmih? Dobro uro hoda, eno uro nazaj in bo že tema, za užitek razgleda ne bo časa."

"Mar se ne more dan potegniti malo v noč?"

"I, more se, a ni prav."

"Prideš?"

"Če atej in mama ne bodo preveč zoprvali..."

"Ali jima je treba počenčat?"

"Tako smo navajeni."

"Take navade se bodo kmalu spremenile. Srečno!"

— — —

"Kam pa greš?" je vprašala Jera.

"Na Šumahov vrh" je povedala Jerčka.

"Zdaj? Gozd je nevaren."

"Zajcev in lisic se ne bojim, volkov pa ni todle."

"Jerčka...!"

"Ali mi ne pustite zadihati malo planinskega zraka? Zakaj bi morala samo ta dušiči dim vdihavati? Še sušica se me bo prijela."

"Prej mene kot tebe. kaj bi atej rekel, ko bi vedel..?"

"Srečno! Z nočjo bom doma."

Jerčka je šla proti tisti ploščati skali. Srce ji je čedalje bolj tolklo v prsih. Včasih je postala in se že mislila vrniti, a neka sila jo je tako vlekla, da so ji omagale moči, ne telesne temveč duševne.

"Si prišla?" jo je pozdravil Šorš.

"Ja. Toda z nočjo moram biti doma."

"Kako imaš oster čut za estetiko", se je izognil odgovoru in ji brez potrebe popravljal gubo na kolku.

"Kaj je to: estetika?"

"I, lepota, skladnost, tisto, kar se najlepše ujema. Nekateri stavbni inženirji, arhitekti, so se dokopali do tega čuta ali pa jim je bil podarjen po naravi, tudi nekatere šivilje so ga dobile pa še nekatere dečve, ki dajo šiviljam ideje. "Spet ji je pogladil kolk.

"Pohitiva, da bova lahko vsaj malo posedela na vrhu!"

"I, pa pojdiva! Ti greš naprej s svojo zmogljivostjo." Kar vesel je bil svoje domišljije. Videl bo njene noge nad kolenom, kadar bo morala stopiti višje.

"Poglej, kako lepa papeževa sveča!"⁷ je pokazala proti grmovju.

"I, roža je roža."

"In tam zlato jabolko."⁸

"Zakaj bi bilo zlato?"

"Ker ima pod zemljo zlato-rumeno čebulo, ki je odlično zdravilo."

"To so bajke iz starih časov."

"Iz starih časov so morda, pomagajo pa še danes. Še meni so."

"Kako imaš lepe noge!" je dejal, ko je Jerčka morala vzdigniti nogo za prestop nad visoko korenino.

"Eh! - Glej tam na vrhu tiste skale macesen - viharnik! Tak naj bo človek! Nobena nevihta ga ne sklesti."

"Tebe bo prva."

"Hitro ne."

"Ženska."

"Ali ženske ne morejo biti močne?"

"To so silno redke izjeme. Mislim namreč moč duha."

"O, se najdejo, se!"

"Pokaži mi jih!"

"E, kako? Zares veliko je včasih skrito. Koliko ljudi ve za ta viharik? Toda pogledjte tiste brazgotine, sledove strel! In še živi!"

"In če bi v tebe udarila strela?"

"Če me ne bo pri priči ubila... Če me bo samo oplazila, se bom borila."

"Ženska domišljavost."

"Mar se ne smem in ne moram?"

"Smeš že, a se ne moreš."

"Nekaj moči pa že imam."

"Ali je todle vaš svet?" je zaokrenil pogovor...

"Ne. Rudniški."

"Se bom prepričal, kako globoko kopljemo. No, nevarnosti menda ni."

"Kakšne nevarnosti?"

"Da bi se zemlja posedla, ko jo spodkopljejo."

"Ojej!" Pogledala je naokrog, če se že maje.

"Trapa! Tvoja teža je teža prahu. Ali se kislo mleko posede, če nanj sede komaj rojeni komarček? Če je še en meter skale, se ne udre. Najdejo pa se mesta, kjer je PBS⁹ prav do vrha zemlje."

"Ali veste, kako globoko ste?"

"Ravno to je moja - poleg drugih - naloga, da izračunam."

"Pod zemljo? V rovu?"

"I, seveda! Rudarji in pazniki že ne vedo, mi pa moramo vedeti."

V Jerčki se je zbudilo visoko spoštovanje do Šorša. Kaj takega zna? Saj to so vendar nemogoči računi! - Potem bo menda tudi izračunal, kako daleč je skozi pekel in kje bo na drugi strani zemlje prikukal na svetlo... Ja, šole so pač šole... Jerčka je bila v razredu vedno odličnjakinja v računstvu in tudi v zemljepisju. Povrh je imela to srečo, da je njen učitelj znal vse in je svoje znanje hotel preletiti v možgane učencev.

Zato si je brž predstavila globus. - Kje bo pogledal na dan? Ostro je usmerila spomin. Na drugi strani, na južni poluti... Ne bo nič! Tihi ocean. Voda bo zalila rov, predno se prikaže na svetlo. Še pekel bo zalila, ha-ha-ha! Skoro na glas se je nasmejala.

"Ni tako smešno. Niso lahki računi."

Povedala mu je svoje misli in račune in še kako bo v peklu vrelo, ko bo voda začela dreti vanj; prej pa, kako bo v Evropi smrdelo, ko se začne valiti po rovu peklenski smrad. - Ali je morda že kaka cevčica iz pekla v tistem dimniku?

"Duhovita domislica."

Prišla sta do precejšnje stene in morala sta narediti ovinek.

"Z Matvozovega vrha sèm se pa nič takega ne vidi. Od tam je Šumahov vrh tak kot bi s samokolnico navozil prst in jo vsipal v dolino. No, dosti dolgo bi trajalo... Smreke so ga oblekle in zakrile vse luknje in stopnice. Nasprotni breg pa je nag in zdaleč vidiš že vsako bradavico. Lepši so oblečeni vrhovi in pobočja. Če še pomislimo, da je pod to obleko tako pisano življenje..."

"Kakor v beračevi: bolhe in uši."

"Ne, ne, gospod! Rečem vam: tako je zanimivo, da se človek ne naveliča stikati za zanimivostmi. Ko je bil brat Janez še pre-otročji, sem bila vsak dan s kozami v tej rebri. Tisoč žuželk sem videla in kar precej živali in živalic. - Čakajte!" Privihnila je vejo košate smrečice. - "Aha! Glejte tu narobe stožčasto jamico!" Poiskala je mravljo in jo spustila v jamico. Iz dna je butnila prst in se je štirikrat ponovilo. Mravlja je začela lesti v globino. Vsako otepanje je bilo zaman.

"Mravljinji volk. Ga hočete poznati?" Odlomila je vejico in s štrcljem izruvala grdo, ničemur podobno žuželko. - "Eh, škoda, da nimava časa. Sto in sto žuželk bi vam pokazala. Če se vam ljubi, pojdite v šolo in oglejte si zbirko žuželk! Jelen je moj, kleščar je moj, skakalec tudi, dvainpetdeset je mojih. Potem pa zbirko semen in herbarij. Petnajst centimetrov je visok. - Gospod, ne dolgočasite se! Gozd je tako lep, tako zanimiv...Oj, glejte! Tam robidnice cveto. Moram reči Janezu, naj varuje, da jih koze ne požro. To bo marmelada!"

"Ali si že končala predavanje?"

"To ni predavanje, je pripovedovanje. Gospod, ko bi bili vi kmet ali kaj podobnega... Jaz bi bila rada še enkrat prav

mlada, da bi po šoli krave pasla... Oj, glejte Peco! Kako je mogočna! Kaj vse je že videla! Ali ste brali zgodovino? Narodni rodovi so prešli, Peca pa stoji. Ni šment, da ne bi našla časa in denar. Moram jo osebno pozdravit. Za nekaj dni moram preživeti v kakem pastirskem stanu."

"In boš naredila zbirko brencljev, šuštarjev, stenic, uši in bolh."

"Vse kar bom našla."

"Z zadnjima dvema vrstama ne trati časa, boš imela priliko celo leto! Kako te bodo gledali, ko se boš praskala."

"Eh! In planinski herbarij bom naredila."

"Pusti, pusti vse to! Najlepša rožica in žuželka si ti."

"Ali sem lepša od mravljinkega volka?"

"Da, še lepša od pajka križevca!"

"Glej ga! Tamle je," je pokazala na razpeto mrežo in v sredi je čepel in čakal na plen.

Šorš je izvlekel daljnogled in si ga približal, potem pa ga je dal Jerčki.

"Ta pa se ne bo nikoli spreobrnil." je rekla čez čas. "Ste ga pogledali v oči? Do kraja je zakrknjen."

"Kaj pa naj bo? Če se spreobrne, je po njem."

"Glejte..."

"Tak, nehaj že z vikanjem! "Ti" mi reci!"

"No ja... Če tako vzameva - pajek je bolj pošten kot ljudje. On z očmi pokaže, kaj je, človek pa naredi oči jagenjčka, potem pa te oplazi, kakor strela."

"Zakaj si tako črnogleda?"

"Nisem. Poznaš Holcerjevega Ota? Minko je tako dolgo izvabljal v "sončne gaje", da je zanosila, potem pa je izginila. Zakaj ni takoj pokazal pajkovega pogleda?"

"To so izjeme."

"Meni se zdi, da je takih 'izjem' veliko. Ne morem navajati primerov, ker nisem preverila. Ljudje pa veliko povedo. Nobenega pajka, sami jagenjčki."

"Ali si vedno tako zgovorna?"

"Tudi molčim lahko."

Prispela sta na vrh. Šorš je bil bolj zasopljen kot Jerčka.

"Tu sem tistikrat sedela," in že je zajahala zglajeno skalo ter se zazrla v Podjuno. Blišč zahajajočega sonca ji je branil, da ni mogla razločevati krajev in naselij, vendar ji je bilo tudi to vseč. Neka rumenkasto-rdeča preproga je lebdela nad pokrajino. Sonce se je bližalo Peci, na vzhodu pa je zlatilo oblačke.

"Poglejte no krasoto!"

Le za hip je pogledal. "Jaz raje tebe gledam. Tikaj me!"

"Ali vas res smem?"

"Če rečem. - Mi odstopiš majčken prostorček? - Hvala!"

"Glejte... Glej mično cerkev sv. Helene pod skalami! Tako se vidi, a če si pri cerkvi, je Peca še daleč. Ali ste... si že bil na vrhu?"

"Ne še. - Pustiva zdaj to in se kaj lepšega pomeniva!" Privihnil ji je kiklo, da je pokazala koleno.

"Tak, Šorš!"

"Kmečka nevesta! Komaj čaka fantovega dotika, a se ga na zunaj brani na vse kriplje. Zakaj taka hinavščina?"

"Veš kaj? Meni se zdi, da ne smemo metati vse v en koš."

"Mestne so bolj odkrite. Koj pokažejo, če si kateri vseč in ti dajo po starem graščakovskem običaju - poljubiti roko. Tedaj fant že ve, koliko je ura."

"A take so?"

"Naravne, odkrite."

Jerčka je gledala v travo. Naenkrat je skočila s skale.

"Kaj pa te je pičilo?"

"Glej špajko¹⁰! Ali imaš nož ali kaj podobnega?" Pobrala je ploščat oster kamenček in z njim zvrtala grmiček. "Poduhaj, kako diši! Toda največ je njeno zdravilo."

"Sedi no sem!" Zdaj je Šorš uvidel, da mora začeti čisto od kraja. Začel je pri botaniki, potem pa mešal floro in favno, anatomijo in antropologijo... Njegovo predavanje - plesnivo za vsakega študenta - se je zavleklo tja do ure, ko se je videlo samo še pol sonca.

"Uh, hiteti moram," ga je prekinila, "kmalu bo noč."

Vstala sta. Prijel jo je za roko in jo potegnil k sebi. Naenkrat se je popolnoma spremenil, iz suhoparneža je postal ves strden.

Zvezde so migljale na nebesnem svodu, ko je Jerčka hitela po pobočju navzdol.

Šorš pa je poiskal primeren kraj, izvlekel iz nahrbtnika udelano ovčjo kožo, se zavil vanjo in začel delati svojo "dolžnost".

- - -

Spet je Šorš obiskal prebiralnico in seveda tudi Jerčko.

"V soboto zvečer pridi k plavžu! Bova šla na vrh k dimniku," ji je zašepetal.

"Oh, Šorš!"

"Življenje se enkrat živi. Zakaj bi ga tlačili v kislo repo ali pa še v nepomito kad lanskega kislega zelja? Ali ti nisem že zadnjič vse do potankosti razložil? Ej, draga knapica, trdobačna si. Srečno!"

Jerčki je zagomazelo v glavi. "Ne bom šla!"

"Ob sedmih, je rekel, pri plavžu..."

Šla je, a se med potjo ustavljala. "Ne grem... Toda Šorš... Nak ne grem... In kaj bo rekel, če ne pridem...? Eklet, je oponašala očeta, ki je to besedo pogosto rabil, kakor vsi knapi. Ustavljala se je in premišljala. "Ne grem!... Ne grem!... Naslonila se je na skalo. "Šorš... Inženir... Rad me ima... Ne bodi trapa in ne zamudi prilike...! Spet se je pognala, a spet omahnila. Še dobro, da je bila cesta prazna. Taka, vsa v dvomih, je pritavala v Žerjav.

"Kje pa je tvoja točnost?"

"Nisem vedela ali bi šla ali ne."

"Še kaj pomišljaš?"

"Ne."

"Knapica! Če te vabi inženir..."

"Saj ravno to je. Jaz sem razklana... Boš držal besede?"

"Ne ponižuj me! Nezaupanje je zame hudo ponižanje."

"Tako hudo nisem mislila."

"Tam okrog pojdi! Pri tistem grmu te bom počakal."

Tako je bila zmešana, da ni znala urediti misli. Lahko bi se spomnila, da ne mara imeti priče, če bi kdo švedral tod okoli.

"Vidiš, tu spodaj pod zemljo je speljan dimnik in na vrhu hriba še dozidan," ji je pripovedoval. Da mora preiskati, koliko žvepla ostane v sajah in koliko se ga razprostre po okolici,

ker se čedalje bolj sušijo gozdovi in tudi krave crkajo. Samo koze so bolj odporne.

Ko je med sopihanjem končal svojo razlago, sta bila že na vrhu. Odprl je vrata dimnika in nastrgal za pol jajčne lupine saj in spet zaprl.

"Ta analiza mi bo dala vsaj eno uro dela," je lagal, saj je vedel, da bo stekleničko zagnal v smeti.

"Kaj vse naredijo šole! Saj je vendar žveplo rumeno, te saje pa so črne kot vsake."

"Ni lahko priti do znanja."

"In ti si prišel..."

"Glej tam spodaj grmovje ob potočku! Gotovo boš našla kako zver iz predzgodovinske dobe."

"Ha-ha-ha! Gotovo se je skrila v prav tej dolinici."

- - -

Čez kake tri mesece je Kašnikova mati začela sumiti, da z Jerčko nekaj ni v redu. Po ali že med jedjo je vstajala in tekla na stranišče.

"Tak, Jerčka, kaj je s teboj?"

Jerčka je hotela še skrivati in odlašati tisto nerodno kreganje, ki bo prišlo. Da, prišlo bo, a zakaj ga ne odrivati dokler se da. Še takrat bo dovolj

"Zanosila sem," je priznala in se usedla na klop za mizo. Glavo je položila na prekrížane roke.

"Ka-a-a-aj?" Dolgo je trajalo, da je prišla do sape.

"S kom?" Spet je z odprtimi usti strmela vanjo.

"Z inženirjem," je počasi izjecljala.

"In dobro veš?"

"Ja."

"Oh, ta otrok neumni!"

"Se bova poročila."

"Inženir bo knapico vzel? Prevaral te je... Ja, da nisva bolj pazila nate! Kdo pa se je spomnil? Kaj bo oče rekel? Nabil te bo. Še jaz bi te najrajši. Ja, da nam táko zagodeš. Bi se

pa že mogla zdržati, saj sem se tudi jaz do poroke, do petindvajsetega. In kaj bo zdaj? Vzel te ne bo. Kdo te bo vzel z otrokom? Klenska slepota! Niti za ped ne vidiš pred seboj. Sem pa mislila, da si pametna. Na, pa táko umesiš. Povrh pa sramota. In kakšna! Še za nama bodo s prstom kazali. In služba!. Toliko se je oče prizadel, da te je spravil notri... Ko pa ti bo narastel trebuh, te bodo pognali. In potem? Dnine boš obirala, pozimi pa čivkala od lakote in mraza. Oj nespamet otroška! Ali te nisva prav učila? Ali nič ne daš na najine nauke? Ali si predstavljaš pokoro, ki si si jo naložila?"

"Saj se bova vzela."

"Malo ali nič ne verjamem. - Kakšna pa boš? Vsi se ti bodo smejali. Oh, ti neumni otroci! Tako si zapraviš dobre ime en še najino povrh. Vsi naju bodo gledali..." "Počepko sta vzgojila", bodo rekli. Saj si ne bom upala prikazati med ljudmi. Najraje bi ti eno prisolila. Eno krepko! Saj drugega ne zaslužiš."

"Nate!" Dvignila je glavo in nastavila lice.

Mati je bila presenečena in ni vedela kaj storiti.

"Pojdi in osuj pritlični fižol!"

Obema je bilo prav. Obe sta hoteli biti sami.

Jerčka je zgrabila za motiko in se zagnala v delo, toda po nekaj minutah se je oprla na toporišče.

"Že mama tako, kaj bo z očetom?"

"Ali si tako zanič, da se moraš podpirati?" se je zadrta mati izpred praga.

"Pokora se je začela...Pa saj ne bo dolga... Bom pa že kako prenesla... Mu bom povedala in pohitela bova s poroko."

Ko se je zmračilo, je šla v bajto.

"Sem stopi!" je grozeče ukazal oče.

Jerčka je vedela, da ne bo šala, vendar je ubogala.

"Na!" Prisolil ji je táko klofuto, da se je opotekla. "Že več, zakaj. Pojdi!"

"Iz sobe ali iz hiše?" je vprašala, ko se je uravnovesila.

Zdaj je bil tudi oče presenečen. Preteklo je nekaj minut.

"Za nocoj iz sobe," je odločil.

Drugi večer je morala poslušati dolgo očetovo pridigo, ki je bila podobna materini, le bolj razvlečena je bila.

Tako je sledilo vsak večer. Tudi ni varčeval z grdimi besedami.

Vsako jutro je obrnila blazino, da mati ne bi opazila obilne mokrote.

- - -

V nedeljo je imel oče službo v topilnici. Vsako nedeljo so morali rudarji nadomestiti plavžarje in še nekaj več, da so očistili, kar je bilo potrebno. Ti rudarji so se vrstili in po treh mesecih jih je zadelo.

Mati je popoldne šla na obisk k prijateljici, Janez pa k orlovski telovadni vaji. Tako je Jerčka ostala sama doma. Tiste večne očetova in materine pridige so ji žrle živce, samota pa še bolj.

"Ja ali župnik res ne razumejo? Kaj je ta pokora, ki so mi jo naložili! Tistih nekaj očenašev... Saj je ta vsakodnevna tisočkrat večja! In kaj so mrmrali...? 'Prekleti hudič!' - Jerčka ni vedela, da je župnik imel v mislih pravega hudiča, ki se je poslužil nekega fanta, da je zapeljal njegovo eno od najboljših ovčk. Tudi ni videla, da mu je šlo na jok.

Vzela je knjigo, da bi se zamotila z branjem. Komaj jo je odprla, jo je že odložila. Pogledala je skozi okno in opazila moško postavo na tisti srečni ali nesrečni skali.

"Šorš je," je ugotovila. Hotela je planiti skozi vrata in se zapoditi v tisto smer, a neka sila jo je zadržala. "Bom videla, kaj bo storil... Če bo hotel oditi, bom pa tekla za njim."

Precej časa je čakala in med sopenjem ugibala, kaj bi bilo bolj prav. Slednjič je opazila, da je usmeril korake proti bajti. Nervoza ni ponehala, temveč se stopnjevala.

"Tok, tok, tok" je zadonelo po bajti.

"Kdo je?" se je ponarejala.

"Inženir Šorš Adler."

"Aaaa!" Odprla je vežna vrata, postala, da jih je zaprla, potem pa je na oba kolena padla predenj in dvignila sklenjeni roki.

"Kaj pa je to?"

"Šorš, poročiva se, meni ni za prestajati!"

"Kaj je?"

"Atej in mama in kmalu bodo še drugi opazili. Šorš!"

"Da mi ne razbobnaš v prebiralnici!"

"Če bo ena zvedela, bodo drugi dan že vse."

Šorš se je prestrašil. "Težko bo ostalo skrito..." Da bi pridobil na času, je ob pogledu po sobi dejal: "Revni ste."

"To me ne moti."

"Boš molčala?"

"Zase lahko obljubim, mami in ateju pa ne morem zamašiti ust."

"Zakaj pa si taka?"

"Proti naravi ne moreš nič."

"Mazačko poišči!"

"Splav? Nikdar in nikoli!"

"Bodi pametna!"

"Ti! Ali si tako pozabljiv? Kaj vse si mi govoril! Sama strd te je bila.

"I, rad sem te imel."

"In me nimaš več?"

"O, še, še, a taka nerodnost, ki se zgodi."

"Šorš, lepo nama bo. Vse bom storila, da bova imela prijeten dom."

"Kdo je ženska, ki prihaja?"

"Mama." Hitela ji je odpirat, ker je bila obtežena s precejšnjim cekarjem.

"Malo sadja sem prinesla...- Aaaa!"

"Moja mama - inženir Šorš," ju je predstavila.

"Inženir?" Ni vedela, kaj reči. Na hitro je sklenila, da se ne bo zagnala vanj. Pa potem, če bo treba.

Ponudil ji je roko in jo bistro pogledal. "Dober večer, gospa!" Še jo je gledal. Spomnil se je, kar je nekoč slišal: "Če hočeš vedeti, kakšna bo tvoje dekle, ko bo ostarela, poglej njeno mater!"

"Sedite no! Ali ste ravnokar prišli?"

"Ja." Počasi je sedel. Ni mogel zakriti zadrege.

"Hruške maslenke vam bodo všeč." Vzela jih je iz cekarja, jih umila, položila na krožniček ter postavila predenj.

"Hruške nimajo vitaminov, a imajo kalorije," je dejal, da je nekaj rekel.

"Jerčka bi ga rada vprašala za pojasnilo, a se je spomnila, da bo sledilo dolgočasno predavanje. Mučen molk je ždel v sobi.

"Hvala lepa!" je po drugi hruški odrinil krožnik.

Spet niso vedeli, kaj reči. Kdo bo dregnil?

"Kako lepo hčerko imate!"

"I, taka je zrastle."

"Njena lepota me je zapeljala."

"Človek mora včasih krepko zategniti vajeti. Za oba drži."

"Saj ni taka reč! To je v človeški naravi."

"Pa so postavljene meje. Povsod so. Vi ne smete riti pod zemljo na avstrijsko stran. V teh rečeh pa tudi ne."

"Vse se bo uredilo." se je v hipu odločil Šorš.

"Od tebe je odvisno."

"Vem, kaj sem ti rekel."

"Šorš, ali res? In se ne boš premislil?" Poln zaupanja je bil njen pogled. Zasmilila se mu je.

"Mi čast ne dopusti, da bi prelamljal besedo."

Potem so se menili bolj sproščeno, popili kavo in Šorš je odšel.

Kmalu nato se je vrnil oče, že pripravljen na novo pridigo. Jera je videla sršene v njegovih očeh, zato je pohitela:

"Inženir je bil tu. Ni napačen človek. Je rekel, da jo bo vzel."

"Vzel?"

"Ja. Tako je rekel." Ponovila je, kar so se menili.

Očetova nevolja in jeza je pognala že pregloboke korenine, da bi jo kar tako izruval, vendar ni vedel kaj reči.

Le kaj malega so rekli pri večerji.

- - -

Šorš in Jerčka - zdaj Gerta iz nemškega imena Gertrud - sta se poročila. Kot 'zavednemu Nemcu' so šli na roko in dobil je dosti prostorno stanovanje. Po Jerčkini sodbi, ga je razkošno opremil.

Službo je morala pustiti, ker se ne spodobi, da bi inženirjeva žena delala z drugimi knapicami. Ko je opremila in okrasila sobe, seveda vse v soglasju z možem, ji je zmanjkalo dela. Ni vedela, kaj početi. Dolgočasila se je. Tudi knjige je niso tako pritegnile kot prej. S sosedami se ni mogla prav sprijazniti. Z Nemkami skoraj nič, ker so ji kaj dopovedovale v polomljeni slovenščini, z nemškutarkami pa tudi le težko, ker so le nemščino tiščale naprej. Četudi se ji je upiralo, je vendar prosila Šorša in ta ji je kupil slovensko-nemško slovnico za samouke. Še vesel je bil, da je prišla do te ideje.

Tudi s kuho je imela težave. Tiste domače jedi ja, a Šorš je hotel kaj boljšega: golaž, segediner-golaž, sarmo, rižoto, tirolske cmoke... Te jedi pa so v bajti prišle na vrsto po enkrat na leto.

“Si pač knapica!” Taka beseda, če je večkrat ponovljena, se pristudi.

Našla je novo zaposlitev. V sporazumu s Šoršem je šla k mizarju in naročila zibelko. Določila sta notranje mere, potem pa je sešila žimnico, odejo, blazino, plenice...

“No ja, šivanka te pa še precej uboga.” To je bila njegova prva pohvala, razen tistih o njeni lepoti takrat, ko jo je zapeljeval.

Tako se je borila - čedalje težje zaradi nosečnosti - dokler ni privekal Šoršek. Tisto trpko stanje se je nekoliko ublažilo. Tudi v naročje ga je vzela, kadar mali ni vokal. Prav rad je gledal, ko ga je dojila. Zelo verjetno ne zato, da bi Šoršku voščil dober tek ali celo Bog žegnaj! temveč se je naslajal ob pogledu na njena bujna prsa.

Ob sobotah in nedeljah zvečer pa se je Šorš večkrat zakasnil. Ob takih prilikah je Jerčko vedno skrbelo. Jed je najboljša takoj, ko jo odstaviš s štedilnika.

Tako je nek večer pripravila goveji zrezek s prikuhami. Razveseliti ga je hotela. Toda njega ni bilo od nikoder.

Prav tisti večer pa se je Šorš srečal z Hildo. Obojestranska naklonjenost ju je privedla do tega, da sta nameravani sprehod kar precej potegnili. Ko se je vračal je bil jezen na ves svet. Najbolj seveda na Gerto, ki ga je prisilila v zakon, potem na Hildo in še kaj. Tak je vstopil.

“Tak trd zrezek!” je rekel pri prvem grižljaju.

“Dosti si se zakasnil, saj veš da potem otrdi.”

Šoršu se je zdelo, da mu je pogledala v očitajočo vest.

"Kaj blebetaš? Stopi sem!"

"Tak , Šorš!" Boječe se je približala.

Prisodil ji je krepko klofuto. "Kaj boš še jezikala?"

"Boli me." Potipala se je po licu.

"Te bo še bolelo. Vse dotlej, da ti izbijem tvoje ljubosumje."

Molče sta povečerjala.

Še v postelji se je Jerčka nekajkrat potipala po licu, zraven pa premišljevala: 'Ljubosumje? Morda pa bi bila res upravičena... Eh, tudi te pokore bo enkrat konec...'

Šorš je vzel otroka v naročje in ga pozorneje ogledal. 'Ali je sploh moj...? Ženskam ne moreš zaupati... Tako rada se je smejala v družbi in morda zapeljevala... Le zakaj mi ni prej padlo na um?

Hudih misli in dvomov ga je rešila njegova mati, ki jih je obiskala. Nehote in nevede.

"Cel Jurček si. Ja, čisto tak je kot si bil ti. Kako je to čudno, da otrok tako posname podobo svojega očeta. Toda to se le redkokdaj zgodi."

"Ali boš tudi inženir, kakor je atej?" je vprašala Jerčka.

"To je pa tako," je vedela svoje mati, "knapi in kmeti si že sledijo, drugi pa ne. Le glejte: gostilničarjev sin je mesar, trgovčev je advokat, mlinarjev je dimnikar, ha, ha, ha! oče bel, sin črn."

Še marsikaj so uganili, pametnega ali pa jalovega, kakor je pač naneslo. Lepo je bilo in prav, da je mati pohvalila Jerčko.

- - -

Gerta je z dojenjem zavirala novo spočetje. Šoršek ji je včasih prinesel pručko, kadar se mu je zahotelo maminega mleka. Seveda je šla zahvala njeni naravi.

"Sama o sebi mislim, da sem poštena ženska in žena."

"Kot da jaz nisem pošten mož..."

"Nič takega nisem rekla."

"Si pa namignila. Ali bo že konec tega sumničenja? Klete babe, ali ste vse podvržene tej kugi?"

"Ne razumem."

"Ljubosumnost! Videl sem tvoj pogled, če sem za pol minute zakasnil. Mar meniš, da ne znam brati?"

"In kaj si bral, ko si dve uri prepozno prišel?"

"Dovolj in preveč. Na! Trdobučna knapica! Kdaj boš prišla k pameti?"

"Av! Šorš, ne tako hudo! Mi lahko ušesna opna počī."

Šoršek je zajokal. Najbrž ne zato, ker je bila mama tepena, temveč ker je videl nenavadno gibanje in očetov krik.

Molče sta povečerjala, potem pa je rekla:

"Jutri greva s Šorškom k naši mami. Mi bo dala drobnjak za tirolske cmoke. Jih imaš rad, kajne?"

Šorš je bil tako zaprepaden, da ni vedel kaj reči.

Res sta šla.

"O, Jerčka!" jo je pozdravil župnik, ki se je mimogrede oglasil pri Kašnikovih. "Kako ti gre?"

"Hvaljen Jezus! - Kako mi gre? Drugače bi že bilo, le na boljšem koncu je zanič," se je pošalila.

"Kako? Kako?"

"Za greh je treba narediti veliko pokore."

"Ali se ne razumeta?"

"I no, saj se morava."

"Ti si bila bistra. Kaj bi rekla ob svojem primeru?"

"Gospod! To povejte mladim, da je pokora za greh huda. Huda! Toda mojega imena ne imenujte!"

"Ali je res tako hudo?" je vprašala mati.

"Je."

Župnik je segel v žep, izvlekel lepo škatlico in potresel hrbtno stran roke z njuhancem ter ponjuhal. Verjetno zato, da bi skrnil ginjenost in sočutje. Zazrl se je v mizo.

"Ostani trdna! Neki dan bo bolje."

"Seveda bo!"

"Tako je prav. Pogum!"

"Kaj pa je pravzaprav tako hudo?" je vprašala mati.

"V take zakonske podrobnosti je bolje se ne mešati. Samo v določenih primerih, posebno v dvomih, je potreben pouk. To pa vi kot mati in jaz kot duhovni voditelj, drugi pa naj gmah¹¹ imajo in vtikajo nosove raje v sršenje gnezdo!"

"Oh, ti moj Bog!" je zastokala mati.

"Jurček, pojdi no sem!" Poiskal je v žepu malo čokolado, v drugem pa našel podobico z angelčkom. Take reči je imel pripravljene le za izredne primere. "Na! Toda priden moraš biti!"

Jurček je vzel in tekel kazat mami.

"Bog lonaj, gospod!"

"Eno mašo bom daroval za vajino srečo."

"Koliko pa stane?"

"Tista nič."

"Dobri ste. Bog lonaj!"

"Pa sama tudi kaj moli! Bog sliši in usliši."

"To trdno verujem. Ko bom odslužila svoj dolg, bo pa spet lepo. Sonce bo sijalo in viharniku se bodo zacelile rane. Nageljčke bom nabrala in avrikelj bom gledala v skalni steni. Lep šopek bom nabrala in vam ga bom prinesla. Nič ne bom rekla, vi boste že vedeli zakaj."

"Le kmalu ga prinesi! Zbogom."

- - -

Šorš se je spet zakasnil. In kakor ob vsaki taki priliki, je bil sršenast. Poskušal je tlačiti jezo z molkom. Ker še večerja ni bila nalita, je jezno zgrabil aktovko in iz nje potegnil mapo.

"Tako, tako, Šorš!" in že je nalivala golaž. "Ti imaš rajši pekočega. Na, po svoji volji prideni, kakor ti je vseč!" Postavila mu je posodico s hudo papriko h krožniku. Dobro je vedela, kadar pride take volje, je najbolje molčati in izbirati le potrebne in lepe besede.

Med počasno večerjo pa mu je polglasno ušlo:

"Verfluchte Teufel, gehe wo du wilt!"¹²

"Kdo? Jaz?" ga je osuplo pogledala.

"Kaj te briga!" Niti pogledal je ni.

"Pivo!" je revsknil čez čas.

Čez nekaj dni je Jerčka zvedela, da je Hilda šla v Maribor. Občutno se ji je olajšalo. Obenem pa se ji je utrjevala misel, da ni samo Šorševa. Vsakikrat jo je ob taki misli speklo in vsakikrat bolj.

Začutila je potrebo, da se pogovori z bridko martro¹³. To ji je dovolil Šorš, slik svetnikov pa ne. Zdenku, talentiranemu risarju, je naročil in narisal mu je bergmandelca z obrazom pajka križevca, Lepo mu je uspelo. Marsikdo se je smejal tej fantaziji.

"Bog, pomagaj mi! Ti sam si rekel: 'Prositate in se vam bo dalo...' Jaz moram zmagati...! Pravica je na moji strani... Ti dobro veš, poslušal si... Ona je cvandra... Ali še manjka pokore...? Bog, zaupam v Tvoje usmiljenje. Ali vidiš, kako je hudo...?" - Malo je pomislila, potem pa nadaljevala: "K Bleierju ne grem več. Naj Šorš uredi, kar ima z njim...! Ti si videl" v spalnico me je hotel zvabiti... Sam strd ga je bila... Nak, ne grem več... Past je bila. Bleier bi povedal Šoršu: "Legla je." Viharnik bi bil na tleh. Razsekali ga bodo ali pa ga bodo razjedli črvi. Požrli...? Gospod, približaj mi tisto pomlad... Magdaleni si odpustil... Tudi jaz se kesam... Tudi Šoršu odpusti...!"

Pomirjena je šla pripravljat za kuho. Nenadoma se je spomnila, da je izostala menstruacija, teden dni je že čez. Zaskrbelo jo je. Kako bo Šorš sprejel novico...? Ali naj mu pove takoj, ali naj odloži?

Tisti večer je prišel, kakor je opazila; precej dobre volje. Menila je, da je treba izkoristiti priliko, še posebno, ko sta se smejala Šoršku, ki je nekaj po otroško čebljat.

"Morda bo kmalu dobil sestrico," je povedala.

"Kaj?" je bil osupel.

Povedala mu je.

"Kaj si zajka?" je ponovil, kakor nekoč.

"Proti naravi ne moreš nič."

"Ali jih misliš cel ducat nanositi?"

"Šoršek bo imel svojo družbo. Je vendar tako lepo, ko se otroci igrajo med seboj. Brez družbe jim nekaj manjka."

"Saj ima tebe!"

Premalo za otroka. Ko sem hodila v dnino h Smrekarju, sem videla, kako so srečni številni otroci in starši z njimi."

"Kmečki osli."

Jerčka bi mu rada povedala, kako je prav, a ni znala tako kot to povedo župnik in pa ker jo Šorš vedno prekosil.

- - -

Sredi marca se je oglasila Truda. Šorš ni hotel, da bi se vrstile Jere. Večkrat je ponovil: "Jera, Jera, če ne hera, bo malera."¹⁴ Tudi njen oče je včasih tako zagrozil mami. Saj tudi Truda lepo zveni. Ni pa pustil, da bi se to izvršilo doma, je preveč sitnosti. V Maribor je šla v porodnišnico. Tudi Jerčki je bilo prav.

Čudno naključje: Tudi Hilda je bila v bolnici, seveda ne tam. Obiskal jo je. Že dalj časa je nemeraval to storiti.

Neprijetno ga je zadelo, ko sta se srečala. Shujšana, bleda, nič več tiste dekliške mikavnosti.

"Kaj je s tabo, Hilda?"

"Mazačka je mazačka."

"Kaj pravi zdravnik?"

"Dolgo bo trajalo, pravi, in drago je to zdravljenje."

V hipu mu je preskočila misel na Gerto. Tri dni po porodu je bila že sveža kot pred šestimi meseci... Ali bo tudi Trudo tako dolgo dojila? Je pa le lepo gledati, ko doji... Hildina prsa pa so že ovela.

Še je Šorš 'službeno' obiskoval Hildo. Neki dan ga je vprašala naravnost:

"Boš pustil Jero?"

Šorš je bil osupel.

"Tega ne vdržim več. Ali - ali?"

"To ne gre kar tako."

"Cinčaš?"

"Razumi me! Moj položaj..."

"Premisli in pridi !"

Šel je in je ni več obiskal.

- - -

Tudi Trudi je tekel čas. Že je lezla v tretje leto. Dušeči dim je pritiskal v dolino, da so pokašljevali. "Pojdimo na Šumahov vrh!" je po južini dejal Šorš. "Pa res!" Hitro so bili vsi opravljeni.

Šoršek je bil prezaposlen z rožicami. Vsako novo je utrgal in jo nesel mami, včasih tudi atu, pa še Trudi jih je kazal.

Prav pri macesnu-viharniku so odkrili jagode. Šorškovo veselje je bilo tolikšno, da je cvilil, morda je mislil, da vriska. Poleg macesna sta šrleli iz zemlje dve skali, dva udobna sedeža, ki sta ju takoj zasedla, da ju ne bi kdo prehitel.

Dolgo sta molčala. Opazovala sta otroka.

"Tistikrat, se spomniš? si bila tako gostobesedna, da bi te najraje vsekal po ustih. Ni in ni bilo konca."

"O ja, dobro se spomnim." Jerčki se je zdelo, da je ugoden trenutek za tisto, kar je tolikokrat menila, namreč, da mora vreči karte na mizo.

"Ali se ti spomniš tega viharnika?"

"Ja, kazala si mi ga. Ha-ha-ha! Ali te je že oplazila strela?"

"Pa še kolikokrat!"

"In te ni podrla?"

Stekla je k macesnu in ga objela. "To je moj vzornik."

"To razbrazdano drevo? Ženske imate pač svojo pamet."

"Ja, ja!" Poljubila je macesen.

"Prismoda! Kdaj pa te je oplazila strela?"

"Kdaj? Prvič tisti večer tu gori na vrhu. Takrat se mi je zdela strdena. Pa je bila strela. Po treh mesecih očetova klofuta. Šorš, tista strdena se je začela spreminjati v plavžarsko. Grozno je pekla. Potem si tisto žgočo rano, ja, rano od glave do peta, namazal z balzomom, ko si mi obljubil zakon. Do dna sem bila prepričana, da sem zadostila za tisti greh in da bo zdaj lepo. Nič več strel, nič več tistih strašno pekočih brazgotin. - Glej, Šorš, koliko črt ima macesen! Ali si predstavljaš, kako ga vsaka zaskeli in potem boli, boli... Glej, nova skorja je zrastle in ublažila bolečino... Potem je udarila nova strela... Ali se spomniš, ko sem ti rekla: 'Boli me?' Ali se spomniš, ko sem ti rekla: 'Ne tako hudo!?' In drugih? Nisi slišal, kako je brnelo v glavi, še manj udarce grenkih kapelj pelinovega soka v srce... Hilda je bila posebno žareča strela... Tolikokrat ponovljena

'knapica' v zaničevalnem tonu ni bila strela, a je ranila zarastke. To moraš prav razumeti! Res nisem drugega, a tudi knapice smo ljudje. Oslici lahko tisočkrat rečeš 'oslica' in zaradi tega ne bo užaljena... Šorš, na tisti skali tam doli sem te vzljubila - nenadoma - in te bom ljubila do konca. Nekaj po srcu, nekaj po vesti. In če mi pošlješ še deset ali več strel. Nekoč se bo zaloga izčrpala in bo samo sonce."

Šorš je imel zapičen pogled v macesnovo korenino. Nevihte so odnesle prst nad njo; in ni trenil z očesom.

Jerčka je čakala na besedo in ker je ni bilo, je rekla:

"Poglej Šorška, kako nabira jagode in jih daje Trudi!"

"Nič več," je dejal čez čas.

"Kaj 'nič več'?" Plaho ga je pogledala.

"Strele." Vstal je in tudi ona. Objel jo je in poljubil, a ne tako kot tisti prvokrat. Je razlika med strastjo in pravo ljubeznijo.

"Ali je res vzšlo pomladno sonce? Odganjajva oblake! Kjer ni oblakov, ni strele."

Knapica je zmagala.

OPOMBE

1. = ime rova, vsak rov ima svoje ime;
2. = neumnež;
3. = popačena nemščina = dober večer, gospodična!
4. = Jurij, nem. Georg, a izgovarjajo tako;
5. = orel;
6. = jamski škrat, pravljичno bitje;
7. = zelo lepa gorska roža, a ne vem pravega imena;
8. = kranjska lilija (*lilium carniolicum*);
9. = kemična oznaka za svinčeni sijajnik, rudo;
10. = zdravilna gorska rastlina, pravega imena ne vem;
11. = mir;
12. = nem. Pojdi, kamor hočeš!
13. = razpelo, križ;
14. = Jera, če ne odnehaš, bo polom, nekaj hudega!

SRCE DUHA

SKRIVNOSTNI USTVARJALEC

Pomlad slavi Vstajenje z zelenino,
trobentice z njo muzicirajo.
Le moj kipar poseda v ateljeju.

“Gospod umetnik! Tisti kip z vdolbino -
doklej bo čakal prste dlet, doklej?
Škrjančki vam pri oknu vriskajo:
za zimo ste jim hišice gradili...”

“Prijatelj!” reče v dimu cigaret,
“nekje vezi zavedati se moram
s skrivnostjo, z virom ustvarjalnih sil -
a zdaj je v meni le zavest tovara.”

“Razumem,” rečem žganih glin poetu.
In grem potrkat na srcé Duhá,
ki nam je dan - Ljubeči Ustvarjalec.

VRČ SRCA

To naše mesto so napólnili
s cementom:
skoraj že z naduho diha.

A vigred veter prosi s češnjami,
naj dežne rožke svoda
kam odpiha.

Med špranjami se travice smehljajo -
se marčni veter da prepričati?
In vrabčki v vejah stave sklepajo.

A vigred zna tako lepó prosíti,
z očmi modrine, z dihom zelenin!
Zapiha veter v rožke nébesa

in ves se svet zalesketa v cekinih...
Nabirati jih hočem
v vrč srcá,

postal bi rad bogat v sveta skrivnostih!
Začel hodíti sem
čez njihov most.

ODLOMEK VRNJENEGA PISMA.

Kot zarja, ki se dvigne z morske pene,
kot da je znova dan stvarjenja njen,
in ni več v mrak meglá zavutih cest
in vse postane luč po trudnem mestu,
tako

zavest spokorna svet odkrije,
da zmeraj bil je lep in še je lep,
in da je brez pokore čudno slepa,
čeprav ves dan na ladje sonce sije.

Zavest spokorna,
teža zadostitve -
na tehtnici, kjer več velja srcé
kot dela,
ah, srcé s krvjo molitve.

Kot zarja,
ki le žarki jo težé
in ki se čez morjé napoti k mestu,
kjer čakata
resničnost in povest.

VEČERNI BISERI VISIJO

Kljub strašnemu neredu hiš in ulic
v Umédžima na robu velemesta -
le koga "vsepovsod cement!" ne žuli? -
večerne lučke vztle

v družino zvezd.
Potresa ni.
Poplave ni.
Ni suše.

V pozdrav zamahne sonce, preden gre.
In noč za slikanje pripravi tuše -
v predmestju tudi
hrepni srcé.

Po tiru vlak,
po cesti avtobusi
se v voznem redu v mrak pomikajo.
Le mraz na reki dolge nože brusi -

o, ne za nas, za ribe, upamo...
Med lučkami večernimi se sveti
nakit iz mnogih biserov
miru,

nakit okrog Vsakdanjosti vratu.
Bo smel
še dolgo, dolgo
tam viseti?

ISKANJE NRAVNEGA RAVNOVESJA

Iz modroslovnega vidika bi bilo bolj pravilno če bi naslov bil "Iskanje nraoslovnega ravnovesja". Toda sočasno se mnogi ne naslanjajo na filozofske ali znanstvene nraoslovne struje. Prevladujejo osebne drže, katere večinoma sploh ne utemeljujejo. Hote ali nehotе navadno te drže "racionalizirajo" v psihoanalitičnem pomenu, to se pravi, da jih na neki način upravičijo. Zato ne bom pisal toliko pod nraoslovnim vidikom, temveč glede na to, kar danes moremo opazovati o nravnih držah posameznikov ali družbenih skupin. Odtod naslov.

Za uvod

a) Pogosto razlikujejo razne nraoslovne struje predvsem na troje vrst: tim. *materijalno* in *formalno*, katerim dodajajo še *etiko vrednot*.

Izrazi niso najbolj posrečeni, ker npr. dobro, ki bi bilo predmet več šol, ni nujno tvarno, tako v Aristotelovem evdemonizmu kot Akvinčevem intelektualizmu, v katerem bi bilo zrenje Resnice "poplačilo" popolno netvarnega značaja. Prav tako bi "formalen" ne izražal tisti nekako podstatni lik, po katerem bi človeško dejanje postajalo nraavno pravilno. Seveda, če bi združili oba izraza v pomenu hilemorfizma, potem bi materijalno pomenilo le čisto možnost, ne pa nekaj dejansko obstoječega in celo tvarnega, kot npr. užitek, korist in celo dobro.

Etika vrednot, ki jo je predložil M. Scheler, in ki jo je dopolnil Dietrich von Hildebrand ("Christian Ethics", David McKay Company, New York, 1953), je nekako vmesno stališče. Za Hildebranda, npr., je važno dvoje: 1. pod metodološkim vidikom se ne odreka najbolj značilnim potezam pojavooslovja: priznanje neposredno danega in zato osebne odprtosti, 2. glede na

vsebinsko npravnosti utemeljuje svoje stališče na npravnih vrednotah, ki mu jih daje od človeške volje neodvisni svet in na katere zahteva pravičen odgovor.

b) Drugi razvrščajo razne struje nekako bolj zapleteno, kot npr. J. Leclercq, (*“Les grandes lignes de la philosophie morale”*, Publications universitaires de Louvain, Louvain, 1954).

c) So pa še drugi, ki samo vztrajajo na zadostno dokazanem npravnem dejstvu v človeštvu in v posameznem človeku, ne sprašujejo se pa, odkod to dejstvo, ali ima kake splošne zahteve ipd.

č) Dejansko se mnogokdaj dogaja, da nezavestno prehajamo od enega stališča do drugega. Sočasno mnogi vzgojitelji hočejo, da bi pri vzgoji mladine opuščali kakršnokoli pohvalo ali nagrado za tiste, ki bi več dosegli ali bi se bolj prizadevali, češ da bi to bilo treba doseči nekako “igraje” in obenem iz pokorščine ter dolžnosti. To jim ne preprečuje, da ne bi sami hoteli raznovrstnih nagrad: boljše plače, višja mesta, pohvale, častne naslove, odlikovanja. Ako se sami odločajo za eno ali drugo dejanje, jih navadno giblje korist ali užitek ali pa morda zelo subjektivno umevane vrednote (kar je *zame* veljavno).

d) V tem spisu bom opustil take in podobne razdelitve. Zanima me, kako iskati in morda najti ravnovesje med najrazličnejšimi zahtevami, pozivi ali privlačnostmi, ki nam jih nudi vsakdanje življenje. Seveda pri tem ne bom popolnoma pustil ob strani nekdanje in sedanje npravoslovne struje. Toda bolj bom jemal v poštev osebno izbiro med temi različnimi možnostmi.

1. Med samodajno, in naloženo npravnostjo

Kantovo razlikovanje med samo(zakono)dajno (avtonomno) in naloženo (heteronomno) npravnostjo (moralo), je prestavilo poudarek od narave dejanja na način dejanja.

Ne bi zaradi tega mogli trditi, da je Kantov nauk bolj zadeva osebe kakor predmeta, bolj subjektiven kot objektiven. Npr., ne upošteva toliko namena tistega, ki dejanje stori (finalizem), temveč kako ga stori (modalizem):

Ravnaj tako, da bo tvoje dejanje táko kot bi moralo biti ravnanje vseh drugih v istem primeru!

To odgovarja Kantovi zamisli o spoznanju, predvsem v tvrnem svetu: človek je sicer zakonodajalec, a ne ker bi samovoljno

vzpostavljaj kakršnekoli zakone, temveč tudi ker njih vsebino razbira iz spoznanja tega sveta. Kaže torej kot da bi Kant nekako predpostavljaj to, da so človeška dejanja sama na sebi npravno dobra ali zla. Toda to, da človek izvoli dobro ali zlo, mora biti odvisno od človeka in njegove svobodne volje. Če bi kdo v svojem npravnem delovanju "ubogal" kogarkoli drugega, - najsi človeka ali Boga -, bi njegovo ravnanje ne bilo npravno dobro. "Ubogati" tu pomeni: podvreči se volji drugega, brez osebnega prepričanja, (čeprav temelječega "samo" na veri), in proti svoji resnični svobodni volji.

Velikokrat beremo ali slišimo, da je krščanska npravnost "heteronomna", od zunaj vzdeta. Ali pa je temu res tako?

Če bi bilo res, da po Kantu človek mora sam po sebi (samodajno ali "kot" samozakonodajno) izvoliti to, kar bi moralo biti obvezno za vse, potem tudi Kant tiho priznava neko v naravi stvarstva obstoječe npravno dobro, pa temu nasprotno npravno zlo. Potemtakem bi celo Kantov nauk navsezadnje ne bil skrajno avtonomen. Odkod to npravno dobro v naravi dejanj in v naravi sploh, če ne od njenega Stvarnika?

Seveda Kant vztraja na načinu, kako npravno delujemo. Ali kristjan res ravna npravno dobro zato, ker mu Bog to ukazuje? Da in ne! Da, če bi npr. nekaj storil samo iz pokorščine ali strahu pred peklom; ne, če deluje npravno pravilno. Če bi kdo ravnal samo zaradi božjega ukaza, ali to ne bi bila npravno osporavana slepa pokorščina? Zlasti še, če bi se Bogu pokoraval v tem, kar mu drugi predstavljajo kot božjo voljo, najsibo ukaz ali prepoved, posebno še, če bi s svojimi zmožnostmi zadostno ne razmislil o vsakem dejanju ali pa o svojem celotnem ravnanju kot nasledku tozadevnega premisleka in odločitve.

Verni človek je v bistvu poslušen božji Besedi. Toda naj gre za vernega ali nevernega, obadva morata ravnati v skladu s svojo vestjo, če hočeta, da bi bilo njuno ravnanje npravno dobro. Potemtakem ni bistveno za npravno ravnanje pokornost božjemu ukazu, ampak odgovornost, obveznost do glasu svoje vesti. Ali se tako umevana krščanska npravnost še sme imenovati heteronomna, od zunaj naložena?

Če bi bil npr. vernik poslušen božjemu ukazu (ali prepovedi) samo iz strahu pred kaznijo, večne ali časne, mar to ne bi bilo npravno oporečno, ker bi pomenilo sebičnost, napačno ljubezen do samega sebe, pomanjkanje ljubezni do Boga, predvsem

pa pomanjkanje pristne osebne nrvnosti? Sv. pismo sicer pravi v SZ, da je strah - lahko, ne nujno - začetek modrosti, toda le začetek. Bog je "mysterium tremens", še bolj pa "fascinans". (Spomnimo se na konec Ibsenove drame Peer Gynt: "Jaz sem Deus charitatis", ne Bog strahu in groženj.)

Ako natančno preberemo moraliko Tomaža Akvinskega (IIa. IIae.), bomo zaman iskali izraza obveznost, ki bi pomenil slepo izpolnjevanje božjih ukazov. Moremo torej trditi, da je krščanska nrvnost *bolj avtonomna kot heteronomna*. Je nesamodajna v tem, da podobno Kantovi razlagi odkriva neko naravno nrvnost. V ti naravni in nadnaravni nrvnosti (s pomočjo cerkvenega učiteljstva pa seveda milosti) uvideva nrvno obveznost in zato ravna v skladu z njo. To se pravi: v skladu s svojo vestjo; po obveznosti, ki izhaja iz lastne pravilno oblikovane vesti in božjega glasu v njej, - najsi zgolj "naravno", kot vesti predani sami sebi, seveda po krščanskem gledanju v božjem svetu, ali pa "nadnaravno", pod vplivom nadnaravne milosti. Gre torej za oseben, svoboden in radovoljen odgovor na to, kar ima za božjo voljo, izraženo v naravnem redu sveta ali po božjih izrecnih zapovedih. V tem je krščanska nrvnost nujno samodajna.

Doslej povedano predpostavlja nekatere trditve:

1. Človek ima določeno mero zmožnosti za nrvno precejavanje svojih dejanj.
2. Ima tudi neko mero svobode, čeprav je ta pogojena po telesnih, duševnih in družbenih okoliščinah.
3. Dejanja, ki so človeku svojska, so večinoma samo po sebi nrvno dobra ali nrvno zla; npr., laž, rop, uboj ipd. so zmerom in po sebi nrvno zlo.

Dober namen ne more spremeniti slaba dejanja v dobra. S čimer pa ni rečeno, da kdo ne bi mogel storiti zlega dejanja brez osebne krivde.

4. Prav zaradi osebne svobode in odgovornosti je mogoče, da sicer samo na sebi nrvno dobro dejanje v določenem dejanju določenega človeka postane nrvno slabo, npr., če se žrtvujem za drugega zato, da bi me pohvalili ali da bi se sam čutil bolj plemenitega.

Zaradi vsega tega je vprašanje o nrvnosti tako velikega pomena. Pri tem se sprašujemo o viru nrvnosti v človeku na sploh, o njenem stalnem izvoru v vsakem človeku, pa tudi o vsebini te nrvnosti in nrvne vesti.

2. Narava in pravo

a) *Pravni naturalizem* (jusnaturalizem) je mnenje, po katerem obstoji naravni npravni zakon oz. "naravni" zakon na sploh. To se pravi, da nam je narava stvari, - bodisi naravno danega bodisi po človeku predelanega ali po njem "ustvarjenega" -, vir za prepoznanje tega, kar smo v vesti dolžni storiti ali opustiti.

b) *Pravni pozitivizem* moremo imenovati stališče vseh tistih, za katere vsaka npravna obveznost izhaja le iz tega, kar ukazujejo, dovoljujejo ali prepovedujejo človeški zakoni, najsibodo nepisani (običaji, navade, družbeno soglasje itd.) ali pisani (zakoni, odloki, odredbe itd.).

Ti dve skrajni stališči bolj odgovarjate temu, kar se dogaja v pravu. Veljate pa tudi v npravoslovju na sploh (etiki), čeprav jima pogosto pridevajo še druge nazive.

Verjetno se najbolj splošno uporablja pojem pozitivizem na znanstvenem področju in na tem, kar iz njega prihaja. Večina takih pozitivistov upošteva le "stvarnost" z njenimi dejstvi, ki bi jih bilo mogoče znanstveno preveriti. Ta sicer menljiva stvarnost bi naj vodila do strogo znanstvenih zaključkov in na tej podlagi bi se lahko vzpostavilo to, kaj je treba storiti ali opustiti, - in to tudi pod npravnim vidikom. Toda pozitivizem 19. stoletja je vztrajal na nmenljivosti zakonov, čeprav ni izključeval razvoja in zato tudi nekega premikanja v npravnih zahtevah. Pozitivizem 20. stoletja pa vztraja na nekem ne-redu oz. redu s tolikermi izjemami, da nujno zapada v skrajno razgibanost (dinamičnost) stvarnega in človeškega območja, zato pa tudi znanosti in s tem npravnih zahtevnosti.

V današnjem svetu, kjer (skoro) prevladuje to, kar je prestvaril ali ustvaril človek, bi bilo težko govoriti o naravi in naravnem zakonu, če bi jih hoteli omejevati na "prvotno danost" po človeku še nedotaknjeneega. Vsekakor pa to ne bi bilo zadosti. Po drugi strani ni tako lahko govoriti o naravi in naravnih zakonih v tem, kar je zgolj človeški izdelek ali dosežek. Seveda bi mogli oporekati, češ da je človek del narave, in da vse, kar izdeluje, - tudi zgolj duševno-duhovno -, na neki način in do neke mere izvira iz narave, ter da je zato kot tako podvrženo istim naravnim zakonom. O tem zadnjem osebno nisem tako prepričan. Popolnoma nove stvarnosti terjajo nove obveznosti, ali pa vsaj nove načine obveznosti.

Vsi tisti, ki na kakršenkoli način zanikavajo predvsem človeško bistveno nespremenljivo naravo in vztrajajo na tim. aktualizmu (mnogi eksistencialisti, vsi skrajni konstruktivisti in dekonstruk-

tivisti ipd.), so v bistvu pozitivisti v opisanem pomenu. Ali pa so (obenem?) tako skrajni subjektivisti, najsibo poedinski ali družbeno-skupinski, da ne priznavajo nobenega splošnega npravnega zakona. Če se človek stalno kot tak spreminja, - ker pravzaprav ne bi imel nobenega bistva, katero bi kot tako sploh ne obstajalo -, in če se stalno spreminja človeška družba ter celo "naravna" (fizična) danost, potem je umljivo, da se neprestano spreminjajo tudi pisani in nepisani "npravni" zakoni. S tem bi bila tudi vsebina npravnih obveznosti tako podvržena nenehnemu razvoju kot človeška družba in človeška "narava" sama, katere bi kot take tudi ne bilo.

S tem vsebina npravnih zahtev neizogibno postane trajno-sprašljiva. Če določena družba začasno sprejme neke npravne zahtevnosti, gre le za izraz določene stopnje kulturnega razvoja. Če bi hoteli vztrajati na teh zahtevnostih v naslednjih stopnjah razvoja, bi se taka npravnost morala sprevreči le v oviro za napredek, obenem bi pa tudi onemogočala, da bi človek res mogel npravno pravilno živeti. Z drugimi besedami: npravnost zoper npravnost!

K temu moramo pripomniti več točk. Kadar bi šlo za "manjše" zahtevnosti, bi morda težava ne bila tako velika, ker bi nasledki v spremembi npravne vsebine ne bili tako zaznatni niti ne tako škodljivi. Npr., če bi nekdam "slabe" besede postale "ne-slabe" ali pa celo npravno dobre. Drugače bi bilo v bolj kočljivih zadevah. Npr., družba, ki po eni strani zavrača umor, smrtno kazen ali rodomor, po drugi strani pa privoljuje v najbolj različne načine ubijanja: divji cestni promet; vsakovrstna mamila; zavrženje "nezadovoljivega" ploda v umetnih spočetjih; politično-gospodarski (ne)red, ki dopušča, da milijoni - tretjina človeštva! - umira od lakote... Mislim, da bi tak umišljeni razvojni determinizem dajal kaj malo "znanstvene" podlage in preveč menljive odgovore na sicer osnovno nemenljivo človeško npravno zahtevnost.

Seveda niti družba niti posameznik nista nekaj okostenelega, mirujočega, statičnega. Je nek razvoj tudi v človeški naravi, tako telesni kot duševni, - da ne govorimo o duhovni, to se pravi (raz)umski, svobodni in globoko-čustveni. Ni mogoče tajiti človeške pogojenosti, niti ne, da je eden izmed glavnih dejavnikov zgodovinski razvoj, ki je neprimerno bolj važen kot zgolj biološki (nekako pred- ali mimo-zgodovinski). Zgodovinski razvoj je v bistvu kulturno dejstvo. To pa je gotovo nekaj stalnogibljivega (dinamičnega), zato pa tudi nekaj odvisnega

(relativnega).

Ko je *Pavel VI* v svoji "Humanae vitae" prepovedal uporabo protispočetnih praškov, ker da bi bili protinaravni, je nastalo vprašanje, v katerih primerih bi bili dovoljeni oz. v katerih primerih bi se jih smelo jemati ne da bi nasprotovali naravnim zakonom. Na splošno so katoliški moralisti sodili, da bi bilo npravno dovoljeno jemati te praške v času dojenja. Toda tu je nastalo vprašanje, ki sem ga tedaj zastavil ("Iatría", občasnik argentinskih katoliških zdravnikov) in na katerega še čakam odgovor: "Postavimo, da je dojenje nekaj naravnega, in da je prav za to, da zagotovimo to naravno dejstvo, dovoljeno jemati protispočetne praške za časa dojenja. Toda: koliko časa 'naravno' traja 'naravno' dojenje?" Pred 30 leti je prav malo buenosaireskih mater bilo pripravljenih "žrtvovati" svojo silhueto in zato niso marale dojiti, medtem ko zdaj večina daje svojim otročičkom naravno hrano, bržkone zaradi tolikernih zdravniških nasvetov glede tega. To dojenje traja morda 6 tednov ali 6 mesecev. Toda krioške matere so zmerom dojile dve leti ali tri, če ne več, eskimalske pa do 10 ali 14 let! Kaj je torej naravno? Dojenje. Koliko časa? Na to ne dajejo odgovora naravni zakoni, temveč kulturno območje ali pa čisto navadna in naravna osnovna nuja do preživetja rodu.

Skratka: ni mogoče, da bi vso vsebino npravnostnih zahtev izluščili iz naravnih zakonov oz. iz poznanja naravnih postopkov. Prav tako si ne moremo zamišljati, kako da bi bila vsa npravnost samo dosežek kulturnega (antropološkega) razvoja. To bi bilo nekaj podobnega kot cene reči, ki bi naj jih določali "železni" zakoni (!) prostotržnega gospodarstva.

c) Preostane torej le tretja, *vmesna možnost*. Človek živi v naravnem in umetelnem (kulturnem) območju. Ne gre za dvoje strogo ločenih "prostorov-časov", niti ne za dvoje povezanih prekatov. Danes vemo, da človeška dejavnost, ki bi premo nasprotovala, zatirala ali uničevala naravno-dano, ne bi bila res pristno človeška. Torej naravno-dano z zakoni svojega delovanja še vedno vpliva na vsebino človeških npravnih zahtev; spomnimo se samo na nekatere tehnike v sočasni genetiki. A je res, da ni mogoče govoriti o človeški polnosti ali celosti, če ne bi upoštevali vsega njegovega razvoja, ki je v bistvu izpopolnjevanje človeške dejavnosti, s tem pa tudi človeka kot takega. Znan je izrek M. Oraisona, da je npravno dobro to, kar človek mora storiti glede na to, kar mora postati. Ni le *Marx* govoril o tem, da človek deluje in se s tem tudi počlovečuje;

K. Woytila ("Persona y acción", Madrid, BAC, 1982) zastopa podobno gledanje, čeprav jasno označuje, da gre za nravno (moralno) in ne bitno (ontično) rast.

V tej neprestani rasti v nikdar dosegljivo zrelost človek zmerom zahaja v nove položaje, ki mu zastavljajo nova vprašanja-zahteve o nravno pravilnem odgovoru.

M. Grondona ("Sectas, violencia y vacío espiritual", La Nación, 21.5.1995, 1. str. 10) navaja C. Taylorja ("Legitimation Crisis?" v Philosophy and the Human Sciences, Cambridge University Press, 1985), po katerem sodobnost ima popolnoma drug pojem o naravi. Narava ni zunaj nas in nad nami, marveč ima vsak svojo naravo, najsi poedinec ali poedine skupine. Vsak izraža svojo edinstveno naravo osebno, svobodno, pristno. Tudi ekologija, ki predpostavlja nek naravni red, je moderna, ker nič ne pove o namenu tega reda, ki samo obstoji, je. Ta občutek popolne svobode, po katerem je vsak posameznik nekako poklican, da vzpostavi svoj lastni red oz. da ustvari svojo lastno naravo, navadno vodi v *anomijo* (brezzakonitost). To pa tudi pomeni, da se človek počuti izgubljenega v nečem, ki je pravzaprav nič. Odtod toliko bivanjske groze po eni strani, po drugi pa toliko ribičev, ki lovijo te izgubljene duše ter nudijo smisel njihovi bivajočnosti, a jih tudi usužnjujejo.

Po vsem tem bi smeli trditi, da je vsebina nravnih zahtev odvisna od obeh plati iste človeške celosti. Da nravnost nedvomno izhaja iz naravno-danega. Da pa bi morale biti (nravna) vest in odgovornost tem večji, čim višji je človeški razvoj, - čeravno vemo, da temu ni zmerom tako.

Namesto skrajnosti kot jusnaturalizem ali pozitivizem, bi torej morali govoriti o *zmernem jusnaturalizmu* ali pa, pod drugim vidikom, o razširjenem jusnaturalizmu.

Dejansko gre za *célostno človekoslovno (antropološko) gledanje*, potemtakem tudi za *celostno nravoslovje (integralna etika)*.

3. Med golo telesnostjo, duševnostjo, družbenostjo pa célostnim človekoslovjem

Verjetno bi bilo bolj jasno, če bi bil zapisal biologizem, psihologizem, sociologizem, h kateremu je treba šteti tudi ethologizem, pa integralno antropologijo.

a) Znani biolog *P. Chauchard* je že pred leti objavil knjigo z naslovom "Biologija in morala" (šp. prevod: *Biología y Moral*, Ediciones Fax, Madrid, 1964). Ne torej o biološki etiki ali bioetiki, kar opažam, da zadnje čase uporabljajo celo katoliški moralisti. Ravno kot biolog je *Chauchard* vedel in priznaval, da ne more vsa etika imeti samo biološki izvor in utemeljitev. Ako bi bilo tako, bi zašli v *biologizem*. Kadar se ne razloži zadostno pomena izrazov kot "biološka etika" ali "bioetika", je nevarnost biologizma zelo blizu.

Sodobna težnja ni toliko vskladenje z "naravnimi" zakoni, temveč bolj kakršnakoli uporaba, izraba ali zloraba čim večjega priznanja "narave" in posebno tega, kar umevamo pod izrazom "življenje". Tudi to je neke vrste biologizem, ker podreja vsakršen drug vidik, predvsem nramnega, na to, kar je mogoče doseči s kakršnimikoli sočasnimi umetnimi posegi v območje živega. Po drugi strani seveda gre bolj za *tehnokratsko mišljenje in ravnanje*

Pred kratkim smo mogli brati v dnevnem časopisju, kako da sta dva nevrologa iz Iowa (ZDA) prišla do zaključka, da ima vest svoje tvorno središče v začetni četrti možganov. Za to sta vzela zgodovinski primer Piniya Gafe-a, ki se je kot železniški delavec ponesrečil, pri čemer mu je odstrelek prevrtal lobanjo in ranil možgane, a je preživel in ohranil gibanje, govorico, zavest, popolnoma pa je izgubil pojem o dobrem in slabem. S pomočjo računalnika sta nevrologa Hanna in Anton *Damsio* vzpostavila, kje je izstrelek predril lobanjo, v katerem kotu, kateri del možganov, bi naj bil prizadel. Na tem edinem primeru in ne da bi upoštevala druge možne razlage, sta prišla do zaključka, da je bil Gafe izgubil smisel za dobro in zlo ravno zaradi te okrnitve. Predpostavka: Človek je samo tvaren. Trditev: tudi vest je sestavljena le iz fizično-kemijskih prvin. Končni zaključek: Vse v človeku je samo fizični (biološki) determinizem¹.

Razumljivo je, s kakšnim zadovoljstvom so nekateri sprejeli to "odkritje". Potrdilo jih je npr. v mnenju, da se je treba "predati naravi"; da je nramno dobro to, kar od nas terjajo fizično-kemijski procesi... Kako takega človeka prepričati, da, če se mu zahoče pojesti kilo bombonov, spiti deset ali dvajset litrov piva, nadeti se z mamili..., ni v skladu z nujami organizma? Kakšen smisel ima sploh govoriti o dobrem in zlem, če je vse samo biološki determinizem?

Obenem je ta nauk tako smešno nesmiselen, da je težko razumeti, kako da ga tolikeri na en ali drug način sprejemajo. Če

je vse samo snov, potem ni več mogoče govoriti ne o dobrem ne o zlem, da, niti ne o resnici in zmoti. Toda snov samo je; govoriti o resnici in zmoti, tembolj o dobrem in zlem, pa pomeni neodvisno sodbo. Če bi bila postavka o biološkem determinizmu pravilna, potem niti ne bi mogla dokazovati v svoj prid, ker bi to pomenilo, da bi bili sposobni izrekati sodbe in jih celo spreminjati. Človek bi bil po tej postavki neke vrste živ stroj; od stroja pa ne moremo zahtevati nrvnih sodb in zato ga tudi ne moremo ne soditi ne obsoditi.

K. Popper je nekoč zapisal, da je determinizem môra, ki ruši zamisel o ustvarjalnosti. Če bi imel determinizem prav, potem bi kak popolnoma gluhi fizik, ki nikoli ni slišal nobene glasbe, mogel skladovati vse simfonije in koncerte Mozarta ali Beethovena, in to samo s tem, da bi preučil njuno natančno fizično stanje in potem napovedal, kam bi bila postavila note v pentagram! Lahko bi celo zapisal drugačne skladbe, tiste, ki bi jih skladatelja ustvarila, če bi bila npr. namesto piščanca jedla ovčje meso in namesto kave pila čaj!

Koncem koncev je fizični determinizem (in s tem materijalizem) tako protisloven sam v sebi, da se ne zaveda, kako da, če bi imel prav, niti ne bi bilo mogoče zatrjevati njegov obstoj, ker bi ne bilo ne spoznanja ne razumskega dokazovanja. Človek bi bil obvezan, da se giblje v določeno smer, da izreče določene besede.

Nevrofiziolog J. Eccles, Nobelov nagrajenec v medicini, trdi, da klinična nevrologija in znanosti o živcih jasno pokazujejo, kako da duh nima neposrednega dostopa do telesa. Vse sodelovanje s telesom je posredovano po možganih. Zato upa, da se bo kmalu priznalo duhovni značaj narave, ki je svojska vsaki človeški osebi, in ki je nad njegovim tvarnim telesom in možgani. Ecclesova končna sodba je, da je danes glavni problem človeštva v tem, da je premnogo razumnikov preveč predano preveliki samozadostnosti.²

Eccles ni edini, ki zagovarja to stališče. Priznani in upoštevani nevrobiologi (kot npr. J. F. Lambert) zastopajo isto mnenje. Seveda je nevarno preveč zahtevati od znanosti, ki ne more dokazati obstoja duha v človeku, pa tudi ne more dokazati nasprotnega. In vendar v svojem zadnjem delu F. Crick skuša dokazati to "Spotikljivo podmeno", (kot je naslov knjige). Crick je Nobelov nagrajenec, ki je odkril ADN, to se pravi, da je do neke mere dognal, kaj je sestavina tega, kar imenujemo življenje. Včasih

so morda preveč poudarjali razliko med živim in neživim, in tako je prišlo do tega, da so življenje nekako istili z duhom. Prav zaradi tega se je Crick spraševal, zakaj nekatera živa bitja mislijo, druga pa ne. Odgovor na to je navadno bil: zato, ker ima človek poedino dušo ali ker ima zavest. A Crick misli, da nihče ni nikoli dokazal dvojnosti možgani-zavest; sodi pa, da je on odkril dokaze za to, da so dejansko možgani človeška duša. Sicer priznava, da, tudi če je njegova postavka pravilna, še zmerom ostajajo odprta druga vprašanja; npr., zakaj smo si vsi med seboj različni.³

Prereka o tej zadevi traja že dolgo. Prihaja iz starega veka, razvnela pa se je zlasti v 18. stoletju s Holbachom in potem z La Mettriejevo knjigo "Človeški stroj".

Kdo bi mogel tajiti, da možganske poškodbe morejo preprečiti to, da se bi mogli premikati, govoriti, misliti, čutiti, soobčevati z bližnjim ali celo z Bogom! Toda iz tega ne sledi, da smo samo snov, ali pa da je naša vest samo skupek možganskega živčnega tkiva, ki ga spreletavajo električni prebliski. Zakaj imamo potem ječe in ne samo bolnice? Zakaj sploh bolnice?

b) Pretirano poudarjanje predvsem poedine duševnosti vodi v *psihologizem*. Tudi tega so se zavedali mnogi psihologi sami (*Baudoin, Oraison, Lepp*, itd.) Drugi tega ne upoštevajo, ali pa ga načelno zavračajo. Gre za neke vrste obnovljen subjektivizem, celo neke vrste dualizem, ki pretirava duševnost v človeku.

Razumljivo je do neke mere, ako zastopniki *modalnega relativizma* (npr. *M. Bunge*) imajo psihoanalizo za laži-znanost, češ da se vse tim. duševne bolezni morejo ozdraviti z zdravili, - kolikor je to seveda sploh mogoče.

Glede na to, kaj bolj poudarja kak psihologizem, oz. kaj mu je glavna vrednota, pomeni to še bolj "odlomsko" (*fragmentarno gledanje* na človeškost in torej še bolj okrnjeno nrvnost (*fragmentarna etika*). Tako se lahko bolj poudarja razumsko plat (razumarstvo, racionalizem) ali vo'jsko (voluntarizem) ali čustveno (sentimentalizem), katerim pa se daje zmerom neko mero zavesti. Toda mogoče so tudi nezavestne drž: čutnost (senzitivnost), strastnost (pasionalizem) itd. Od ortodoksnega freudizma do mnogih njegovih odtenkov, vsi preveč enostransko gledajo na človeka, in čeravno navsezadnje so v bistvu materialisti, pravilno sodijo, da so duševni pojavi različni od fizičnih, in da je torej mogoče zdraviti duševne bolezni tudi z besedo in na najrazličnejše ne-kemijske načine.

V tem pa je zelo vidno nasprotje: ko dosežejo, da s svojim načinom zdravljenja pacient zadobi "svobodo", ta svoboda končno obstaja v tem, da brez kakršnihkoli očitkov vesti ravna tako, kot mu to velevajo notranje, prirojene podbude. To se pravi, da ravna v skladu z biološkim determinizmom. Navadno gre za "ozdravitev" posameznega "jaza". Toda s tem, da zastopniki teh struj hočejo biti znanstveniki in trdijo, da veljajo njihove podmene za vse, odpirajo možnost za nove "poti brez izhoda".

Še hujše je seveda, kadar sodijo, da je ozdravljenje v tem, da se bolnik vključi ali nanovo priključi določeni družbi oz. družbenimi skupinami, češ da bi s tem sprejel stvarnost (realnost) in bi nehal živeti v svojem umišljenem svetu. V katero in kakšno družbo naj se vključi? V tisto, v kateri živi. Če do tega ne pride, bo pač za vedno "neozdravljiv": v ZDA bo postal obrobni (marginalni) poedinec in bo verjetno nehal v ječi, v nekdanji SZ pa je bila njegova usoda norišnica.

c) Pod zmerom novimi oblikami se prikazuje in večkrat prevladuje *sociologizem*. Smemo imeti za njegovega začetnika *E. Durkheima* (1859-1917), za katerega je bilo tudi pravoslovje predmet znanstvenega raziskovanja. V različnih družbah bi bila tudi pravnost različna, vendar pa je pravno dejstvo znanstveno nesporno. Edino pravno sodilo bi bilo to, kar v določeni družbi večina ima za pravno dobro, oz. to, kako večina ravna. Ker bi bilo pravno dejstvo samo družbeno dejstvo, bi nujno sledilo, da ni mogoča nobena izjema. Kdor bi ravnal drugače kot "vsa" (določena) družba v določenem času, ne bi ravnal razumsko ali družbeno ali solidarno ipd.

Že prej je *A. Smith* (1723-1790) vzpostavil kot pravilo v svoji tim. "*nravnosti sočutja*" (simpatije): Ravnaj tako, da bo tvoje dejanje doseglo čim večje soglasje (simpatijo) s čim večjim številom oseb! Čeprav s tem na nek način *Smith* postavlja temelj nravnosti v dušeslovje, (ker bi človek vsebino pravnega delovanja odkril v svoji vesti in bi v vesti tudi nahajal obveznost za določeno ravnanje), dejansko je tudi *Smithova* etika podvržena družbeni pogojenosti. (Za mnogotere je težko sprejeti, da bi se oče modernega liberalizma pod nravnim vidikom mogel prištevati v sociologizem. Toda njegovo etiko imajo mnogi bolj za izkustveno kakor razumsko, na splošno pa jo celo imajo za altruistično!)

Toda celo to, kar navadno imenujemo utilitarizem, ima sociologističen značaj. Že *J. Bentham* (1748-1832), ki sicer izhaja iz dveh

osnovnih počel (ugodje-bol), skuša s svojevrstno moralno aritmetiko dokazati, da te vrste nravnost ima za glavni nagib povečanje "splošne sreče". Če bi bilo ugodje najvišje dobro, potem bi bilo najvišje načelo korist, prid, interesi. Nrnavnost bi bila le pravilno umevan sestav koristi. Nrnavno pravilno bi bilo v tem, da pravilno preračunamo koristnost naših dejanj. Življenje je le trgovanje, nravnost pa je v tem, da imaš dobiček. Nrnavnost se zato kaznuje (že tu) na štiri načine: tvarno, družbeno, zakonito in versko.

Že v 19. stol. prevladujoči *pozitivizem* ni dopuščal nobenega naravnega nravnega sestava, toda zahteve vsakdanjega življenja v družbi bi po pozitivizmu nujno vodile do oblikovanja nravnih pravil, - vsaj za "preproste" in "nepoučene". V skladu z Durkheimovo trditvijo, da se nravnost pričinja tam, kjer se pričinja navezanost na človeško skupnost, je L. Bourgeois (1851-1925) učil tim. *moralo solidarnosti* (nravnost vzajemnosti). Ta bi po Bourgeoisu temeljila na dveh postavkah: 1. nujnost pravičnosti; 2. dejstvo vzajemnosti. To zadnje pomeni, da človek popolnoma odvisi od drugih, da brez družbe ni nič, da je potemtakem tako in toliko dolžen družbi, da to obremenjuje vso njegovo dejavnost.

Navidezno zgolj družbena nravnost je obenem tudi dušeslovna. Njena glavna zmeta je v tem, da isti nravno dobro z družbenim dobrim oz. s tem, kar je dobro za družbo. Tu pa se seveda poraja nešteto vprašanj: Za družbo kot tako? Ne, ker je pozitivizem ne priznava. Za določeno družbo? Da; toda kaj dejansko je ta družba, kaj je njeno dobro, kdo odloča o tem?

Mnogi zagovarjajo etiko solidarnosti. Tudi Cerkev, toda gotovo ne v zgoraj opisanih pomenih. V Argentini je skoro krilatica med alfonsinsko strujo radikalov, katerim bi bilo kljub vsemu težko nasplošno očitati pomanjkanje demokratskega duha. Toda skrajne drže te etike so vodile v "nravno" zahtevnost tako v sovjetskem socializmu kot v fašizmu in nacizmu. Vsem je bilo skupno stališče, da nravnost ima eno samo osnovno zahtevo ali pravilo: dobro skupnosti (kolektiva, Gemeinschaft itd). Skupnost so seveda navadno istili z državo oz. s stranko na vladi, ki sta razlagali in ukazovali to, kar bi v oprijemljivih primerih bile zahteve takih splošnih in osnovnih nravnih zahtev.

Do neke mere bi bilo mogoče prištevati v sociologistično smer tudi struje tim. etike vrednot. Čeprav po M. Schelerju (1874-1928) nravne vrednote spadajo v območje čutenja, so tesno pove-

zane z dejavnostjo, ker se "zaznajo" v ravnanju in po njem. "Človeku ni treba uravnavati svojega ravnanja glede na nepremičen lik (vzor, kalup), katerega bi vnaprej spoznal in nato preposnel (reproduciral). Človek s svojim ravnanjem ustvarja vzorce, ali pa jih neprestano pooživlja, če jih je prej uvidel" (Rauh).

č) Nekateri iberoameriški misleci (*M. Granell* in drugi) so skušali utemeljiti нравno odgovornost ne le na dejstvu, da je človek tehnik *in* zato izumnik (tudi samega sebe), ki si sčasoma tu gradi svoje bivališče (*ethos*), temveč prav na tem dejstvu, da razvoju v času podvrženi "*ethos*" določa нравno obveznost in vsebino нравnosti. Dejansko gre za racio-vitaliste, ki sledijo *Ortega y Gassetu*, a so iz eksistencializma prešli v bolj celostno gledanje.

Ne moremo pa *ethologizma* prištevati med sociologistične struje zato, ker ne upošteva samo družbe in njenega razvoja, temveč tudi "danost" in to, kar človek "položi" vanjo. Stvarnost bi bila nekaj tretjega, dialektično nihanje med "danostjo" in tem, kar človek "deva" v to danost, s čimer ji ne pri-deva, ne do-deva, ampak jo pre-delava in s tem predelava samega sebe. Tako pa etika postane skrajno relativna. Nedvomno po zahtevnostih njene vsebine, pa tudi po meri zahtevnosti oz. obveznosti, ki jo nadeva posameznikom in skupinam. Bolj skupinam kakor posameznikom. Od poedincev pa zahteva, da se podrede tem zahtevam skupnih občestev. S čimer se prvotni *Granellov* eksistencializem pod нравnim vidikom razrahlja, ker ni toliko нравna zahteva za poedinca, okrepi pa se zahtevnost "*ethosa*", ker ta določa vrednote in ravnanje v bivajočnosti.

Že sem omenil, da ni mogoče omejevati нравnosti na zahteve narave ali danosti, in da je tudi ni mogoče iskati samo v нравnem osebkju, kot nosilcu te нравnosti, najsibo to družba ali posameznik.

Nadaljne določanje celotnosti нравnega dejstva, predvsem z razčlenbo "*nравnega bitja*", nas vodi do izključitve takih odlomskih skrajnosti kot so biologizem, psihologizem, sociologizem ali *ethologizem*. Nobeden izmed njih ne upošteva celotnega človeka, to se pravi, vsega v človeku. Kot bi dejali včasih: z vsemi njegovimi deli (*partes*) in vsemi njegovimi odnosi (*relationes*).

Etika mora biti človekoslovna (*antropološka*). Zato tudi tokrat moramo po vsem povedanem govoriti o celostni človekoslovni нравnosti (*integralnem antropološkem ethosu*).

4. Med izkustvom in razumom

a) Že smo omenili nekatere primere pravoslovja, ki se opirajo samo ali pretežno na izkustvo.

Toda izkustvo ni le neko več ali manj preverjeno mnenje. Gre lahko za čisto osebno izkustvo. Eden izmed možnih odgovorov na tako izkustvo je *etični cinizem*, katerega značilnost je samoniklost, spontanost. Najbrž je bil prvi in najbolj pomemben zastopnik v starem veku *Diogen*. Zanj je vsako razmišljanje o nravnem dejstvu odveč. Nравnost je dejavnost (*praxis*), ki pa mora biti usmerjena v lastno naravo: človek mora biti on sam, brez kakršnihkoli obveznosti do njemu zunanjega; v vsem pa mora iskati najglobljo preprostost.

Ob koncu 19. stol. je etiko spontanosti zagovarjal *F. Nietzsche* (1844-1900). Vendar je v njem precej razlike od Diogena. Vse veselje je eno samo veliko neskladje, gibano po silah, ki se medsebojno napadajo in v katerih je glavno počelo *volja po oblasti*. Tudi družba in poedinci v njej so sestavi takih sil. Vendar pa obstoji dvoje vrst ljudi: samotarski in mogočni po eni strani, pa čredni in povprečni (*mediocres*) po drugi. Čredni človek tvori gmoto (*maso*), ki je za človeški rod kot gnojilo za rastline. Razlog za bivanje človeka je gosposko pleme (*rasa*), za katerega ni nobenih pravil in zakonov; njihova krepost je v tem, da so tako krepki, da jim nobena spodtika ne prepreči zatrditev njihovih osebnosti. Kdor to doseže, postane nadčlovek, kar je najvišja vrednota človeštva.

V bistvu bi bil človek popolnoma ne-nraven (*a-moralen*), onstran dobrega in zlega. Čredni človek pa mora izpolnjevati določene zahteve nravnosti (npr. zatajevanje, ponižnost, ljubezen), ker bi sicer ne mogel streči gosposkemu plemenu.

Kam je taka etika zapeljala človeštvo, ni treba na dolgo opisovati. Toda napačno bi bilo, če bi sodili, da je to bila le značilnost nemškega nacizma: Nanovo oživljeni WASP (*white, anglo-saxon, protestant*) v ZDA, vsi skrajni nacionalizmi, ki zatirajo druge narodnosti (Rusija, Srbija itd.); vsi skrajni rasizmi in verski fundamentalizmi; vse skrajne ideologije in podtalni terorizmi...!

b) Četudi se pravkar omenjeni sklicujejo na spontanost ali voljo do oblasti, vendar zasledimo z lahkoto neke vrste razumarstvo. To se pravi, da, čeprav navadno to dejstvo tajijo, skušajo z najrazličnejšimi "razumskimi" dokazi zatrditi svoje stališče. Gre torej za že omenjeno racionalizacijo: dam "razloge" za to, da z njimi tajim stvarnosti (spomnimo se na basen o lisici in nezrelem

grozdju); spremenimo v nravno dobro to, kar se drugim ali meni samemu zdi slabo, (sem pač boječen... ali napadalen... ali homoseksualec itd.).

Poznamo tudi več takih struj, ki so načelno zagovarjale, da je *razum* pomemben in potreben za nravno delovanje. Nekdaj so bili zastopniki takih smeri *Seneka* (-4-65?), *Epiktet* (+117), *Mark Avrelij* (121-181). Njihova nrvnost ima svoj izvor v iskanju sreče, toda sreča bi bila v sprejetju stvarnosti. Če ne sprejemem vsega tako, kot nam prihaja, je krivda v tem, kar je za stoike nravno zlo: strasti, ki bi bile človeku zunanja dejstva, medtem ko se nravno življenje dogaja samo v razumskem območju. Odtod vztrajanje na pomembnosti razuma in njegovi pravilni uporabi. Če je npravna popolnost v odsotnosti strasti (*apatheia*), se ne smemo od ničesar pustiti vznemiriti (*ataraxia*), kar dosežemo s tem, da v vsem vidimo ustvarjanje reda, ki izraža božjo modrost. Narava je dobra. Slediti naravi pomeni zasesti prostor, ki mi je določen v naravnem redu. Moja narava je razumna in zato zahteva od mene, da spoštujem v sebi človeka, ki je delček sveta in Boga.

Za Kanta je bil ta nauk bolj psihološka terapija kot etika. In čeprav nekateri upoštevajo to, da so stoiki vztrajali pri razlikovanju med dobrim in srečo, na tem da je človeška popolnost v razumu ter na tem da obstoji nek naravni red, je treba priznati, da tako stališče hitro zamore zavesti v pretiravanje: dvojnost (telo/strasti - razum), nujno sprejetje nemenljivega naravnega npravnega reda ipd.

Ta dvojnost je jasno vidna pri *Plotinu* (205-270). Popolnost prektvarnostnega (metafizičnega) značaja je v tem, da se človek "izgubi", nekako "potopi" v veselstvu. Glavno npravno pravilo bi bilo zatajevanje (*askeza*), po katerem se človek popolnoma odpove vsemu čutnemu, in razmišljanje (*kontemplacija*), ki bi naj celo prešla v zamaknjenost (*ekstazo*). S potezami svoje duhovnosti, naperjenimi na posameznika, je ta šola imela silno velik vpliv na duhovnost premnogih kristjanov. Tako je določena napačno imenovana "krščanska" duhovnost dobila pečat izrednega ali celo aristokratskega, obenem pa tudi meniškega. Mogoče Tomaž Kempčan, ki zagovarja to duhovnost v svoji "Hoji za Kristusom", prav zaradi tega ni dosegel cerkveno priznanega svetništva. Kako bi bilo mogoče, da bi kristjan sprejel trditev, ki jo beremo skoro na začetku: Kadarkoli sem šel med ljudi, sem se vedno vrnil slabši?

Toda ne smemo misliti, da so taka stališča svojska samo staremu ali srednjemu veku. Še danes mnogi živijo iz "Hoje za Kristusom" in obsojajo tiste, katerim vera ni opij, ali samo zadeva vesti ali obredov, ali samo notranje osebno razmerje do Boga.

Obenem pa vsepovsod moremo videti, kako se med različnimi ločinami (sektami) širi podobna nekrščanska in dejansko nepristno človeška duhovnost. Prištejmo k tem še številne skupine, ki zanašajo med nas "odrešenje iz Vzhoda" in ki imajo mnogo zgoraj opisanemu podobnih potez.

c) Med zgolj empirističnim (ali, pod drugim vidikom, pozitivističnim), in racionalističnim vidikom je mogoče še več drugih stališč.

1) Aristotelov *evdemonizem* nedvomno bolj poudarja razum (ratio) kot voljo. Toda v bistvu gre za intelektualizem, torej razumsko (racionalno) a ne razumarsko (racionalistično) stališče. Razumsko, ker vključuje in celo zahteva razumsko sklepanje. Umsko (intelektualno), ker vztraja na tem, da je končni namen npravnosti sreča, ki bi bila v tem, da človeški razum zre v vsej polnosti Resnico.

2) Znano je, da obstoji neko nesoglasje med sv. *Avguštinom* (in za njim z *Bonaventuro* idr.) pa *Akvincem* (in s katerimi mu sledijo). Medtem ko prvi bolj poudarjajo, da je blaženost "uživanje" dobrega, kar bi bilo bolj lastno volji, drugi dajejo večji pomen zrenju Resnice, torej bolj razumu svojskemu. Dejansko je obojim skupno to, da je njihova npravnost v človeški popolnosti, ta pa je posnemanje, oz. morda bolj pravilno, pouresničenje božje popolnosti v zavestnem odgovoru na božji klic. Niti v skrajnih primerih tistih, ki izključno vztrajajo na tem, da je "končna sreča" ali blaženost kot uživanje dobrega dosežek npravnega prizadevanja, ne moremo govoriti o tem, da bi šlo v katoliški npravnosti za voluntarizem, ker koncem koncev volja sama brez milosti ne bi mogla ničesar doseči, tudi pa ni svobodne volje brez predhodnega premisleka. Prav tako je res, da popolno poznanje ne pomeni že dejstvo ali možnost svobodne odločitve. Glede na to v skladu s sodobnim poznanjem človeške duševnosti ne moremo trditi, da volja nujno sledi - ali bi morala slediti - razumskemu premisleku. In prav tako ni mogoče trditi, da samo s spoznanjem Resnice zadostimo vsemu človeku in vsem v njem. Seveda bi bilo tudi spoznanje in zrenje Resnice zadeva milosti, a na splošno bogoslovci ne vztrajajo toliko na nujnosti milosti za to da bi se moglo spoznati Resnico,

kakor na tem, da se jo hoče spoznati. Obenem pa vsi trdijo, da izkustvo vsakomur daje možnost za prepoznanje nravnih zahtev, vsaj kot splošno načelo, čeravno bi bilo razodetje "moralno" nujno za to, da vsi pravilno, brez zmote in hitro spoznajo te zahteve. To se pravi, (če pustimo ob strani vprašanje milosti), da človek po izkustvu prihaja do spoznanja nravnosti svojih dejanj in do obveznosti nravnega delovanja, ker se tudi zaveda, da ima vsaj delno svobodo za izpolnjevanje teh zahtev. Krščansko nravoslovje bi tako bilo izkustveno-umsko, empirično-intelektualno, nikakor pa ne racionalistično ne voluntaristično in tudi ne intelektualistično. Seveda, kakó vsak posameznik živi oz. doživlja svojo nravnost, to pa je odvisno od osebnosti, ki jo vsakdo ima.

5. Modroslovje in znanost.

Zadnje čase so znanosti o človeku znova odkrile možnost raziskovanja nravnosti pod znanstvenim vidikom, kar je bilo nasplošno pridržano modroslovju in bogoslovju. Sicer smo že omenili, kako da si včasih različne znanosti prilščajo izključno pravico do preučevanja vseh stvarnih in človeških pojavov, med njimi nravnosti. Razlika je v tem, da sedaj priznavajo enako pravico modroslovju ali bogoslovju, predvsem pa, da s tem znanosti dajejo nravnosti "pravico do obstoja" na določenem območju, zaradi česar more postati predmet znanstvenega preučevanja, toda v tem primeru brez predpostavk oz. predsodkov, (ki seveda nimajo znanstvenega značaja)

Vzemimo za primer nove struje v *dušeslovju*. Njih značilnost je, da zavračajo nravni relativizem, ki je istil nravnost z družbenimi vedami (sociologijo), ali pa je hotel razlagati nravnost podzavestno dinamičnostjo nad-jaza (večina psihoanalistov). Tim. "*nravno dušeslovje*" ne priznava, da bi bilo mogoče nravnost omejiti (reducirati) na zunanje dejavnike (kultura) ali notranje (čutnost). Za to moralno psihologijo je nravnost podobna razumu, ki se v posamezniku razvija v natančno določenih dobah, ki bi naj bile splošne in nujne.

Sledeč Piagetu je L. Kohlberg (Harvard) zamislil vrsto preizkusov (testov), ki bi naj mu omogočili oceniti odgovore posameznika na določene nravne zagate (dileme). Za Kohlberga je taka dilema zmerom kratka pripoved, v kateri prideta navzkriž dve pravni ali nravni načeli, kot npr. lastninska pravica ali pravica do življenja.

Prvo, kar je Kohlberg opazil, je bilo to, da so odgovori različni glede na starost sprašanca. Drugo, kar je potrdil, je bilo to, da je v tej različnosti nek red, to se pravi, da so jasno vidne starostne dobe oz. zaporedna stanja. Tretji zaključek, do katerega je prišel, je bil pa, da vsakdo v svojem življenju gre skozi te dobe, čeprav večina nikoli ne pride do zadnjih obdobj.

Isto je bil dokazal *Piaget* glede na razvoj človeškega razuma. Vsaka doba razuma je zanj nek svet zase, katerega si je treba osvojiti zato, da lahko pristopimo k naslednjemu. Sicer psihologi še vedno razpravljajo, v čem bi bil in kako bi se zgodil ta prehod iz enega obdobja v drugega, edini pa so si v tem, da nihče ne more koga "naučiti, da bi preskočil kako dobo". Toda *Piaget* je prišel do zaključka, da v bolj razvitih meščanskih družbah večina mladostnikov dokonča zgradbo svojega razuma in da jim zaradi tega ne bo treba izdelovati nove razumske sestave zato, da bi mogli napredovati v svojem poklicnem življenju. Za primer daje logično načelo (ne)protislovja; mladostnik, ki si je pridobil to načelo za časa najstniškega formalnega mišljenja, ga ne bo spremenil v poznejših starostnih dobah. Skratka: po *Piagetu* človek more zgraditi svoje celotno umsko ogrodje preden doseže približno dvajset let.

V tem pa je opaziti veliko *razliko med razumom in nравnostjo!* Nравnost se nikoli ne neha oblikovati, tem manj v zgodnji mladosti. Z zelo natančno razčlenbo vseh opazovanih je Kohlberg prišel do spoznanja, da je v človeku mogoče zaznati stalen razvoj nравnosti v smeri zrelosti. Obstoji večja verjetnost, da je človek, najsibo ženska ali moški, dokončal svoje nравno izoblikovanje pri petdesetih letih, kot pa pri tridesetih ali štiridesetih. Seveda so mogoče izjeme, a ti primeri "nравne prezgodnje zrelosti" (*moral precocity*) ne oneveljavijo splošnih statističnih trditev, čeprav zaenkrat ni še mogoče reči, kaj povzroča tako pohitreno dozoretnje.

Kohlberg je vzpostavil šest *glavnih obdobj* tega *dozorevanja*: Prvo in drugo sta dejansko pred-nравni in odgovarjata "pred-nравni nравnosti"; temeljita na sebičnosti in koristolovskem izmenjavanju (dobrin). Tretje in četrto obdobje pomenita dobi, do katerih je prišla večina odraslih, katere je Kohlberg opazoval; izražata sprejeto (konvencionalno) moralo, katere glavna značilnost je v tem, da sprejema določen družbeni red in tim. povračilno pravico (*ius retributivum*). Šele v petem in šestem obdobju se pride do nравnosti načel, to se pravi, do nekega nравnega sestava(etičnega sistema), ki ima navadno altruistično in vesoljno obzorje.

Kohlberg je uporabil tudi tim. *Milgranov preizkus*.⁴ Svoje slušatelje je podvrzel preizkusom "nравnih škripcev ali zagat" (dilem). Opazil je, da skraja nekateri niso hoteli sodelovati, ali pa so se odpovedali nadaljnemu sodelovanju takrat, ko bi morali poslati svojemu tovarišu električni dražljaj. Kohlberg je take poedince uvrstil v višje dobe nравnega razvoja. Kateri pa so ubogali profesorjevemu ukazu, so po Kohlbergu pripadali v 1. in 2. stopnjo nравnega razvoja.

Torej bi obstajal nek odnos med nравnim razvojem in nравnimi dejanji posameznika! Nasledki tega odkritja so neštēvilni. Škoda, da so dozdej psihologi in predvsem vzgojitelji preučevali na tisoče načinov razumske sposobnosti posameznikov, niso se pa ukvarjali z nравno sposobnostjo.

Kohlberg trdi, da je nравno sodilo, ki ga ima kak posameznik, dosežek počasnega osebnega razvoja, ki traja precej dlje od mladosti, v kateri se navadno pridobi zmožnost za nравne sodbe. Ta nравna sodba je nujni, a ne zadostni pogoj za nравna dejanja. Zadostni pogoj, s katerim nekdo lahko preide od teoretskega vrednotenja do dejanskega delovanja, je to, da ima zavest, kdaj sprejme nравno odgovornost. Kdor ima zmožnost sodbe, si mora zastaviti vprašanje o svoji odgovornosti, če hoče nравno pravilno ravnati. To se pravi, da bi se pri vzgoji v nравnosti morali ukvarjati predvsem z nравnim razvojem in z zavestno odgovornostjo.

V tem primeru vidimo, kako znanost more pomagati, da preprečimo prenekatero duševne bolezni. Predvsem pa, da olajšamo nasledke zastoja v razvoju, in to ne le razumskega, temveč tudi in predvsem nравnega.

Seveda s tem ni rečeno, da bi posamezne znanosti ali pa njih skupek, (čeprav bi bile vse), mogle nadomestiti modroslovno nравoslovje. Razlog je preprost in dobro poznan: vsaka znanost - in vse skupaj - so samo odlomkovno (fragmentarno) poznanje o človeku. Prav tako pa to ne pomeni, da bi moglo modroslovje, najsi bi šlo še za tako trdno zgrajen sestav ene šole ali za neko izbiro najboljšega (sinkretizem), zdaj ali v prihodnjem dati popoln odgovor na vprašanje o celostnem človeku! A čeravno ni najbolj primerno, da bi preveč vztrajali na plodovitosti odnosov med modroslovjem in znanostjo, tem manj če bi iskali popolno skladnost med njima, gotovo je, da filozofska etika (modroslovno nравoslovje) more in mora v znanostih dobivati pobude, oporo in celo neke vrste potrditev.

6. Skrajno poudarjanje čutnega, čustvenega, voljskega in razumskega.

Govorim o senzualizmu, sentimentalizmu, voluntarizmu in racionalizmu.

Dušeslovje se odpira v več smeri, a skoro vse se ukvarjajo z nekaterimi skupnimi značilnostmi. Pri tem niti ni pomembno, če v duševnosti razlikujemo prirojene ali pridobljene zmožnosti, in če te pojmujeemo kot zgolj zmožnosti (gola dejavnost, funkcionalnost, instrumentalnost, aktualizem) ali stvarno-bitne, in v tem zadnjem pomenu celo duhovnega značaja.

Ako govorimo o celotni človekoslovni nravnosti, je na prvi hip jasno, da ne moremo skrčiti nravnost na eno ali drugo duševno zmožnost (ali delovanje). Kljub temu pa je bilo v zgodovini nravoslovja več takih poskusov, da ne omenjamo tega, kar se dejansko večkrat dogaja v mnogih poedincih.

a) Mnenje, da bi bila čutnost, ali celo počutnost (*razni hedonizmi*) vir, nagib ali merilo nravnosti, je tako malo resno, da se mu ne splača posvečati preveč časa.

b) Nekateri govorijo o *nraavnem čutu* ali čutu za nraavnost (šp.: sentido moral; fr.: sens morale; nem.: Moralsinn.) Včasih zamenjavajo izraz s pojmom "nraavni smisel".

Težko bi bilo tajiti, da je nekaj temu podobnega v človeku. Nedvomno ne moremo vse človeške nraavnosti postavljati v zavest ali razum. Vprašanje je pa, če gre pri tem za prirojeni ali pridobljeni čut. Zatem, ali je to svojevrsten "šesti (ali dvanajsti..) čut", ali pa morda tolikokrat imenovani splošni čut (koinestezija, cenestezija). Nato, ali gre za čut ali občutek ali čustvo.

Predvsem pa: ali tu "čut" pomeni "nraavno obveznost na sploh", ali pa tudi njene vsakokratne zahteve. Ako bi šlo za to drugo, kako npr. razložiti dejstvo, da je ta vsebina vsaj določeni družbi neprimerno bolj skupna kot pa so vsi drugi "čuti", občutki, čutenja ali čustva? Po drugi strani pa, kako da mnogi razumsko zagovarjajo včasih popolnoma nasprotno nraavne zahteve?

Težko si je zamišljati nraavnost brez razumnosti. Seveda pa je tudi ni mogoče skrčiti samo na razumnost, predvsem če bi bil razum nekaj drugega, - ali drugačna dejavnost - kakor volja. Kaj bi torej pomenil "nraavni čut"?

Zdi se mi, da gre pri tem za neke vrste uhajanje, beg (eskapizem), s katerim nekateri hočejo izraziti to, kar se jim zdi, da ni mogoče

razumsko spoznati ali dokazati. Ali pa gre za neko splošno, neudinjeno in neudinljivo (nekomprometirano, neangažirano oz. možnost tega) poimenovanje neke stvarnosti, kateri nočejo dati svojskega pomena, morda prav zaradi tega, da bi lahko vsi sprejeli takšno označevanje. To se pravi, da bi se v tem primeru dogajalo nekaj podobnega kot z izrazom "Sveto" namesto imena "Bog".

c) Drugi poudarjajo pomen volje (*voluntarizem*). Kantova praktična pamet, ki zahteva oz. predpostavlja obstoj npravnega reda, - torej npravne obveznosti in svobodne volje -, bi pravzaprav ne bila več razum (*ratio*) ne um (*intellectus*), temveč volja. Denimo, da bi bilo res vse odvisno od volje. To bi pomenilo: smo npravni, ker hočemo biti; ravnamo npravno, ker tako hočemo. Resda ni npravnosti brez neke mere svobode (torej volje). Toda ali smemo popolnoma istiti svobodo z voljo ali obratno. In še več: ali smemo zamenjavati voljo z razumom, ali ji vsaj pridajati neko svojstveno zavest mimo uma ali razuma? Po drugi strani pa: ali bi smeli nekako istiti razum in voljo, kar bi pomenilo skoro isto kot zamešavati vsa različna duševna delovanja (ali celo zmožnosti)? Od nekdaj opazujemo v duševnosti vsaj dvoje glavnih delovanj glede na usmerjenost: ali skušamo sprejeti vase vtise, ki jih dobivamo odzunaj, in jih nato "predelati", zato, da čim bolj *spoznamo*: ali pa skušamo spreminjati zunanost v skladu z našo zamisljivo o orodjih, ki smo si jih bili zato izumili, to se pravi, da *delujemo*.

Toda da bi človek bil npravno bitje, ker bi on sam tako hotel, tega nikoli ne bo mogoče dokazati. Človeštvo kot tako nima "volje", torej bi le poedinec mogel hoteti zase tako stanje. Trditi, da človeštvo nekako po svoji volji prihaja do zahtev o npravnosti oz. npravnosti nasploh, bi bilo nekaj podobnega kot zagovarjati Rousseaujevo "družbeno pogodbo".

č) Ako končno dajemo prdnost razumu, ne da bi hoteli zahajati v razumarstvo, smemo govoriti o *intelektualizmu*. Pravzaprav nobena kolikor toliko resna npravoslovna struja ne more mimo neke umske razlage in podlage.

Toda na splošno govorimo o intelektualizmu v npravoslovju, kadar se vztraja na tem, da se ne spozna npravnega dejstva niti ne npravne obveznosti, ne da bi uporabljali razuma.

Nekateri gredo v tem tako daleč, da vso npravno dejavnost omejujejo na človeški razum. Ne le zaradi tega, ker sodijo, da more biti človek srečen le po spoznanju, kot končnem cilju npravnega delo-

vanja, temveč ker napačno trdijo, da volja nujno sledi razumu, kadar ji ta "ukaže" storiti določeno dejanje. Danes dobro vemo, da ima človek lahko popolno zavest, ne pa svobode, kar je lastno mnogim duševnim boleznim, predvsem tistim, ki pomenijo večjo prizadetost posamezne določene duševnosti (psihoze).

Dejansko se nagibljem k temu, da, čeravno ves človek je kot tak nravno bitje, dejstvo in zahteve nranvnosti spoznava umsko-čutno, to se pravi, z močnim sodelovanjem čutov in čustev, in šele nato razumsko. In da prav tako izpolnjuje te zahteve "radovoljno", to se pravi z voljo, ki deluje rada, kar ni le isto kot svobodna, temveč tudi "s čustvenimi primesmi".

7 . Bioetika, socioetika, ekoetika.

Odlomsko zrenje na nranvnost se more odražati tudi v naslovu omenjenih struj.

a) Sočasni *tehnološki napredek* je prinesel tudi nova nranvna vprašanja. Tehnokratsko gledanje, ki tudi v človeku vidi le pojave, katere more na voljo spoznavati, preučevati in spreminjati, je vodilo do tako raznolikih in globokih posegov v človeško stvarnost (telesnost, duševnost, družbenost), da so o nranvnosti takega delovanja pričeli razmišljati celo sami znanstveniki oz. tehnologi, še bolj pa ljudje z večjo družbeno odgovornostjo. Tako danes vidavamo zmerom bolj obsežno zakonodajo ali osnutke zakonov. Seveda gre v tem večkrat bolj za profesionalno etiko (ali deontološke kodekse) kakor pa za nranvoslovno utemeljene zahteve. Vendar počasi prihajajo do tega, da, če z okoljem človek ne sme ravnati na kakršenkoli način, to še tem bolj velja, kadar gre za človeka.

Take zakonodaje so npr. vse tisto, kar je v zvezi z *genetiko* (določena umetna spočetja, med zakonci ali ne; "nadomestne matere"; umetno oplojene lezbijanke itd.). Seveda so marsikateri zakoni kar preveč dopustni in jih bo prej ali slej treba zamenjati, ko bodo pripoznali, da je danes npr. več vreden šimpanz, (češ da bi bila ta zvrst v nevarnosti, da izgine) kot človeško dete, (ki bi jih bilo mnogo preveč...). Pred kratkim je argentinski katoliški občasnik "Criterio" ponatisnil razpravo, ki jo je bral 2. julija 1990 na Akademiji Moralnih in Političnih znanostih v Parizu zdaj že umrli raziskovalec *Jérôme Lejeune*, ki je bil leta 1959 odkril trisomijo 21 kot vzrok Downeovega

sindroma (27.4.1955, LVVII-2152, str. 154-158, v prevodu poznane A. Battro), pod naslovom "Genetika, človeška narava in darovi Duha".⁵

Toda takemu gledanju nasproten je npr. *Phillipe Meyer* ("La illusion necessaire", Plon-Flammarion, Paris, 1995). Meyer trdi, da človek nikoli ni bil resnično svoboden in da svobodo odkriva oz. si jo pridobiva pomalem. Danes bi bilo treba po njem na novo pregledati pojem svobodne volje, češ da napredki v biologiji zahtevajo, da vedno spreminjamo mnenje, ki ga imamo o človeku, o njegovem telesu, o njegovih mehanizmih in držah. Po Meyerju svoboda ni nič drugega kot to, da vsakdan preiskuje svojo dobljeno genetično lastnino, tako da vsakdan odkrijemo malo več o tem, kaj nas posiljuje, obenem pa, da si vsakdan pridobimo malo več zmožnosti za to, da prilagodimo to našo genetično lastnino temu, kar si pridobivamo s svojo bivačnostjo. Za Meyerja bi se s tem morala ukvarjati nova znanost, *biofilozofija*, katere naloga bi bila vzpostaviti, kakšna je ta naša svoboda, - če je sploh kaj.

Dejansko je vsak poedinec telesno in duševno različen od drugega. Najbrž prav to daje človeku zavest in čustvo resnične notranje svobode. Kdo bi se mogel prepričati, da smo (zaenkrat?) le konec dolgega razvoja živalskih vrst, in da je naša usoda v tem, da ne moremo razpolagati sami s seboj tako kot nam pravi "zdrava" pamet pa osebna in družbena modrost? *Montaigne* je zapisal, da resnična svoboda je v tem, da imamo vso oblast nad samim seboj. Morda bi bilo bolj pravilno, ko bi bil rekel samo, da imamo oblast nad samim seboj, ne pa vse oblasti. Ker ta "oblast" je seveda pogojena, tudi po dednem kodeksu, a ne le po tem. Toda čemu bi ravno ta kodeks ne bil eden izmed dejavnikov, zaradi katerih moremo priti do resnične, čeravno omejene svobode? Telesno nas omejuje, a brez njega bi ne mogli biti in delovati kot ljudje. Prav tako kot nas omejuje dejstvo, da smo družbeno bitje, a brez družbe ne bi mogli biti človeški.

b) Kdor sodi, da sta človek in človeška družba "navaden" pojav, ki ni le predmet znanstvenega preučevanja, ampak tudi tehnološkega presnavljanja ali izumevanja, more hitro pasti v tim. *socialno inženirstvo*. Zamislil si osnutek, nato pa skušam, da se družba zgradi na tem zasnutku. Ne moremo reči, da bi taki poskusi ne imeli določenih uspehov. Bržkone so kolhozi, kibuci in različni domišljjski poskusi (kot npr. F. Skinnerjev "Walden Two") v marsičem spremenili človeka, ga morda v

čem npravno zboljšali in mogoče uresničili vsaj usèn ali videz splošnega družbenega blagostanja. Toda nikakor niso rešili glavnega vprašanja: od kod, zakaj, v čem je npravnost in njene zahteve? Predvsem pa so povzročili odpor proti temu, kar je dejansko ravno nasprotno pravi npravnosti: "manipulacija" človeka in njegove dejavnosti, tako zasebne kot družbene.

c) Različne izraze uporabljajo sočasno za pravilno gledanje na človeka in njegovo naravno pa umetno okolje: *ekologija*, *ekologizem*, *ekološka etika*, *ekoetika* in tudi *ekofilozofija* (npr. A. Bugallo, pridružena profesorica na mojem bivšem področju in stolici na Drž. Tehnološki univerzi, "De dioses y pensadores y ecologistas.", Edición Plus, Bs.As., 1995).

Vsekakor je to dandanes postalo eno izmed najbolj pomembnih torišč človeškega zanimanja. Vendar bi bilo treba razlikovati. Ekologija je medstrokovna znanost, ki bi se ne smela omejevati samo na preučevanje naravnih oz. danih ekosistemov. Ekologizem pa je pretiravanje v tem smislu, čeravno nekateri hočejo pod tem izrazom umevati neko držo pred ekološkimi zahtevami.

Poudarek na ekologiji vodi vse zagovornike neprestanega spreminjanja, - (tudi človeka), ne na površju, ampak tudi v tem, kar imenujejo "naravo", - v zelo jasno vidno protislovje: če se vse stalno spreminja, če gre pri tem veliko na rovaš človeškega delovanja, če ni ničesar stalnega, ne v človeku ne v naravi, kje potem iskati temeljna načela za ekološko etiko? Nekateri zagovorniki tim. aktualizma so prišli do spoznanja, da je treba prisluhniti naravi, ki se že upira in do neke mere celo maščuje nad njenim izrabljanjem (E. Mayz Vallenilla). Torej tisto "dano" ni samo sila (energija) ali skupek elektronov, ki se nekako slučajno povezujejo v "višje" organizirane enote do človeka!

Opažamo pa tudi, da se z izgovarjanjem na ekologijo večkrat preveč omejuje nujni in upravičeni razvoj, in da pri vsem tem ni vse tako prozorno neoporečno. Ali je npr. "Greenpeace" res popolnoma nepristranski, ali pa morda ne napada določene države, molči pa glede na druge?

Obstoji tudi nevarnost, da ekosisteme v strogem in prvotnem pomenu istimo s tem, kar nastaja po pravilnem ali nepravilnem človeškem delovanju. S tem bi poniževali človeka in njegov "svet", - ki ni le npravno okolje (M. Scheler in drugi) -, in bi ga nekako skrčili na zgolj snovno-življenjsko (fizično-biološko). To bi pomenilo tudi omejevanje človekovih npravnih sposobnosti in zahtevnosti.

8. Nameni, sredstva, dejanja.

a) Nekateri eksistencialisti so zašli v tim. *položajsko nrvnost* (situacijsko etiko). Ker bi bil vsak poedinec nekaj edinstvenega in enkratnega, ne bi bila mogoča nobena splošna nrvna zahteva: vsakdo bi v določenem položaju odgovarjal na svojstven način; in ker se noben položaj ne ponavlja, tudi odgovor posameznika ne bo zmerom enak. V enem položaju bo morda ponudil roko bližnjemu, v drugem ga bo pustil pasti ali pa ga bo celo porinil v prepad...

Toda taka individualistična situacijska etika ima nekaj družbeni odtis (ali korelat) v ravnanju skrajnega ekonomskega liberalizma oz. dandanes "tržnega gospodarstva".

V teh nrvnih držah je vse odvisno od posamezne osebe in njenega vsakokratnega namena. To bi bil *skrajni individualizem* (poedincev oz. skupin).

Seveda je človeška oseba nad vsem, - če izvzamemo Boga in po njem ustvarjeni red v vesoljstvu -, toda ne sme se spremeniti v izkoriščevalca (uzurpatorja) ali zatiralca (tirana) nad drugimi in drugem.

b) Čeprav že sv. Pavel obsoja, da bi namen posvečeval sredstva, so dejansko zmerom obstajali poedinci ali skupine, ki so to zagovarjali ali pa (vsaj!) dejansko tako ravnali. Tim. *revolucijska etika* ni drugega kakor posvečevanje sredstev za dosego cilja, kljub temu, da je predvsem v marksističnem taboru to novo protislovje: če samo na sebi zgodovinsko nujno pride do razpada liberalizma in do revolucije ter do oblasti proletariata, zakaj potem pospeševati ta razvoj? Ali bi bilo to sploh mogoče, če nismo svobodni, temveč podvrženi determinizmu gospodarskega razvoja?

V tem primeru gre za *skrajni finalizem*. Seveda je namen izredne važnosti, kot sem omenil na začetku. Toda pravi namen mora upoštevati sredstva in njih pravilno uporabo.

c) Prav današnji ekologizem nekatere znova vodi v neke vrste novi naturalizem, po katerem bi narava (z njenimi zakoni) določevala nrvnost človeških dejanj. To je *skrajni objektivizem*.

Že smo tudi govorili o tem, da so nekatera dejanja sama na sebi (po naravi) dobra ali zla (ali pa morda nedoločena, nevtralna). Toda kdor trdi, da je narava spremenljiva bistveno, oz. je sploh ni kot take, in če poleg tega vztraja tudi na zgolj orodnosti (in zato razvojnosti) razuma in volje, ki bi kot taka tudi ne

obstajala, se ne more sklicevati na naravo kot vir in sodilo za našo nravnost.

Tudi celostno-človeško nravnost mora jemati v poštev ne le to, kar je res naravno, ampak tudi to, kar je v skladu z razumom, ali še bolje, z zdravom in jasno pametjo.

9. Ljubezen do sebe, do drugih, do drugega in do popolnoma Drugega.

a) Nekateri danes zagovarjajo nravnost kot ljubezen do samega sebe, npr. znani španski filozof *F.Savater*. Seveda ne gre tu za sebični egoizem. Morda je še najbolj podoben neke vrste posodobljenemu altruističnemu utilitarizmu (J.Bentham).

Toda to, kar Savater zagovarja v svojih spisih z vso resnostjo in z ne šibkimi razlogi, zaradi privlačnosti in površnega branja mnogi razumevajo v zelo ozkem sebičnem pomenu. Kar nekako odgovarja današnji dobi, tako v prevladujoči gospodarstveni usmerjenosti kot v posplošenem duhu "Vodnjakove dobe".

b) Vztrajanje na ljubezni do drugih, na neke vrste altruizmu, je za mnoge ne le krilatica, ampak resno prizadevanje, ki ga skušajo tudi utemeljiti na raznih družbenoslovnih temeljih, kot npr., da je človek družbeno bitje itd. Toda tak altruizem je včasih samo *filantropija*, ki je bolj podvržena čutnim vzgibom kakor pa da bi bila vir trajne in splošne nravne obveznosti. Večkrat je celo zelo blizu temu, kar v Argentini napačno imenujejo "caridad", to se pravi, miloščini. Kadar pa se sprevrže v večjo zahtevnost, lahko hitro zapade v zmotni solidarizem, o katerem smo že govorili. Sicer navadno take vrste ljubezen do drugega ni nič drugega kot besede, s katerimi pravijo, da ljubijo vse in vsakogar, dejansko pa ne pomagajo niti najbližjemu ali ga niti ne morejo trpeti.

c) Ljubezen do drugega, ki je nek nasledek ekologizma, pa tudi biologizma, po katerem je človek le ena živalska zvrst več, moremo videti v ravnanju tistih, ki jim je več psiček kakor otrok, za katere sta eno samo drevo ali rastlina več vredni kakor najnujnejše potrebe najbližjih. Seveda je važno, da ljubimo tudi naravo in vse kar je v njej, toda tudi v tem je neka lestvica vrednot.

Kako drugačna je vesoljna ljubezen sv. *Frančiška Asiškega* v primeri s tako obubožano in skvarjeno ljubeznijo do vsega drugega v naravi ali v človeškem umetnem svetu!

č) Ljubezen do Popolnoma Drugega, - Boga, (čeprav ga nekateri hočejo imenovati z drugo besedo ali pa si zamišljajo kaj drugega) -, nekatere vodi v skrajno samotnost svojega jaza, duševnosti, duhovnosti, - ali karme, zina in zena, "splošnega duha" in kar je še podobnih utvar.

Taka nrvnost nedvomno ni v skladu s tem, kar je krščanska nrvnost, pa tudi ne z najosnovnejšo naravno nrvnostjo. Dejansko je neke vrste odpoved svetu in prizadevanju za boljši svet s človeku svojskimi sredstvi (politika, ekonomija, itd.), po drugi strani pa morda nehotena potrditev zdaj že zgodovinsko ovržene trditve, da bi bila vera opij.

d) Sem ter tja opažamo tudi v tukajšnjem dnevnem časopisju neko vztrajanje na nrvnosti kot taki, brez kakršnegakoli dopolnila in seveda tudi brez kakršnihkoli dokazov zanjo, še manj pa za konkretne zahteve, ki bi izvirale iz nje.

Tako gledanje izključuje namerno vsakršno filozofsko in znanstveno utemeljeno nrvoslovje. Poudarjajo samo to, da obstoji dejstvo nrvnosti v človeku (ali vsaj v čoveški družbi). Potem pa nekako dialektično skušajo združiti in preseči egoizem pa altruizem. V tem združenju-preseganju opažamo izključenje dvojnega: da bi bil jaz sam zase več kakor vsi drugi; da bi bili drugi, predvsem družba, več kot jaz sam. Kar nedvomno lepo zveni, je pa silno težko, da bi kdo iz teh vrhovnih pravil (maksim) z lahkoto in zmerom pravilno odgovarjal na konkretne zahteve. Čeprav tako navidezno ne preveč vdinjeno (komprometirano) stališče, je za mnoge zelo privlačno, posebno ker ni nobenega sklicevanja ne na človeško ali božjo oblast, je pa na splošno taka nrvnost preohlapna, preplitva in prerевна, da bi se smela imenovati celostna človeška nrvnost.

10. Moški in ženska

Nekdanji feminizem se je v zadnjih desetletjih spremenil v to, kar filozofske feministke imenujejo "filozofijo rodú" (šp.: *filosofía del género*). Na zadnjih dveh argentinskih filozofskih

kongresih je precej številna skupina ihtavo zagovarjala ta nov pogled na človeka.

V bistvu ta struja zagovarja, da razlika med moškim in žensko ni biološka, ampak zgodovinska. Ali drugače povedano, da je razlika le zadeva kulture. Torej ne bi bilo dveh spolov, ampak ena sama *spolna stalnica* (continuum sexuelle), v katerem bi bila moški in ženska samo dve skrajnosti; dejansko bi obstajalo še mnogo drugih vmesnih možnosti, katere bi vse imele biološko razlago in utemeljitev. S takim stališčem bi bile upravičene vse take drže kot npr. homoseksualizem, transvestizem ipd.

Dejansko je temelj temu gledanju spet v mišljenju o človeški naravi. Če je ta zgodovinsko in torej kulturno pogojena, je dejansko ni, in potem bi bile človeške kakršnekoli "drže", to se pravi, da bi bile vse npravno pravilne.

Seveda ima zgodovinski razvoj precejšen vpliv na pojmovanje o človeku in na to, kar človek dejansko je oz. postaja. Toda človek ni ne zgolj biološki ne zgolj kulturni proizvod, niti ne takšna mešanica obojega, da bi iz njiju lahko nastalo karkoli. Moški in ženska sta *poedinca iste človeške narave*, a obadva deležita na njej na svojski način, tako da se *medsebojno dopolnjujeta v popolnega človeka*, predvsem v zakonu in družini. Zdi se mi, da slovenska izraza "o-možiti se" in "o-ženiti se" natančno izražata to medsebojno dopolnjevanje.

Skrajne drže filozofije rodu koncem koncev ne koristijo ne ženskam ne moškim: po eni strani se ženska "podedci" (maskulinizira), po drugi strani pa se tudi moški "pobabi" (feminizira), oba pa se nekako raz-človečita.

Zanimivo je, da vsaj v argentinskih filozofskih krogih to stališče zagovarjajo marksistično usmerjeni "misleci" (navadno, a ne zmerom ženskega spola). Sploh nekateri sodijo, da je izvir takega mišljenja knjiga S. Firestonea "*Dialektika spola*", kjer pisec uporablja marksistično dialektiko za razlago odnosov med moškim in žensko in hoče "osvoboditi" žensko njene sužnosti zakonu, družini in predvsem materinstvu. Toda tudi druga, navidezno ali dejansko marksizmu nasprotna mišljenja zagovarjajo tako gledanje na človeka, najsibo dozdevno filozofsko ali psihološko, kot npr. konstruktivizem, ali pa neznanstveno, nekako bajeslovno in praznoverno, kot npr. mnogi v tim. postmodernizmu.

Kot zmerom, je tudi v tem resnica v celostnem gledanju na človeka.

Za zaključek.

Zgodovina je priča, kako se je človek zmerom spraševal po virih in vsebini npravnosti, tiste notranje obveznosti, da določena dejanja stori, oz. celo mora storiti, ali opusti, oz. jih celo mora opustiti. Vsak posameznik, ki ima vsaj majhno mero zavesti in vesti, se ne more izogniti tem vprašanjem, niti ne temu, da jim išče in najde vsaj začasen zasilen odgovor. Dejansko pravzaprav niti ne gre za vprašanja, - beseda sama ima že nek razumski prizvok! -. ampak za zahtevo bivaječosti, za nekaj, v čemer je dejansko vključen smisel te bivaječosti.

Kakor predvsem v zgodovini etike opazamo različne struje in nekako nihanje med različnimi skrajnostmi, tako se dogaja od nekdaj in do danes in zmerom bolj! - vsakemu izmed nas.

Čutimo se skoro prisiljene, da pridemo do svoje podobe, pa tudi do pralika ali pravzorca te podobe. In prav tako se zavedamo odgovornosti, da moramo ta pravzor v svojem življenju udejestviti.

Toda v zgolj pravoslovnem ni pravzorca! Vemo le to, da ne moremo ravnati npravno pravilno, če ne upoštevamo človeške celotnosti. In tako kot nas vsakdanje življenje skoro v vsakem trenutku postavlja pred zahtevo, da izbiramo med enim ali drugim, nas tudi dejstvo naše npravnosti stalno izzivlja za pravilno odločitev med tolikerkimi možnostmi, med katerimi so nekatere lahko celo skrajnostne.

Zato je *naše življenje nujno iskanje ravnovesja* med vsemi temi skrajnostmi. Vemo le to, da vsaka izbira predpostavlja odločitev za celostnega človeka in za vse v njem. Da je vsaka odlomkovna odločitev prelom ravnovesja in s tem odpoved resnični npravnosti. Ki je v tem, da nas vsako dejanje (ali opustitev drugega dejanja) vodi počasi v človeško zrelost, v (po)ustvarjanje človeške celotnosti. Do katere niti posameznik niti vse človeštvo nikoli ne bo prišlo, ker se - na srečo! - ta zadnji cilj zmerom oddaljuje, čim bolj se mu bližamo.⁶

Toda nekaj bo zmerom odločilno. Npr., vse biološke podmene, najsi bi bile še tako (začasno ali za stalno) "potrjene", bodo zmerom samo podmene. Zato ni mogoče na njih graditi nobenih dokazov, niti za biologistične trditve niti za temu nasprotno postavke; kar zelo pravilno poudarja mladi argentinski filozof G.J.Zanotti. Nobena znanstvena podmena nikoli ne bo dosegla tisto raven metafizične gotovosti, ki je svojska filozofskim

postavkam, brez katerih, npr., ni mogoče trditi, da gre za človeško osebo od prvega trenutka spočetja. Če torej gre za podmene, torej neke vrste *gotovost in dvom hkrati*, v nobenem primeru ne smemo storiti dejanj, ki bi morebiti pomenila zločin nad človeško osebo. Če kdaj, v tem primeru še bolj velja: v dvomu, za človeka in življenje, ne za morebitnega nečloveka in smrt! Iskanje ravnovesja, ki seveda vključuje duševno stanje dvoma, *nikoli* ne more pomeniti *ravnanj v dvomu*, predvsem kadar gre za dejanja v zvezi z osnovnimi človekovimi pravicami.

Haedo, 1. julija 1995.

OPOMBE

1. Argentinski psihiater in biolog J. C. Goldar, šef tozadevnega področja v bolnici Moyano trdi, da je tudi on imel podoben primer z bolnikom Andrejem L., ki je popolnoma spremenil svoje ravnanje kot posledica padca na cestnem tlaku. Ko je umrl in so njegove možgane popolnoma preučili, so našli, malenkostno okrnitev v tim. začetnem ali srednjem delu možganov. Na tej podlagi si kdo upa zapisati: "Današnji človek ve, da ni svoboden" (P. Lipcovich v "Página 30", julij 1995, s čimer že vemo za katero strujo gre, ker jo izdaja ista založba kot "Página 12". Malo bolj resni, a ne nepristanski je uvod E. Segura v "El sistema cerebral y sus modelos: desde la cultura a la neurona" (Ed. CAECE, Bs. As.), medtem ko E. Rabossi, od katerega bi morda pričakovali, da bi se strinjal z gornjo trditvijo, pravi, da poškodba dela možganov, ki spremeni нравno ravnanje, je le nujni, a ne zadostni pogoj za to, da bi postavili središče in vir нравnosti v možgane, ker je treba še mnogo drugih snovnih prvin; npr., če nekomu zmanjšamo količino kisika, bo nedvomno spremenil svoje spolno ravnanje.
2. Ni samo Eccles, ki to očita znanstvenikom. V članku o Popperju sem omenil njegovo mnenje v tej zadevi. Toda na srečo je še mnogo drugih, kar pomeni neko spremembo predvsem v mišljenju evropskih filozofov in znanstvenikov. V zelo strogi kritiki sodi filmski direktor K. Zanussi, da so evropski razumniki krivi totalitarizma in nasilja, ki ga je bilo mogoče opazovati v tretjem svetu, in ki so ga potem preučevali, ocenjevali ter obsojali, kot da bi šlo za izvirno zadevo dežel iz tega področja. Koliko tim. latinskoameriških stolic po Evropi še danes ni spremenilo ne gledanja ne ravnanja.
3. Biologi trdijo, da ima človek okrog 50.000 različnih genov. Toda prav tako so dognali, da ima npr. zajec ali piščanec 96% enakih genov kot človek, opice pa 98%. Ali sta dva odstotka zadostna, da razložita neizmerno razliko med človekom in "drugimi" živalmi? Ko bodo preučili vso tim. genetično mapo in ko bodo zamenjavali en gen za drugim ne da bi iz kake živali mogli "ustvariti" človeka, kaj bodo potem iztuhtali za to, da bi mogli še dalje zagovarjati svoje stališče?

4. Milgranov preizkus smo mogli videti v filmu "I kot Ikarus". Šlo je za ponavi-dezovanje učenja. Eden izmed navzočih je bil določen za predmet preizkusa, drugi je bil opazovalec, tretji pa psiholog. Prvi je sedel navezan na elektrode, ki so mu sprevaljale električne dražljaje od opazovalnega središča. Drugi je prvega moral učiti na pamet vrsto zlogov. Psiholog je drugega navadil, kako ravnati: da bi bilo učenje bolj uspešno, je drugi za vsako zmoto prvemu moral poslati dražljaj, ki ga je smel celo povečati v voltih, kadar bi se napake ponavljale. V tem preizkusu drugi ni vedel, da prvi dejansko ni bil priključen na električni tok, in da je stokal in kričal ne da bi dobil kak električni dražljaj. Ves preizkus v tem primeru je bil bolj usmerjen pod vidikom družbene psihologije, to se pravi, poizvedeti kako drugi (opazovalec) slepo sprejema ukaze predstojnika. Ni torej šlo za to, da bi preučevali spomin prvega. Dosežki teh preskusov so poznani: izredno veliko "opazovalcev", ki so bili vsi vseučiliški slušatelji, so mirne vesti zadajali svojemu tovarišu električne dražljaje samo za to, da bi zadovoljili profesorja!
5. V zvezi s tem je vprašanje o "patentih za gene". K L. Woodward poroča (Newsweek, prevedeno v "La Nación", 5/6/1995, l.s. 7) o tozadevni polemiki v ZDA. znanstveniki skušajo čim hitreje določiti, katere funkcije opravlja vsak izmed čez 50.000 človeških genov, zato da bi jih potem patentirali in čimprej pričeli imeti velike stvarne dobičke. Zdi se mi, da tudi sam Woodward zahaja v isto zmoto kot Vrhovno sodišče: ker je leta 1980 dovolilo uporabo umetnih organizmov za očiščenje petroleja, sodi, da je mogoče z istim sodilom dovoliti manipulacijo človeških genov. Vendar se sprašuje, kje so npravne meje genetičnega inženirstva. Sodi, da se pod pretvezo koristi za posameznike (npr. uporaba zdravil, ki vsebuje človeške gene, v bolnikih z infarctom, katerim razčistijo žile) in tim. družbene koristi lahko zaide kamorkoli. Da ne bi prišlo do tega, bi bilo potrebno čimprej razjasniti, v čem bi človek mogel posegati v svojo naravo in v čem je treba pustiti "delovanje" v rokah narave in Boga.
6. Kaže kot da bi se dandanes vračali v Sokratovo dobo: Vem samo to, da nič ne vem. UNESCO je letos od 14. do 17. marca sklicala 40 razumnikov na "Prve Filozofske Sestanke", na katerih so skušali odgovoriti na vprašanje: Kaj ne vemo? J. Dausset, Nobelov nagrajenec za medicino, je na teh sestankih izjavil: "Sem gotov o enem samem: da ne vem nič ali skoro nič. Kar me draži. Nekoč si je kdo mogel pridobiti vse znanstveno znanje svojega časa. Danes imamo samo majhne modrece, ki vedo skoro vse o skoro ničemer. Jaz sem eden izmed njih." To bo morda vodilo znanstvenike k priznanju, da je res vsa njihova znanost samo odlomkovna. S tem ni rečeno, da filozofsko znanje ni prav tako odlomkovno, pa četudi se prizadeva ravno za celostno gledanje. Zato imamo toliko različnih mišljenj o človeku in s tem tudi o njegovi npravnosti. Prepričan sem, da tudi modroslovje nikoli ne bo moglo dati odgovora na to, kaj je pravzaprav človek oz. kaj mora storiti, da bo res človek v vsej polnosti. Sodim, da je ravno priznanje tega modrost. S tem pa se tudi zazre (skoro) nuja, da se odpremo veri.

QUEDATE AQUI

LA PUERTA

Un día mi padre cambió la vieja puerta
por una puerta nueva,
el sol había resecaado la vieja madera,
la lluvia también hizo lo suyo.

Realmente a la vieja puerta
solo le quedaba un destino:
servir como leña.

Pero, cuando yo construí mi casa
me llevé esa vieja puerta,
la reparé como pude
y ahora está puesta in mi casa.
Desluce con todo el resto.

Muchas veces me dije;

Debí haber comprado una puerta nueva.

Sin embargo un día, mirándola

- pensando definitivamente en usarla como leña -
vi esas viejas manos del pasado
golpeando en la puerta - Hola! ¿hay alguien
en casa...?

Tal vez sea un amigo

que viene a jugar interminables partidas
de ajedrez con mi padre,
o tal vez un amigo de mi infancia,
que viene a buscarme para ir a jugar
todo el día bajo el sol del verano...

Mientras tiembla la última hora del día
estoy inmóvil, sentado frente a la puerta
que nadie usará como leña,
y envuelto en el viento del pasado
sueño con los días que ya el tiempo sepultó...

REVISTAS ENTRE LOS ESCOMBROS

Mi padre estuvo por la tarde en mi casa.
Antes venía más seguido, siempre trayéndome algo -
comida, libros, saludos de mi madre.
Viene, dice dos o tres palabras,
y después se va...
No habla mucho - me dice, simplemente, que
se preocupa por mi,
luego sube un rato al primer piso
de mi casa en construcción.
Allí, entre el polvo y los pedazos de cemento
y la basura,
encuentra las revistas en las que publicó sus poesías.
Lo veo agachado, tomando delicadamente
las revistas que encierran el trabajo de toda su vida,
sus sentimientos hacia la tierra y el amor a su gente,
sus palabras en el papel.
Entonces percibo esa soledad profunda...
Me disculpo, diciendo que aún no tuve tiempo
de ordenar, que todo está tirado, pero no es mi culpa,
que las revistas no están rotas,
solo hay que sacudirles el polvo.
El asiente, pero dice que se arruinan.
Es cierto, las hojas están humedecidas, las tapas dobladas,
pequeñas piedras caen de entre las páginas...
Tantas horas dedicadas a la poesía, tiradas entre
las ruinas...
¿Es ese el destino de la poesía?
Hay tristeza en su rostro - alguna vez mi padre perdió
todo, su hogar, su patria,
su tierra, sus documentos, sus libros,
pero el odio no ha penetrado en él...

Cuando bajamos por las escaleras,
el día está huyendo precipitadamente,
llenando todos los rincones de perdón,
y la figura de mi padre se pierde lentamente
hacia la parada del autobús.

TRISTEZA

Yo también quiero ir
a donde se fueron todos ustedes;
el himno de la tarde deja caer sus
hojas amarillas
y el humo va ardiendo
en un esqueleto de luz -
y yo también, créanme,
estaría tan lejos como ustedes en este momento.
Las luces como una sombra bajo el mar,
los ojos del cielo como un mantel de
cenizas volcadas...

Yo también me iré
junto a todos ustedes,
lo prometo, no me avergonzaré de ustedes, muchachos,
haremos una fiesta,
habrá baile y música
y si ustedes me aceptan en su compañía,
estaré con ustedes.

UNA NOCHE

Quédate aquí esta noche,
rezaremos,
rogaremos por la paz en la tierra,
rogaremos por todos,
rezaremos, simplemente, para
darle gracias a El
porque estás aquí, conmigo,
en esta noche...

VIRGEN DE SAN NICOLAS

Al cerrar los ojos
por última vez
como el temblor del fuego
apagado
la lágrima cae
al cerrar los ojos
por última vez
sólo quiero ver los tuyos,
tus ojos -
mi única verdad...

VIERNES SANTO

Las calles de barro y hojas secas,
el cielo gris en el silencio del alba.
En el corral hay silencio,
en la mojada llanura hay silencio...
Sobre los interminables sembrados
gotea el cielo
como una rosa inmóvil y abismal...

El día se va entre las ramas desnudas
de un viejo árbol en el fondo del campo.
Y allí,
como una mancha roja en la lluvia,
los pies desnudos entre los cardos espinosos
y con la cruz al hombro,
ha cruzado el campo una solitaria figura
a las tres de la tarde...

Ted Kramolc: "Rdečelaska" - Olje - 41 x 51 cm.

VAŽNOST DELA V GOSPODARSKEM UDEJSTVOVANJU

1. Gospodarska definicija dela

Gospodarstvo je študij rednih človeških aktivnosti za pridobivanje in razdeljevanje dobrin. Gospodarjenje je uporaba, razporeditev, racionalizacija posedujočih ali razpoložljivih dobrin. Je umna uporaba po načelu logike potreb vedno z določenim smotrom in načrtom ali planom.

Objekt gospodarstva so naravne, tvarne in duhovne dobrine, ki so predmet človekovega iskanja, raziskovanja, študija, pridelave in izdelave. Tvarne dobrine, ki služijo v prvi vrsti za fiziološko vzdrževanje človeka, so same po sebi negibne, v mnogih primerih v svojem prvotnem naravnem stanju nerabne in večkrat nedosegljive. Za njihovo pridobitev oziroma gospodarsko vrednost je potrebna človekova pomoč, fizično in duševno delo, ki da stvari rabno vrednost, rabno obliko in kvaliteto ter koristnost. Duhovne in kulturne dobrine, ki jih človek potrebuje za svoje življenje predvsem za hrano in razvoj duha in razuma so predmet človekovega študija in iskanja. Ne moremo reči da jih človek ustvarja, kar ne moremo trditi niti v primeru tvarnih dobrin, ker je tudi naravni red duhovnih dobrin že ustvarjen, že obstoja, a je zakrit človeškemu razumu, zato ga človek išče, odkriva in raziskuje ter končno času, stopnji razvoja duha, duše in kulture, podaja in posreduje družbi.

Subjekt gospodarstva in sicer subjekt z vodstveno in orientacijsko silo, ki razpolaga ter odloča o objektu je človek. Ta je naravni lastnik in gospodar objekta, ker so dobrine ustvarjene za njega, in morajo po svojem naravnem namenu in smotru njemu služiti. Človekova duhovna aktivnost ter fizično delo v gospodarstvu sta središče in osišče okoli katerega se giblje vse gospodarsko življenje.

V gospodarstvu pridejo najbolj do izraza človekove sposobnosti in zmožnosti, telesne in duševne sile in sicer v tisti meri v

kateri jih poseduje in jih je sposoben in zmožen izrabiti. Potrebni sta torej fizična in duševna kvaliteta in kvantiteta sil ter sposobnost njihove uporabe kar je odvisno od naravne bistrumnosti in stopnje izobrazbe. Iz tega sledi, da gospodarstvo zahteva in zajame celega človeka in sicer takega kot je po svoji osebni naravi ustvarjen.

V družbi obstoja množstvenost človeških značajev in sposobnosti, ki se več ali manj bistveno razlikujejo, v gotovih pogledih tudi navidezno nasprotujejo. Ta različnost in množstvenost človeških bitij, različnost značajev in sposobnosti, se harmonično sklada z zahtevami in potrebami gospodarstva. Če te različnosti ne bi bilo, ne bi mogli govoriti o gospodarskem napredku, niti ne o gospodarstvu v njega pravem pomenu.

Gospodarstvo omogoči in da možnost človeku izraziti praktično življenjsko izpoved duše. Ne moremo trditi, da je človek kot subjekt gospodarstva z ozirom na objekt popolnoma indiferenten, posebej še kako ga doseže in uporablja. Gospodarska aktivnost zahteva od človeka izpoved njegovega notranjega življenja. Pride v stik z različnimi problemi, ki se ne dajo rešiti z mehaničnimi, matematičnimi, fizičnimi in tehničnimi zakoni, in je zaradi tega prisiljen reagirati na vse te pojave idejno in duhovno. Obvezan je več ali manj izpovedati svoje nazorno, idejno pojmovanje narave, tvarnih in duhovnih dobrin, gospodarstva in gospodarskega reda kot celote in način gospodarjenja v podrobnosti. Izkaže se s svojo moralno močjo in vrednostjo. Morda je ta činitelj premalo upoštevan v sodobnem gospodarskem življenju, a je izhodiščna točka zaupanja, solidarnosti in harmonije vseh subjektov gospodarstva. S tem je tudi vsaj relativno dokazano, da gospodarstvo zajame tudi človekovo idejno naziranje in pojmovanje sveta ter osebno življenje.

Človek nastopa v gospodarstvu najprej in predvsem kot posameznik, kot oseba, zaradi lastnih koristi in zadovoljitve lastnih osebnih potreb. Po svoji fizični in duhovni naravi potrebuje dobrine za lastno samoohranitev, kar se izraža v apetitu za pridobivanje dobrin. Ta apetit je lasten vsakemu človeku in je odvisno od svobodne volje poedincev v kolikor in kako daleč mu sledijo, ga orientirajo, prilagodijo ali omejijo z ozirom na kvantiteto in kvaliteto razpoložljivih dobrin, to je na gospodarsko realnost v vsakem danem primeru.

Apetitu v gospodarstvu pravimo potreba. Ne moremo pa apetita istovetiti s potrebo. Apetit se izraža v želji imeti dobrino ali

predmet, kar pa še ni dokaz, da je dotična dobrina ali predmet za življenje neobhodno potrebna, da je realna potreba. Apetit združuje ali povezuje človekove želje in te so gonilna sila volje do dela. Zavest, da se brez dela ne more pridobiti in dobiti nobene dobrine, vpliva na željo in voljo, nakar obe spravita človekovo sposobnost in organizem v pridobitveno aktivnost. Želje so številne, a niso stalne, se časovno, krajevno in poklicno spreminjajo ter usmerjajo na že obstoječe dobrine v kolikor ne izhajajo iz namena po lastnem originalnem ustvarjanju, kar kot realna dobrina v gospodarstvu še ne obstoja. Kot je merilo in orientacija za želje obstoječa množtenost in kvantiteta dobrin, tako je merilo za potrebe lastna gospodarska sposobnost to je višina dohodkov in namen njihove uporabe. Tudi potrebe niso stalne, se morejo spreminjati pri isti gospodarski sposobnosti, zaradi spremembe potreb ali se pa zvišujejo kot posledica višjih dohodkov. Toda ni vedno nujno, da se z zvišanjem dohodkov zvišujejo tudi potrebe. Vedno obstoja možnost, da se potrebe obdržijo na obstoječi ravni, zvišanje dohodkov pa uporabi za investicije, za ustvaritev novih virov dela ali pa vloži v denarni zavod na odgovarjajoče obresti.

Pridobivanje, in v končnih posledicah tudi uporaba gospodarskih dobrin, je odvisna od dela. V prvem primeru se pridobiva in proizvaja, v drugem se z zaslužkom tega dela kupuje in potroši. Kakšen je torej, oziroma bi moral biti gospodarski pojem o delu? Ali ima delo svoje realno gospodarsko vrednost?

Adam Smith postavlja trditev⁽¹⁾, da je gospodarsko in resnično pridobitno samo varno delo, to je v proizvodnji. To delo smatra za realno merilo menjalne vrednosti produkta. Ricardo to teorijo dopolnjuje ali ponavlja, da se menjalna, to je prodajna vrednost, cena produkta, določa po izvršenem delu. Čim več človeškega dela, predelave in izdelave potrebuje kakšen produkt, tem večja je njegova vrednost. Ne omenja pa in morda molče zanika vrednost narave pri produktu, to je surovine in njene rabne vrednosti, nujnosti in koristnosti za človeka.

Matchretien gre še dalje in trdi⁽²⁾, da bogastvo na splošno obstoja samo v delu. Drugega vira za bogastvo ni, samo delo ga ustvarja, je njegov početnik in pomnoževalec. Gospodarska funkcija dela je absolutna, v nasprotju s pojmovanjem Smitha in Ricarda. Ta dva smatrata delo samo kot merilo menjalne vrednosti.

Nekoliko milejši je W. Petty (3). Po njegovem je delo oče in aktivni početnik bogastva. Dobrine brez dela še ne predstavljajo bogastva, so nerabne, šele delo jih naredi gospodarske in predstavljajo vrednost za človeka. J. Bellen(4) pa delu pridruži še zemljo. Po njegovem na zemlji in delu sloni bogastvo. Zemlja nudi surovine in pridelke, toda vse s pomočjo dela. Oba činitelja sta medsebojno povezana, soodvisna in se dopolnjujeta. Če manjka prvega ali drugega, ni mogoče govoriti o realnem bogastvu,

R. Cantilon kot merkantilist nasprotuje vsem gornjim teorijam(5). Gospodarska vrednost produkta zavisi od stroškov proizvodnje. Torej ne samo delo, ampak ves produkcijski proces, ki je potreben za izdelavo produkta, določa produktu njegovo gospodarsko vrednost. Delo predstavlja le del stroškov proizvodnje, je v primerjavi z ostalimi stroški v manjšini. Z ozirom na to bi naj bila tudi gospodarska vrednost dela temu odgovarjajoča in se ravnala po realni potrebi v proizvodnji.

Hobbes postavlja vrednost dela na stopnjo navadne materije(6). Po njegovem je delo blago in je vredno toliko v kolikor se rabi kot blago. Morda je s tem najbolj konkretno izrazil klasično gospodarsko teorijo o ponudbi in povpraševanju na delovnem trgu. Ceni surovine, produkcijskim stroškom strojev in ostalih činiteljev produkcijskega procesa se prišteje vrednost dela po ceni, po kateri je bila plačana, kar da vrednost produktu. Upošteva se samo tvorna vrednost človeške delovne sile, izključuje pa človekova osebnost.

Kot učenec Ricarda je Karel Marx v radikalnosti prekosil učitelja(7) in postavil trditev, da je delo absolutno merilo vrednosti. S tem je delu pripisan ali priznan absolutni, izključni gospodarski pomen, zanika pa isto naravi in kapitalu, ki sodelujeta z delom v proizvodnji. Iz tega pojmovanja Marx izvaja zaključek, da je vrednost produkta odvisna od kvantitete in kvalitete opravljenega dela, in ta vrednost izražena v denarju pripada delavcem, ki so delali. V tem primeru imamo absolutno gospodarski pomen dela in absolutno merilo vrednosti.

Različnost podanih mnenj, ki so se oblikovala v glavnem v zadnjih dveh stoletjih pod različnimi vplivi in okoliščinami, bi nam mogla dati odgovor na vprašanje, kakšna je gospodarska funkcija in pomen dela. Tega odgovora ne dobimo, ker so vsi ostali izven središča pravega pojmovanja dela. Smith prizna delu merilo menjalne vrednosti in nič več. Zavrgel je sicer

fiziokrate in naredil velik korak naprej, priznal mu je važnost v proizvodjalnem procesu. Ni pa priznal dela kod vrednostnega činitelja, to je, da je skupaj z naravo in kapitalom potrebno v enaki meri za gospodarsko življenje, obstoj in napredek.

Delo da gospodarstvu nekaj več kot samo merilo vrednosti dobrine, kot trdi Ricardo. Človekovo delo ni samo obseženo v direktnem produkcijskem procesu, v količini in času, ki je potreben za izdelavo produkta oziroma za izvršitev gospodarskega posla. Gospodarstvo in proizvodnja sta od človekovega dela odvisna veliko več. Upoštevati se mora tudi delo izven produkcijskega procesa, ki je direktno ali indirektno povezano s proizvodnjo, ker tudi to ima gospodarski pomen in vrednost. Tudi ne more biti samo blago, kot trdi Hobbes in izključna fizična sila, temveč zajame celega človeka, duševne in fizične zmožnosti. Zato vsak početek gospodarske aktivnosti zavisi od človeka, je izraz volje in razuma v iskanju ter raziskavanju, v vztrajnosti pri delu in premagovanju ovir, iskanju trga, da pridejo dobrine do potrošnikov, postanejo gospodarsko koristne. V tem pa je obseženo veliko več kot merilo vrednosti, podan je naravni dokaz gospodarskega činitelja in važnosti.

V gospodarstvu se narava, delo in kapital ne izključujejo temveč dopolnjujejo. Obstoja naravna harmonija funkcij vseh treh činiteljev, ki so za gospodarsko življenje neobhodno potrebni. Če manjka le eden, ne moremo govoriti o gospodarstvu, ker ga ni. Kot pri vsaki človekovi aktivnosti morata obstojati subjekt in objekt, isto velja tudi za gospodarstvo. To naravno nujnost in harmonijo zanika Marxova trditev o absolutni vrednosti dela kot merila za določitev vrednosti gospodarske dobrine. Denar, kapital je rezultat dela, obstoja, ker je bila zanj izvršena gotova količina dela oziroma prodana gotova dobrina naravnega gospodarstva ali gospodarskega produkta. Denarni, finančni kapital ima izvor v delu. Ni važno za kakšno vrsto dela gre, more biti zamenjava dobrin, izkoriščanje naravnega bogastva, ki predstavljajo vrednost in bogastvo. Zato vrednost gospodarske dobrine ne moremo pripisovati samo izvršenemu delu, ampak vsem soudeleženiim činiteljem v razmerju v katerem so sodelovali v proizvodnji in gospodarskem procesu. To razmerje pa ni stalno, ampak je odvisno od vsakega posameznega primera, vrste dobrine, časa in splošnih vplivov družbenega življenja.

Delo je življenjska nujnost. Je izraz najboljšega hotenja, mišljenja in želja ter izkušenj človeka. To priznanje in ugotovitev vodita do definicije dela kot gospodarskega činitelja, ki ni nič

drugega kot kapital sestojč iz človekove duševne in fizične sile vložen za vodstvo gospodarstva, pridobivanje in razdeljevanje gospodarskih dobrin.

Delo je kapital, vendar ne na isti ravni kot denar in narava. Kapital in narava sta tvorni dobrini. Človek ni dobrina, je stvar in oseba je v veselju in stvarstvu na prvem mestu. Dvignjen je nad tvorni svet, je njegov gospodar. S svojim življenjem in delom vpliva na svojo okolico, je socialno bitje. Osebna, individualna in socialna funkcija v življenju mu dajeta prvenstvo in vodstveno nalogo. Izmed vseh treh činiteljev ima samo človek razum in voljo, ve kaj hoče, zato odloča in usmerja. Kot tak se lahko upre naravnim zakonom, jih usmerja in prilagodi, dočim narava sledi izključno določenim naravnim zakonom, ne da bi mogla pri tem te zakone spremeniti ali ovirati.

Vodi lahko samo tisti, ki pozna etične zakone reda in življenja. To poznanje pa poseduje samo človek kot živo razumno bitje. Zato je delo moralno dejanje moralnega subjekta. Človekova funkcija v gospodarstvu ima moralno vrednost in ta izhaja iz naravnega zakona. Z delom postane človek koristen družbi, zato je obvezan delati in voditi gospodarstvo. Kot se ne more odreči delu zaradi osebnih in socialnih dolžnosti, prav tako se ne more odreči vodilni funkciji v gospodarstvu.

Človekova vodstvena funkcija v gospodarstvu je diferencialna. Ne zavzemajo vsi enakega vodstvenega mesta z enakimi nalogami in dolžnostmi. Delo je osebno, različno, diferencialno z ozirom na subjekte, ki ga izvršujejo. Obstoja množstvenost funkcij in nalog, ki odgovarjajo osebam, ki sodelujejo v gospodarstvu. Gospodarstvo vodijo vsi ki delajo, ne enako ampak po določenem hierarhičnem redu, ki je lasten vsaki družbi in ureditvi. Zato je tudi odgovornost različna. Sovpada s položajem in funkcijo, praktično gospodarsko sposobnostjo in močjo posameznika, ki se izraža v osebni intelektualni in delovni sposobnosti, položaju in posesti kvantitete in kvalitete gospodarskih dobrin. Gospodarska izobrazba, duševna in delovna sposobnost ter premoženje dajejo po obstoječem redu položaj, hierarhijo v vodstvu gospodarstva.

2. Važnost dela.

Z ustvaritvijo človeka in njegovo naravno nalogo gospodovati tvornemu svetu in delati, je delo dobilo važen pomen in poslanstvo. Postalo je naravna dolžnost, toda ne absolutna, ker so

izjeme mogoče zaradi starosti, bolezni in fizične sposobnosti, vendar je za normalnega človeka in normalne potrebe življenska nujnost in dolžnost. Delo ne izhaja, nima vzroka v Adamovem grehu, ker je bil nalog dela dan že preje, takoj po ustvaritvi človeka. Po Adamovem padcu je delo dobilo še značaj in vrednost zadoščevanja, konkretnjšo vrednost tudi v moralnem pogledu kljub temu, da telesno in duševno utruja človeka. Dobilo je trojni značaj, to je nadnaravni, osebni in tvarni, v kolikor vpliva na človeka kot celoto.

Utrujenost, ki ga prinaša predvsem fizično delo, je rodila odpor in zaničevanje, preziranje dela. Ker pa človek mora delati in zaradi te nujnosti ne more biti vsako delo poniževalno in manjvredno, a se je dalo prednost in častno mesto delu duha, razumskemu delu. Vendar to prvenstvo ni stalno in se izmenjuje z fizičnim, kar je odvisno od družbene ureditve, dobe in kulture ljudi!

Večkrat v zgodovini je bilo fizično delo za človeka poniževalno, nekaj tujega poslanstvu človeka, neskladno s človekovim razumom. Kljub takemu pojmovanju je bilo vedno potreba, a kot potreba nižje vrste, nečastno. Zaradi opravljanja dela so se ljudje delili v bitja višje in nižje vrste. Človek višje vrste ima pravico, da se izogne fizičnemu delu ali pa za njegovo opravljanje poišče in obveže sočloveka.

Stara grška zgodovina priča, da so cenili samo intelektualno delo, kontemplacijo in le svobodno razumsko aktivnost smatrali častno za človeka in potrebno. Nasprotje med duševnim in ročnim delom je absolutno in nepremostljivo. Ročno delo ovira dušo in razum pri naravnem razvoju. Ksenofon je tedaj zapisal: Takozvana mehanična umetnost je diskreditirana, zato tudi vlade malo naredijo za njihovo zaščito. Uničujejo človekovo telo ker ga prisilijo sedeti v senci in mnogokrat vztrajati pri ognju. Kadar telo izgubi svojo lepoto, tudi duša kmalu ostane brez energije in moči. Grška estetika namreč ni dopuščala deformacije človeškega telesa, ker so to smatrali za vzrok in nujno posledico deformacije duše. Telesno delo je že po svoji naravi naporno, in temu naporu je človek, ki to delo opravlja, podvržen več ali manj stalno, zato je škodljivo za tistega, ki se je posvetil duševnemu delu.

Ob takem pojmovanju dela se je človek znašel na težkem razpotju, katero vrsto dela naj izbere oziroma kako naj doseže med obema nujno potrebno skladje. Rešitev je bila dana z u-

vedbo suženjstva, to je obvezo gotovega dela določeni človeški skupnosti, da stalno in izključno opravljajo samo fizično delo, da se potem lahko drugi del skupnosti posveti izključno duševnemu delu. Tako se je začelo deliti ljudi na nižje in višje vrste z ozirom na delo, ki ga opravljajo in da ročnemu delu pečat manjvrednosti, ki traja skozi stoletja.

Suženj in ročni delavec imata omejen razum. Atletika in telovadba osvežita telo, muzika, filozofija in modrovanje krepijo duha, dočim ročno delo duševno demobilizira človeka, omejuje duševno delo. Ročni delavec tudi ni svoboden. Živi v odvisnosti gospodarja ali odjemalcev, ne more svobodno odločati o svojem delu in ravnanju. Pri delu ga vodi gon po zaslužku, zato je težnja po dobrem in umetniško izvršenem izdelku potisnjena v ozadje. Zato ročni delavec ne more spoznati resnice niti živeti čednostnega življenja⁽⁸⁾.

Aristotel se s tem mnenjem ni popolnoma strinjal. Podvomil je, preden je odrekel sužnjem vse čednosti in vrline. Postavil si je vprašanje, če so potem sploh še ljudje, če nimajo nobene čednosti. Iz tega dvoma ne najde izhoda. Le delno jim prizna čednosti in vrline, zanika pa jim sposobnost svobodnega odločanja in svobodo razuma. Ker nimajo sposobnosti svobodnega odločanja ali svobodne volje ne morejo imeti resničnega moralnega življenja. Grki so upoštevali predvsem socialne čednosti in zato je le moralno močan človek dober državljan, Nasprotno temu pa trdi Ksenofon, da se morajo ročni delavci zanimati le za svoje delo in zaradi tega nimajo časa skrbeti za javne zadeve niti imeti prijateljev. Država naj uvede javne sužnje za izvrševanje splošnih fizičnih del, ki spadajo v področje državne uprave. Sužnji niso državljani, so brez državljanskih pravic. V Šparti je bilo državljanom z zakonom prepovedano imeti ročno zaposlitev ali delo⁽⁹⁾.

Beg pred ročnim delom so opravičevali iz moralnega in intelektualnega stališča. Zgodovina je dokazala, da nobeno izmed teh ni bilo utemeljeno niti upravičeno. Morala je bila zanikana, izgubila je svoj pravi pomen in se podredila vplivu sociologije. Izpremenil se je kriterij in red, sociologija diktira zakone morali in ne obratno kakor odgovarja naravnemu redu.

Končno se Grki s stališčem, ki so ga zavzeli do dela niso zadovoljili. Med prvimi je pesnik Heziod iskal praktično moralno dela. Obstoje, potreba dela se mu je zdela nekaj nenavadnega in si je postavil vprašanje, zakaj mora obstojati, če ni koristno

in potrebno. Sanjal je in obujal spomine na tisto zlato dobo, ko ni bilo treba delati, ko so vsi ljudje bili svobodni in svet ni poznal sužnjev. Toda sprijaznil se je z realnostjo. Zlata doba je minula. Delo je nekaj težkega, zla usoda, ki je prišlo na človeštvo. Postalo je neobhodno zlo in kot takega je treba sprejeti. Človeštvo se bo postopoma izrabilo, porabilo svoje sile. Zemlja zahteva vedno več dela, boljšo obdelavo, a daje manj pridelkov. Razlika med potrebo dela in sadovi, ki jih nudi je zelo velika, le ti ne zadovoljijo več obstoječih potreb. Pesimizem ga je pripeljal do zaključka, da delo ni samo nečastno, ampak ne daje več potrebnih sadov in produktov potrebnih za življenje človeštva. Zato delo nima zanj realne gospodarske vrednosti in meni, da se bliža dekadenca sveta.

Platon je prišel v svojem razmišljanju o važnosti in pomembnosti dela do bolj pozitivnih zaključkov. Priznal je, da so z ozirom na razum vsi ljudje enaki, vsi ga imajo in ni nobenih izjem. Toda obstojajo stopnje ali hierarhija razuma, ni pri vseh enako razvit. Na prvem mestu so zato filozofi in modreci, potem pridejo vojaki in šele na tretjem mestu so množice ročnih delavcev. Na splošno so bile te tri socialne ali poklicne skupine smatrane kot rase, vsaka posebnost za sebe, z različnimi pravicami in moralo. Prvima skupinama pripada pravica vodstva in ukazovanja, tretji pa pravica ubogati in izvrševati prejete ukaze. Množice ročnih delavcev imajo samo pravico želeti in pričakovati nekaj boljšega, vendar te lahko postanejo realnost če so delavci še bolj ubogljivi in delavni. Tudi želje delavcev morajo biti vodene po razumu, ker ta določa njihovo vrednost. Delavci pa nimajo popolnoma razvitega razuma niti sposobnosti odločanja, zato morajo biti vodeni in vladani po prvih dveh skupinah razumnikov. Samo ti imajo pravico v družbi odločati o upravičenosti želja njenih pripadnikov.

Na podlagi svojega začetnega razmišljanja bi Platon lahko prišel do bolj pozitivnih zaključkov o delu. Toda začel je omahovati in se vdal toku splošnega mišljenja dobe ter o časti in vrednosti dela zavzel enako stališče. Zato je smatral suženjstvo kot nekaj nujnega, ročno delo pa nevredno rok učenjakov in vojščakov. Tudi Aristotel se o važnosti in časti dela ni izjavil bolj konkretno. V njegovi teoriji o človeški aktivnosti je ta razdeljena v tri skupine. Prva je spoznanje, ki odkrije bistvo stvari ali teoretična aktivnost, druga je praktična aktivnost, ki nagiba človekovo voljo k resnični sreči, ter obrtniška in pesniška aktivnost, ki

izdeluje umetniške izdelke⁽¹⁰⁾. Zadnja aktivnost se ne more primerjati s prvima ker je nižje vrste. Iz vsake aktivnosti izhaja posebna moralna in hierarhična vrednost. Ročno delo vsebuje nekaj zakritega, sumljivega in zato je vsako ročno delo in tvorna produktivnost dvomljive vrednosti. Plutarh je prišel enostavno tako daleč, da je brez večjega pomisleka zatrdil, da se noben mladenič ne more posvetiti ročnemu delu.

Suženstvo, masa ubogajočih, ki je obsojena na doživljenjsko opravljanje fizičnega dela, je tudi pri Aristotelu naravna ustanova. Med gospodarjem in sužnjem obstoja enaka naravna vez kot med možem in ženo. In kot je bila žena ustvarjena zaradi moža, tako je tudi suženj ustvarjen zaradi gospodarja. Služiti mora gospodarju, ker je njegova lastnina. Že po naravi je v družbi razred ljudi, ki so določeni za vladanje in ukazovanje, ker imajo za to odgovarjajoči razum. Po isti naravni nujnosti obstoja v družbi drugi razred ljudi z omejenim razumom, ki mora biti podvržen prvemu razredu. Vprašanje o neupravičenosti suženjstva ni vredno razprave. Suženj je doživljenjska last gospodarja, je sredstvo in sicer prvo izmed sredstev lastnine. Odnosi med gospodarjem in sužnji so enostranski. Suženj je odvisen od gospodarja, je nanj vezan, gospodarja pa ne veže nobena dolžnost do sužnja. Ta mora ubogati in izvrševati ukaze zaradi skupne blaginje.

Gospodstvo nad sužnji in iz tega izhajajoča harmonija, je enaka gospodstvu duše nad telesom. Dejanje mora slediti volji, ta pripada gospodarju, dejanje, akcija pa sužnju. Sodnik ima pravico soditi državljanu višjega razreda državne organizacije enako kot ima razum pravico soditi nad nagnjenjem in strastjo. Toda sodnik ne dela s silo, ampak hoče prepričati in dokazati korektnost in potrebo resničnega razumskega življenja. Toda v odnosih med sužnjem in gospodarjem ne velja to pravilo ali postopek sodnika. Velja praktična, realna sila. Kljub tej prevladi sile morajo obstojati med sužnjem in gospodarjem prijateljski odnosi zaradi reda in dela in ker sta končno oba del istega sveta, čeprav popolnoma različna.

V pojmovanju in poznanju človeka je Aristotel prekosal svoje prednike, vendar sužnjem ni priznal istih pravic kot gospodarju, ker nimajo iste narave. V tem pojmovanju in razlikovanju kreposti je zaostal za Platonom, ki priznava kreposti vsakemu človeškemu bitju. To utemeljuje s primerjavo odnosov med možem in ženo. Mož ima različne, drugačne kreposti kot žena,

moževе kreposti niso ženine in obratno. Suženj ima kreposti sužnja, ker je njegova narava suženjska in se ne more primerjati z gospodarjem niti po naravi niti po krepostih. Zaradi naravne različnosti, suženj ne more nikoli pridobiti kreposti, ki jih ima gospodar. Suženj ni gospodar samega sebe, zato ne more misliti. Nima volje, spoznanja in sposobnosti odločanja, ki so vir višjih kreposti.

Svobodni delavci in obrtniki so izven naravnega reda. V naravnem red jih more vključiti samo podvrženost in pripadnost gospodarju višjega razreda. Suženj pripada družbi po predstavnštvu in lastništvu gospodarja. Svoboden delavec ni vezan na družbo, če je izven socialne in državne skupnosti. Tudi njegovo delo je manjvredno, zato ne zasluži priznanja države. Čast in vrednost dela zahteva, da se delavec in obrtnik podvržeta gospodarju in postaneta sužnja. Delo nima osebnega značaja, niti metafizične ali socialne vrednosti. Prav tako je brez gospodarske važnosti, ker je delevec kot suženj objekt gospodarstva, sicer posredni, a vendar bitje, sredstvo, ki ga gospodar proda ali kupi za pridobivanje njemu potrebnih gospodarskih dobrin. V sodobnem gospodarstvu in proizvodnji to mesto pripada stroju.

Aristotelovo vrednotenje dela je bilo morda razumljivo zaradi okoliščin in dobe v kateri je živel. Razvoj gospodarstva in družbenega življenja pa je dokazal, da je bil ta veliki mislec stare dobe glede dela, njegove funkcije in važnosti za družbo v zmoti. Razvoj je šel drugačno pot kot jo je predvideval. Krščanstvo pa je teorijo o različnosti človeka radi porekla, poklica in ročnega dela popolnoma ovrglo. Vsi ljudje imajo kreposti, enako tudi napake in slabosti, vsi lahko opravljajo dobra dela, prav tako morejo tudi grešiti. Moralna vrednost in koristnost človeka za družbo ne izhaja iz pripadnosti h gotovemu poklicu ali sloju, ampak iz njegove poštenosti, vestnosti in krepostnega vsakdanjega življenja. Tudi gospodarstvo je poleg tehničnih zakonov podvrženo moralnim zakonom, ker je rezultat prizadevanj moralnega subjekta. Iz tega izhaja, da nobena filozofija stare dobe ni bila sposobna dati delu pravo vrednost, niti razumeti ali odkriti njegov pravi pomen. To je prineslo in storilo krščanstvo, kar pomeni pravo evolucijo. Ta se ni izvršila brez težav in v enem zamahu. Trajala je stoletja, le postopoma je osvajala in prepričevala. Niso je sprejeli niti vsi kristjani. Ostal je še vedno vpliv stare filozofije, saj je še celo Tomaž Akvinski neodločen glede vprašanja manjvrednosti ročnega dela in suženjstva.

Razvoj, ki ga je začelo krščanstvo je šel naprej. Srednji vek je že dal tudi ročnemu delu gospodarsko važnost in priznal družbeno enakopravnost. Delo je postalo osebna in družbena dolžnost, obenem pa je dobilo religiozni značaj. Delavec in obrtnik sta že dobila državljanske pravice, priznana jima je bila svoboda odločanja v zadevah lastnega poklica. Bila je priznana pravica združevanje. Posledica tega so bile srednjeveške stanovske organizacije ali korporacije, ki so skrbele za potrebe obrtnikov in delavcev. Veliko važnost so posvečale moralni vzgoji in strokovni sposobnosti svojih pripadnikov. Med gospodarji in delavci zavlada enakopravnost, sicer bolj patriarhalnega značaja, zaradi vpliva družinskega življenja tiste dobe, a na popolnem osebnem in moralnem spoštovanju človeka, ne glede na položaj ali značaj dela, ki ga je posameznik opravljal v korporaciji. Javno priznanje družbene koristnosti vsakega dela je pridobilo tudi ročnemu delu splošno spoštovanje in čast, postalo je moralna krepost subjekta, ki ga opravlja. Temu je sledilo še priznanje politične svobode in enakopravnosti. Vendar kljub vsemu temu je obstojala še temna točka. Kmet, obdelovalec zemlje teh pravic še ni bil deležen, zanimal mu jih je zemljiški gospod. Prehoditi je moral še dolgo pot, da je dosegel družbeno in politično priznanje, enakopravnost in svobodo.

Delo tudi ne izključuje več kontemplativnega življenja. To je dokazal tudi sv. Avguštin v svojih razpravljanih z afriškimi menihi, ko je zagovarjal, da je fizično delo združljivo s kontemplacijo. Zaradi nasprotnega stališča je menihe opozarjal, da more njihovo stališče imeti za posledico dejstvo, da bodo šli v samostane samo delomrzneži. Sv. Benedikt pa je že učil svoje menihe, da je tudi ročno delo neobhodno potrebno za življenje in za oblikovanje duše in telesa.

Pri vseh teh velikih prizadevanjih v srednjem veku pa moramo razlikovati med idejno in socialno evolucijo o važnosti in časti dela. Prva je bila hitrejša, ker je bila posledica premissljevanj in študija filozofov in razumnikov. Socialna evolucija je bila počasnejša, ker so se različni stanovi ali poklici, ki so imeli odločujočo besedo v družbenem življenju težko sprijaznili z zahtevami krščanstva. Tudi njeni dosežki niso bili nekaj stalnega. Z aktivnim nastopom meščanstva, ko se je delo zopet začelo deliti v skupine višje in nižje vrste, so bili poklici meščanov, trgovina in obrt na višji družbeni stopnji kot navadno ročno in kmečko delo. Ta razlika se je posebej poznala pri

nagrajevanju dela in cenah poljedelskih pridelkov. Večkrat se je razbila edinost, ki je takrat vladala glede spoštovanja vsakega dela in so ga branile stanovske organizacije.

Kljub priznanju enakopravnosti in važnosti ročnemu delu, so v srednjem veku vztrajali načelno in dosledno, da je kontemplacija pred aktivnim življenjem, je na prvem mestu. Lutrova reforma je v tem pogledu prinesla popoln preokret. Dala je prednost in prvenstvo aktivnemu delu, kontemplacijo pa postavila na drugo mesto. Hotela je zapostavljati kontemplativno življenje, ki ga je krščanstvo gojilo in priporočalo. Bog je volja in ne ideja zato se ga ne kontemplira, se ne premišljuje o njem, ampak se je treba z njim združiti in živeti. Vera v Boga se mora izražati v praktični aktivnosti in to je najlažje v delu. Tiglgheer pravi⁽¹¹⁾, da je Luter s tem pojmovanjem položil venec na čelu delu in je iz njegovih rok prejelo religiozno vrednost.

Kalvin je Lutrovo stališče in mnenje še bolj utrdil in je njegova teologija strla ravnovesje med delom in kontemplacijo, v kolikor ga je uspelo doseči krščanstvo. Začel je z filozofijo aktivnega življenja, ki naj razumsko dokaže in prepriča o prednosti aktivnega življenja.

Kalvinizem ne povečuje denarja in zemskih dobrin. Včasih jih celo zapostavlja, a hoče človeka pripraviti za popolno predanost aktivnemu delu. Toda nobena aktivnost in delo ne moreta človeku nuditi zasluga za večno življenje. Za dosego večnega življenja je važna samo milost, ki jo je Bog že določil vsakemu človeku. Bog je že v naprej določil kdo se zveliča in kdo se pogubi. S to trditvijo pa je delu odvzet optimizem in religiozni značaj, ki mu ga je vtisnilo krščanstvo in človek pahnjen v negotovost in strah pred življenjem. Zato je potrebna popolna predanost aktivnosti in delu. Človek se mora popolnoma zaposliti in predati akciji da tako pozabi na strah in negotovost ki jo nosi v duši. Zaradi tega ima delo za človeka izredno važnost in pomen.

Iz Kalvinovega pojmovanja dela pa sledi nelogična morala. Ta zahteva stalno aktivnost, delo brez prestanka in počitka. Človek mora biti stalno zaposlen s koristnim delom. Cilj dela je v njegovi važnosti in koristnosti. Kolikor več koristi donaša, toliko bolj se mu je treba posvetiti. Tako pojmovanje dela in zaposlitve pa zajame človeka tako, da pozabi uživati sadove lastnega dela. Delo mu ni sredstvo za pridobivanje dobrin potrebnih za življenje, ampak namen samemu sebi, da zbira

dobrine in zaklade zaradi njih samih. Izmaličen je tudi pomen tvarnih sredstev, ki bi naj služila človeku za višje cilje.

Varčevati, hraniti, odpovedati se tudi potrebnemu je dobro, potrebno in gospodarsko. Iz tega izhaja nagon in strast po prekomernem varčevanju denarja in dobrin ter njihovemu kopičenju. Če več nakopičiš več veljaš. Začne se doba kapitalizma. Izključen je nadnaravni pomen dela, postalo je sredstvo za pospeševanje egoizma in skopuštvu, kar pripelje do ponovnega izkoriščanja človeka ki dela. V predkrščanski dobi so izkoriščali delavce zaradi zanikanja vrednosti dela, zaradi pretiravanja kontemplacije in duševnega dela. Toda kapitalizem je zasužnjil delavce zaradi pretiravanja vrednosti dela in osebnega egoizma ter želji po prekomernem kopičenju dobrin v rokah maloštevilnih posameznikov.

Reforma in kapitalizem sta ločila delo in kontemplacijo v dva nasprotna činitelja. Med njima ni vezi, sta popolnoma ločena, vsak s svojim področjem, vplivi in cilji. Delo je postalo svet za sebe, avtonomen, ki ne pripada več naravnemu redu, od njega tudi ni odvisen. Delati in proizvajati ne pomeni posnemati narave, ampak je nekaj popolnoma novega, originalnega in človeškega. Od narave človek zahteva samo potrebne surovine. Descartes je bil morda najbolj konkreten v tem pogledu s trditvijo, da je proizvodnja nad instinktom in umetnost nad naravo⁽¹²⁾. Za Platona in Aristotela je bilo delo in umetnost posnemanje narave, ki se lahko pri svojem ravnanju in poznanju zakonov motita, dočim sledi narava nezmotljivo svojim veljavnim zakonom. Zato je narava vzor in vzgled za delo obrtnika in umetnika. Nasproti temu Descartes postavlja trditev, da roke obrtnika in umetnika ustvarjajo nekaj novega, odkrivajo tajnost narave in življenja. Človek ki ustvarja ni nič več kot stroj in na svetu ni večjega misterija kot velik stroj. Le stvari in dobrine ustvarjene z delom človeških rok omogočijo razumeti delo, ki izhaja iz božjih rok.

S poudarjanjem človekove aktivnosti in važnosti dela je nastala filozofija aktivnosti. Ta priznava človekovi aktivnosti edini ustvarjalni pomen in vrednost. Kant ne hvali Boga kot Stvarnika, ampak poje slavo človeškemu geniju, ki je s svojim delom spremenil obličje sveta, ustvarja vedno nove čudeže iz mrtve materije. Delo in njegove ustvaritve so postavljene za vzor človeškemu spoznanju.

Po mnenju Bergsona se človekova narava in aktivnost najbolj izrazita v izdelovanju instrumentov. Ti se izdelujejo in proiz-

vajajo zaradi izdelovanja novih instrumentov. Važnost dela bi naj bila v stalnem, nepretrganem ustvarjanju. Ena dobrina ali predmet se proizvaja ali naredi zato, da se s tem omogoči proizvodnjo druge in tretje, naprej brez prestanka. V tej proizvodnji kontinuiteti pa postane človek neodvisen od narave, dobi zavest svoje moči, sposobnosti in oblasti. Postane samozavesten. Kot je človek s svojim delom in orodjem spremenil naravo, tako je spremenil tudi samega sebe. Ni več surov, odkril je moč razuma, pravila življenja in organizacije. Ne delo, ampak odkritja pravil življenja in organizacije mu postaneta vera in vodilo življenja. Delo samo ne nudi nikoli dovolj jamstva za dosego postavljenega cilja, to jamstvo nudijo samo pravila in organizacije. Zato le s pomočjo pravil in organizacije dobi svoj pravi pomen.

Pravila in organizacija omogočita delu najvišji možni uspeh pri prizadevanjih. Človek ni več vezan na naravo in od nje odvisen, ker si jo je s tehniko popolnoma podvrigel, postal pa je vezan in odvisen od pravil in organizacije. Ta so najvišji zakon. Vsako delo in opravilo ima svoje opravičilo v koristnosti. Racionalna pravila in organizacija omogočajo človeku, da uporabi svoje umske in fizične zmožnosti do najvišje možne meje. Priganjajo ga k iskanju, raziskovanju in novemu ustvarjanju. Pri teh prizadevanjih se v človeku utrdi zavest sposobnosti, vrednosti in važnosti. Delo postane najvišja vrednota življenja. Po kvantiteti in kvaliteti opravljenega dela se določa človekova koristnost. Z izgubitvijo delazmožnosti se izgubi tudi koristnost za družbo in pravica v njej živeti.

Ideja absolutne važnosti dela je najbolj konkretno izražena v Faustu. Zanj je bilo najprej, v začetku stvarstva, človeško dejanje in ne Beseda božja. Vse kar obstoja na svetu ima početek v človekovem dejanju in izhaja iz njega. Človek si je ustvaril zavest, da je edini on sam najvišji, da ima pravico nad vsem stvarstvom in ni nobene višje sile.

Razvoj industrije in gospodarstva je potrdil to človekovo zavest o nadvrednosti dela. Postalo je zakon sveta. Kot merilo človekove vrednosti in dostojanstva se postavlja delovna sposobnost. To pretiravanje je nerealno, negospodarsko, še manj pa socialno. Toda glavna napaka in greh ni v tem. Človek je bil ponižan na stopnjo stvari, stroja. Je stoj in se z njim enako postopa. Ker se racionalna organizacija trudi za znižanje proizvodnih stroškov, je treba znižati tudi ceno dela na najnižjo možno

raven. S tem je delo postalo blago, za katero veljajo isti zakoni gospodarstva in trgovine kakor za ostale tvarne dobrine.

Ta realnost nas sili, da moramo razlikovati med povdaranjem važnosti dela in spoštovanjem človekove osebnosti. Važnost in pomen dela se povdarja v toliko v kolikor je proizvajalna aktivnost in donosno dejanje fizične in duhovne zmožnosti človeka za koristi gospodarstva. Človek kot otrok božji, oseba s pravicami in dolžnostmi, se ne upošteva. To gospodarstvo ne zanima, ga po sili gospodarskih zakonov ne more zanimati. Tako pojmovanje pa vodi do stalnih prizadevanj za racionalizacijo dela in znižanje njegove cene, to je zaslužka delovnega človeka.

S pretiravanjem važnosti dela in zanikanjem osebnosti človeka ki dela nastane težak problem, ki se po mnenju socialistov izraža v nasprotstvu ali kontradikciji med naravo in realnim pojmovanjem dela. Kapitalistični gospodarski red je delo pahnil v pekel, nevzdržno stanje, iz katerega se mora delovni človek rešiti sam s silo in borbo. Samo z borbo in silo se bo človek rešil prekletstva dela in priboril delovne pogoje, ki odgovarjajo naravi dela.

V tem realnem poznanju položaja delovnega človeka morda najdemo opravičilo za nastanek modernega socializma. Prav tako ne more nihče oporekati trditvi socialistov, da delo ustvarja koristnost materije in da stvari rabno vrednost. Enako se mora priznati, da je človek s svojim delom glaven činitelj v gospodarstvu, tehničnem napredku in pri zbiranju kapitala oziroma varčevanju. Delo ni samo posledica, dejanje človekovega instinkta ali nagona, je potreba in čast. Delo ustvarja, nudi več kot pa delavec prejme za opravljeno delo. Plača je premajhna, zadostuje komaj za minimalne, najnujnejše potrebe življenja. Klub temu da delavec ustvarja realno vrednost dobrine in nje nadvrednost, ki se izraža v prodajni ceni, od te nadvrednosti ali dobička delavec ne prejme ničesar. Kapital se sam polasti nadvrednosti, dobička, ki ga je ustvarilo delo. V tem vidiijo socialisti velik problem in krivico, kl se godi delavcem. Posledica izobilja in bogastva, ki ga ustvarja delo je revščina, ker dohodki dela niso pravično razdeljeni.

Pesimizem je upravičen. Zato hoče Marx ustvariti družbo, v kateri bo delu priznan položaj, ki mu odgovarja. Toda pot, ki jo izbere za dosego tega velikega cilja je zgrešena. Hoče odpraviti ali uničiti vse, ki v danih razmerah vodijo gospodarsko življenje in izkoriščajo delavce, ter dati oblast in vodstvo

Ted Kramolc: "Rdečelaska s klobukom" - Olje - 51 x 61 cm.

delovnemu človeku. Edino delavec, ki ustvarja stvarne dobrine ima pravico odločati v gospodarskem, socialnem in političnem življenju družbe. Le tako bo delu vrnjena čast in popravljena krivica.

Pri teh prizadevanjih pa Marx zapade zmoti. Bori se za oblast, pravico dela in ne človeka. Delu, ki ga smatra za največjo človekovo dobro, izraz resničnega človeka, pripisuje vse. Pozablja, da je delo le del človekovega hotenja in življenja, le del njegovih sposobnosti, da človek ne živi samo od dela in tvarnih dobrin. Kot oseba je človek veliko več in kot tak mora biti tudi upoštevan v gospodarskem dogajanju. Ker pa zanika človekovo osebnost, duhovno in fizično naravo, se je postavil na enako stališče kot kapitalizem, čeprav pod drugačnim vidikom.

Za kapitalizem je delo vse, človek je vreden kolikor dela. Ne prizna pa človeku sadov njegovega dela, do katerih ima naravno pravico. Hoče ceneno delovno silo, ker tako zahtevajo zakoni gospodarstva in racionalizacije. Zanika delavčev osebno dostojanstvo in prisotnost v gospodarstvu. V tem je glavni greh kapitalizma. Tudi socializem poudarja, da je delo vse, mu vse pripada. Delo ni samo merilo vrednosti dobrine, ampak tudi človeka. V obeh primerih se meri vrednost človeka po opravljenem delu, upošteva pred vsem njegova fizična sila in sposobnost, ne spoštuje pa človeka kot osebo. S pretiravanjem pomena in vrednosti dela ga zanika in zapostavlja. Delo postane ukaz in ne izraz svobodne volje svobodnega človeka, ki se svobodno odloča in čuti potrebo po delu in najde v njem najbolj učinkovito in primerno sredstvo za razvoj osebnosti. Delo ukazuje, človek oseba mora poslušati in izvrševati. Ponižanje in zapostavljanje je enako kot v kapitalizmu. Ker je delo edini vir vrednosti in vsak prejema po izvršenem delu, morajo vsi delati, enako kot v kapitalizmu, tudi otroci, žene in starčki. Delo in njegovi sadovi ne služijo delu. Zanikanje naravnega reda vrednosti dobrin in človeka, ne da delu v družbi mesta, ki mu pripada niti tega kar je napovedoval Marx.

Tudi sedaj je krščanstvo odgovorilo na socialistično in kapitalistično pojmovanje dela z lastno notranjo evolucijo mišljenja o delu. Srednjeveško pojmovanje dela, ki je dopuščalo možnost suženjstva in tlačanstva pod človeka ne vrednimi pogoji je bilo nadomeščeno s polno pravico človeka do svobode, enakopravnosti in dostojanstva. Nihče si ne more lastiti sočloveka kot lastnino ali biti njegov absolutni gospodar. Po namenu in cilju življenja so vsi ljudje enaki. Važnost in pomembnost človeka se ne meri

po bogastvu in družbeni funkciji, ampak po njegovi osebni vrednosti, po njegovem življenju, moralni vrednosti. Delo in gospodarstvo nista cilj, ampak samo sredstvo človekovega življenja. Ne zajame človeka popolnoma, zato ne more biti smoter človekovih prizadevanj. Je samo del človekovega življenja in prizadevanj v katerem nastopa človek kot oseba. Vsled tega ima delo poleg gospodarskega in socialnega tudi nadnaravni značaj. Ni samo sredstvo za pridobivanje tvarnih dobrin, ampak tudi za nadnaravno življenje. Kot ima človek naravno in nadnaravno poslanstvo, enako ga ima tudi delo. Naravni značaj dobi delo s samim dejanjem dela, nadnaravnega pa s prisotnostjo zavestne volje, razuma in duše.

Nasproti prevladi tvarne koristnosti dela v gospodarstvu postavlja krščanstvo človeka kot osebo. Delo ima gospodarsko in socialno vrednost, če ga opravlja človek kot oseba. Ta oseba ima pravico in dolžnost voditi gospodarstvo, urejati delovne pogoje in odnose. Ker je ta oseba človek, je pri svojem delu svoboden a odgovoren. Odgovornost ga veže pred samim seboj, pred bližnjim in Stvarnikom, kateremu je podvržena končna sodba o vrednotenju in važnosti dela posameznikov in ljudstev.

Načelo svobode je tesno povezano z načelom odgovornosti. Vsak je odgovoren za vsako svoje dejanje in delo. Zato ga mora usmerjati in izvrševati v lastno korist, v korist bližnjega in skupnosti. S tem je poudarjena trojna narava ali funkcija dela, to je osebna, gospodarska in socialna ali družbena. Delo oziroma oseba ki dela, mora vršiti vse tri funkcije, odgovarjati mora vsem trem nalogam. Ne gre se, oziroma se ne išče privilegij za delo, ampak se išče in hoče ustvariti harmonijo med činitelji gospodarskega življenja. Pri iskanju te harmonije se ne sme pozabiti, da prvo mesto pripada človeku, ki ima razum in dušo. Ta dvojna narava, fizična in duhovna mu dajeta pravico prvenstva. Delovna sila ali delo je samo rezultat kombiniranega in harmoničnega sodelovanja duševnih in fizičnih sil človeka z namenom ustvarjanja, pridobivanja in služnosti. Duša in razum tudi tukaj obdržita prednost nad tvarjo in fizično silo. Če bi zamenjali ta red, bi uničili delo in odvzeli resnično gospodarsko važnost .

3. Dejanski položaj dela v okviru gospodarske aktivnosti.

Zgodovina dokazuje, da je bilo vrednotenje dela vedno odvisno od verske pripadnosti in filozofske orientacije ljudstev in na-

rodov ter stopnje kulture in civilizacije. Do realnega splošnega priznanja važnosti dela in njegovega pomena pa v praksi še ni prišlo nikoli. Krščanstvo je postavilo točno definicijo dela, razložilo njega pomen in vrednost, vendar ga kristjani kljub vsem naporom v praktičnem življenju niso uresničili. Vse ostale vere, teorije in ideologije so se več ali manj samo približale pravemu pojmovanju dela. Skoraj vse so grešile v osnovni in izhodiščni točki, to je nepoznaju človeka in njegovega končnega namena in cilja življenja. Kolikor bolj so se približale poznanju človeka toliko bolj so bile bližje pravemu vrednotenju dela. Njihova posebna značilnost pa je pretiravanje ali pa zanikanje pravega pomena človekovega dela, posebej še fizičnega.

Priznanje dela kot izključno stvarnega in gospodarskega činitelja je rodilo odpor delovnih ljudi in družbe na splošno. To je posebej prišlo do izraza z nastopom kapitalizma. V interesu lastnega obstoja je moral kapitalizem spreminjati pojmovanje in vrednotenje dela in ga še spreminja. Ta proces še ni končan. Pretiravanje važnosti dela je rodilo odpor pri delavcih in tudi nekaterih lastnikih kapitala. Odpor se je kazal različno, a spoznanje in rešitev je vodila k edinemu spoznanju in rešitvi, to je medsebojnemu spoštovanju in priznanju potrebe obeh činiteljev.

Današnje stanje dela v različnih ureditvah in delih sveta predstavlja vse razvojne stopnje o važnosti dela. V primitivnih in kulturno zaostalih deželah obstoja še v naših dneh suženjsko ali polsuženjsko delavno razmerje. Vrednotenje dela je še na primitivni stopnji. Kulturna in duhovna rast še ni dosegla tiste ravni, kjer je enakopravnost vseh stanov in poklicev nujna potreba. Še celo v kulturnih in civiliziranih deželah obstojajo primeri, da kapital gospoduje brezbrizno nad delom in je to smatrano kot navadno blago. Stanje je še slabše v sicer civiliziranih deželah, a z nerazvito kulturo. Tem deželah niso prinesli civilizacije oznanjevalci vere in nosilci kulture, ampak kapital. Ta je obdržal svoj absolutni vpliv na družbeno življenje še danes, in dopušča rast kulturnega življenja le v toliko kolikor mu služi. Delo in tudi kultura sta podrejena koristim kapitala. Opravičilo za tako stanje se hoče najti v kulturni sposobnosti in nezainteresiranosti delavskih množic, oziroma v zaslugi, ki si jo pripisuje kapital, češ da je prinesel deželi civilizacijo in jo še ohranja. Vendar to ni zadostno opravičilo ali utemeljitev, ker se mora kapital zavedati, da je v službi človeka in mu služiti za nravni in kulturni dvig, ter mu priznati pravice, ki mu po naravi in nalogi življenja pripadajo.

Nasproti nadvladi zasebnega kapitala nad delom imamo tudi poskuse ali sistem organiziranega gospodarskega življenja ali ureditve, v kateri bi naj bilo delo vsaj teoretično vodilni in legitimni predstavnik gospodarstva. Značilno za organizacijo take gospodarske ureditve je, da hoče prikazati s precej dobro izdelano teorijo, da delovni ljudje vodijo gospodarsko življenje, ali so njegov glavni in odločujoči činitelj. Priznava se jim lastništvo ali uprava vseh proizvodnih sredstev družbe. To priznanje absolutne nadvrednosti dela in njegove gospodarske funkcije je le formalno. Življenska realnost je drugačna. V tem družbenem in gospodarskem sistemu je delo absolutna obveznost in podvrženo najstrožji kontroli in disciplini, ki se pogostokrat približuje suženjstvu. Delo in človek sta upoštevana zaradi proizvodnje, donosnosti. Družba upošteva in vrednoti človeka po njegovi delovni storitvi in koristnosti. Podredi si človeka in uporablja za pridobivanje tvarnih dobrin. Pretirano poudarjanje dela in istočasno zanikanje človeka razbija naravno harmonijo gospodarskih činiteljev.

Kljub vsem pretiravanjem in oviram si je v glavnem delo že pridobilo ali pa priborilo častno mesto v družbi. Postalo je čast, dolžnost in pravica vseh ljudi, ki jim telesne in duhovne zmožnosti dopuščajo opravljati odgovarjajočo vrsto dela. Človeško delo, predvsem ročno, prispeva največji delež k dohodku narodnega gospodarstva vsake dežele. Postalo je redni vir dohodkov za osebno in družinsko življenje, življenjska in gospodarska nujnost za posameznika in družbo.

Priznanje časti in potrebe dela je v kulturni in civilizirani družbi že splošno. Zaradi tega je bil takoj po prvi svetovni vojni pri takratni organizaciji Društva narodov ustanovljen Mednarodni urad dela z nalogo, da zbira podatke o položaju dela po svetu ter daje vladam priporočila in smernice za izboljšanje življenjskih pogojev delovnega človeka. Tako je delo in njegov položaj predmet mednarodnega študija in spoznavanja.

Nemška Weimarska ustava je določila dolžnost dela in zaščitila pravice dela v gospodarskem dogajanju. Ta korak je važen začetek splošne državnopravnice zaščite dela in javnopravno priznanje njegove družbene in gospodarske važnosti. Posledica tega je, da je obdobje med dvema svetovnim vojnama prineslo evolucijo v odnose med delom in kapitalom. Poleg javnopravnega priznanja je delo dobilo pravico do ustanavljanja mednarodnih organizacij za zaščito svojih pravic. Preje je bila ta pravica priznana samo kapitalu.

Po drugi svetovni vojni je pomen dela stopil še bolj v ospredje. Italija je smatrala za primerno postaviti v prvi člen svoje ustave določilo, da je republika katere temelj je delo njenih državljanov. Delo ni samo gospodarki činitelj, ampak tudi eden izmed temeljev državne organizacije.

V intimnih delovnih odnosih, to je med delom in kapitalom v podjetjih je delu na splošno priznana varnost in zaščita. Delovni človek ni smo izvrševalec nalog, postal je sodelavec, soodloča in usmerja gospodarsko življenje. Ima možnost, da pošlje svoje predstavnike v najvišje organe gospodarske organizacije. Sicer ne obstoja glede tega nek splošen organizacijski sistem ali legalna norma, ampak je vedno sad prizadevanj in evolucije v mišljenju direktno zainteresiranih.

Naslednja značilnost za gospodarsko pojmovanje dela in njegovo vrednotenje v sedanji dobi je, da so začeli podjetniki in lastniki kapitala misliti bolj socialno, se približali delavcem. Iščejo njihovega sodelovanja in jih skušajo razumeti, večkrat tudi pomagati. To priznanje delu vodi v logično priznanje socialne narave in nalog gospodarstva.

Človekovo delo je tudi predmet znanstvenega študija za njega racionalizacijo, olajšanje teže in utrujenosti. Pobuda za ta študij izhaja iz sodelovanja med delom, kapitalom in državo. Cilj ni več taka racionalizacija in organizacija dela, ki človeka izrabi do skrajnosti, temveč v pomoč človeku in njegovo zaščito. Hoče se doseči s čim manjšo izrabo človekove sile toliko gospodarskih dobrin, kot jih družba v danem času in okoliščinah potrebuje.

OPOMBE:

1. Wealth of Nation, I. knjiga, 1. poglavje
2. Traite, stran 99
3. Treatise of Taxes and Contributions (poglavje X. in XIX.)
4. Essay about the Poor.
5. Essai sur la nature de commerce en general
6. Hobbes, Leviathan, poglavje XXIX
7. Samo glede vrednosti dela
8. Citiran v knjigi E. Barne in F. Hemy, El trabajo y la moral, španski prevod, str. 24
9. Ibidem
10. Ibidem
11. Tigliher, Le Travail dans les Doctrines str. 38.
12. Ibidem, str. 56

UVOD V SEDANJOST NA KRIŽIH

(Celotni spev sestavljata štiridelna pesnitev in pesem 4 kitic. V primeru zborne recitacije si lahko recitatorji porazdelijo odlomke pesnitve, ki se začenjajo s "poslušajte me". Če je na razpolago zbor, naj recitira /ali celo poje/ po eno kitico pesmi, katere številke ustrezajo številkam odlomkov pesnitve. Na koncu pesnitve lahko povzame pesem v celoti. Njena uglasbitev, po možnosti v dvo - ali trospevu, je ideal.

Ustvarjalni prireditelj lahko tudi drugače porazdeli vloge zbora in recitatorjev, za čim bolj prazničen učinek.)

*Sedanjest je bodočnosti preteklost,
železo, ki prekujemo ga v jeklo.
Ni jekla kot je naroda edinstvo,
skovana z vekov vestno zgodovino.*

I.

Poslušajte me, dame in gospodje!
Naj pesem stke sedanjosti uvod,
da ji ne bo preteklost v kvarne niti.

Že več kot petdeset je let minilo.
Odkar razbil sovraštva dinamit
je svet
na ljudstva s silo, s protisilo -
kot da ni več pravica uma red.

In spet zasanjal človek je o raju
za nas,
stoletja dvajsetega svet -
ne Tam
v bodočnosti nebeškem maju.
S prisilo red je hotel spremeniti.
Čeprav je pisan s črkami atomov:
od zvezd
do celic živih dednih niti,
do src,
ki morajo mu biti dom.

In tisti blazni sen o končnem raju
zaslepil vid je
našim krvnim bratom,
čeprav smo več kot tisoč let
kristjani!

Zaslepil jim je vid,
srcé zaslepil,
da niso se nacističnemu zmaju uprli -
z narodom,
pod jarmon z bratom,
nepremagljivim,
kadar ni razklan.

Ni mar biló jim zmajevo divjanje,
ko ves od njih razdražen
trgal s kremplji je
kos za kosom narodu telo.

Zavest slovensko so jim tuje sanje
omámile
z vrhovnostjo bogov.
In tuja Stran jim je obljubljala
za ceno žrtev
čast, oblast, bogastvo.

*Kar dobrega kot narod si lastimo,
s hvaležnostjo ponosni si svojimo!
A kar je zlega, čaka zadoščenja,
da narod na vrhé lahko se vzpenja.*

II.

Poslušajte me, dame in gospodje!
Ker pesem je taktirka pevovodje
za zbor dejanj na odru zgodovine.

Bila so leta
smrtnih rož temine:
ko v vrtu narodov
je vzkli fašizem,
v drevo mogočno vzpel se je nacizem,
razvnel se komunizem v cvet rdeč.

Ah, koliko je narodov trpelo
rastlin strupenih zlo
na svojem vrtu!
Mar ni se ta in ona zdela -
sreča?

Naš narod je trpel in krvavel,
strupene se krasote ni oklenil.
Naš narod -
majhen, skoraj strt -
z resnico bil je pakt kreposti sklenil.

Naš Bog je živih in življenja Bog!
Pravico nam je dal ga varovati,
pravici včrtal je dolžnosti krog.

Napadeni
od lastnih krvnih bratov...
ne,
nismo smeli dati se zaklati,
čprav še tujec nam je stiskal vrat -

sprejeli boj smo,
v dno srcà Slovenci!

Imena padlih
zmagoslavni venci bi morali krasiti
dan za dnem -
borili smo se proti trem despotom.

Mordá nekoč
bo častni diadem na narod
zgodovina položila:
ker šel je v boj za večni red svobod -
izdan,
osámljen,
krvaveč iz žil.

*Naj Tisti, ki vsak narod načrtuje,
neznatnim nam Slovincem moč daruje!
Da bomo to, za kar smo se borili,
pravično s celim narodom delili.*

III.

Poslušajte me, dame in gospodje!
Naj spet odmeva domobranksa pesem,
v ponos zanamcem,
v neminljiv spomin!

Kako je strumen bil na boj pohod,
čeprav so šli, ker morali so iti,
na boj izzvani
s tehtnico krvi,
ki rodni zemljici - ne prizanese.

In kdor pozna resnico bojevanja,
in kdor se ne boji
besed priznanja,
prisodi domobrancem
vojno zmago.

In kdor pozna naš svet,
kako mu vrag umê
resnico v žalost spremeniti,
glavó bo sklonil:
spet se je zgodilo,
da zmage krik se v smrtni krik je zлил.

Je kdo od zla močnejši?
Da, naš Bog!
Prepad s kostmi ni Zanj dovolj globok,
imena umorjênih so Mu znana.

Bo majhen narod naš ostal - razklan?
Postal prav lahek plen sovražnikov?
To ni načrt Stvaritelja svetov!
Vsak narod se v posebnostih odsvita.

O, da bi to bogastvo dalo
spravo,
resnično spravo, trdno kot granit,
ki zna na morju delati celine!

Hoteti to, kar res je - res in prav,
gradi granit človeka veličine.
In kjer na tehtnici je zadoščenje,
skodelici drži
usmiljenje.

*Naj Tisti, ki vsak narod načrtuje -
in srca, ki Ga prosijo, blagruje -,
osvobodilno moč Luči podéli,
da z njo se skupna rana nam zaceli!*

IV.

Poslušajte me, dame in gospodje!
Naj pesem stke sedanjosti uvod,
ker pesem zna preteklost praznovati.

In v njenih strunah najdem elegijo
dejanj junakov,
ki so se uprli
fašistov in nacistov diktaturi,
ponosni,
da Slovenka jim je mati!

O, koliki so za prostost umrli!
In vendar
so jo v odločilni uri
zamenjali za -
ídeologijo...

Kako smo majhni,
ah, kako velíki,
pripravljene umreti za prostost!
O, da za tisto, ki je sreče lik -
za tisto, ki z nebes pri nas je
v gostih.

ZBORNA PESEM

- I. Sedanjost je bodočnosti preteklost,
železo, ki prekujemo ga v jeklo.
Ni jekla kot je naroda edinost,
skovana z vekov vestno zgodovino.
- II. Kar dobrega kot narod si lastimo,
s hvaležnostjo ponosni si svojímo!
A kar je zlega, čaka zadoščenja,
da narod na vrhé lahko se vzpenja.
- III. Naj Tisti, ki vsak narod načrtuje,
neznatnim nam Slovencem moč daruje!
Da bomo to, za kar smo se borili,
pravično s celim narodom delili.
- IV. Naj Tisti, ki vsak narod načrtuje,
- in srca, ki Ga prosijo, blagruje -
osvobodilno moč Luči podéli,
da z njo se skupna rana nam zaceli!

KORANČNICA V BODOČNOST

(Če pesmi ni mogoče uglasbiti, jo s pridom lahko recitira zbor dečkov.)

1. Korakamo, korakamo, slovenski rod - vojak!
Pripravljeno, pripravljeno odmeva naš korak.
2. In z nami so, med nami so duhovi padlih vrst.
Ker eno smo, ko branimo kristjana rodno prst.
3. Ponosni smo, ponosni smo na boj do zadnjega,
kjer njihov grob, nedolžnih grob je mož, otrok, žená.
4. Zaupamo, zaupamo, da zmagoslavna smrt
rodi prostost, rodi modrost, razdre krivični srd.
5. Z bodočnostjo korakamo, Slovincu zvesti rod.
Vsi hočemo, da zmeraj bo na zemlji svoj gospod!

(Opomba k recitaciji: ritmično udarjanje bobna ali bobnov v ozadju zbora morda vpliva še bolj učinkovito, seveda ne sme biti močnejše od zvoka besed. Kot del celotne slovesne pesnitve lahko zavzema različna mesta sporeda. Ustvarjalni prireditelj jo mora prilagoditi konkretnim okoliščinam.)

HIMNA HVALEŽNOSTI

(Če pesmi ni mogoče uglasbiti, jo s pridom lahko recitira zbor žena ali deklet.)

Žené in dekleta, zapojmo to himno,
hvaležnosti himno junakom na čast:
za nas se borili so, hlabro, brezimno,
branli so dom in srcá čisto last!

Bodite zahvaljeni, vsi domobranci!

Od bratov izdani, od tujca obdani,
so vendar si vojsko ustvarili mož.
In vdručič izdani, s prstjo izravnani,
so prah brez imena, brez lučke, brez rož.

Bodite zahvaljeni, vsi domobranci!

Brez vas bi ne mogli v tujino bežati,
brez vas bi gorjé se razvnelo v pekèl,
v sramoto zavila slovenska se mati -
vsak sin njen bi tujca hudobo prevzel.

Bodite zahvaljeni, vsi domobranci!

V nebesih se zdaj svojih zmag veselite:
sam Bog vas izbral je Slovencem na čast!
Zedinjeni narod nam Tam izprosíte -
vsi zanj žrtvovali življenja ste čas.

Bodite zahvaljeni vdilj, domobranci!

(Opomba: kot del celotne slovesne pesnitve lahko zavzema različna mesta sporeda; recitatorke /ali pevke, v idealnem slučaju/ v narodnih nošah so lahko pravi protiutež monotoniji dolge recitacije.)

V IMENU VSEH, KI ZGODOVINO - LJUBIJO.

V prastarem pismu ljubega Boga ljudem
je pisano,
da nam je bil podáril večno bit
v podobi Svoji,
sijoči od nesmrtnosti duhá.

Da bi iskrili biseri tegá se,
kar brez spomina tiho mre v razkroj,
je v nas ta moč,
ki hrani in rešuje
in osvobaja od snovi okov.

In v nas je ljubi Sveti Duh, ki čuje
nad zgodovino,
sestrico vekov,
da z njo Nebeški Brat
gradi Kraljestvo.
O, troedine milosti Občestvo!

O, stik z Življenjem,
silnejšim od knjig!
Pod vez besed je vžgan
vstajenski žig.

PESEM DVEH VRSTIC (IN MNOGO VEČ)

V meni mora biti tiho, tiho:
da mi stvari zaupajo svoj stih.

II. VATIKANSKI CERKVENI ZBOR IN SPREMEMBE "V KONCILSKEM DUHU"

Že svojih 30 let doživljamo razliko med tem, kar je v Cerkvi veljalo pred zadnjim cerkvenim zborom, in tem, kar se pojavlja ali uveljavlja poslej. So ljudje, katerim je še le Cerkev po koncilu res prava Cerkev, "bolj človeška" kot prejšnja Cerkev križarskih vojsk, Tridentinskega in I. Vatikanskega koncila.

V resnici pa danes "gre za pravo krizo, ki jo je treba zdraviti in pozdraviti", kot ugotavlja prefekt Kongregacije za verski nauk kardinal Joseph Ratzinger. Obenem poudarja, "da je pri zdravljenju popolnoma sprejemati II. Vatikanski zbor kot stvarno danost (...), kot temelj, na katerem trdno graditi." (Poročilo o verskem stanju. V. Messori se pogovarja z J. Ratzingerjem. Ljubljana 1993, 27).

Po koncilu so progresisti in (neo)modernisti začeli v Cerkvi silovito revolucijo. Važno razdiralno delo opravljajo uporniški teologi, kot so Hans Küng, Edward Schillebeeck, Johannes Metz, in revija Concilium. Predstavljali naj bi "vzporedno učiteljstvo" (učeništvo, magisterium). Neštete spremembe naj bi bile po zatrjevanju modernistov "v koncilskem duhu", ali pa jih pripisujejo naravnost naročilom cerkvenega zbora. Trezen študij cerkvenega zbora pa pokaže, da je ta spremenil zelo malo. Stal je trdno na podlagi cerkvenega učiteljstva, kot se je oblikovalo skozi 2.000 let, torej tudi v odlokih Tridentinskega in I. Vatikanskega koncila. Naj to spričuje primerjanje nekaterih pokoncilskih sprememb z listinami II. Vatikanuma.

Po koncilu so se razširili nekateri protestantski nazori. Tako je pojmovanje *sv. maše*, ki naj bi bila pojedina, večerja. Saj to je, a predvsem je maša daritev, žrtev, zadoščevanje, obnavljanje Jezusove daritve na križu. To koncil uči ponovno. Npr. v konstituciji o sv. liturgiji Sacrosanctum Concilium, 47: "Pri zadnji večerji (...) je naš Zveličar postavil evharistično žrtev svojega Telesa in Krvi."

Koncil mašne daritve ni spreminjal v zborovanje (skupščino), ki ji predseduje k ljudstvu obrnjeni duhovnik. To, da bodi mašnik obrnjen k ljudstvu, je z novim mašnim besedilom predpisal novi mašni red (Novus Ordo), katerega je podpisal Pavel VI. 4 leta po koncu cerkvenega zbora (1969); izvajati se je začel v glavnem po l. 1971. Takrat je začenjala izginjati obhajilna miza in Najsvetejše se je mnogokje pomaknilo kam ob stran ali celo v drug prostor.

Koncil ni odpravil *latinščine* kot liturgičnega jezika. 54. člen konstitucije o svetem bogoslužju predpostavlja mašno berilo v latinščini, odpira pa večji delež kot prej domačemu jeziku: "Domačemu jeziku se sme dati ustrezno mesto pri mašah, ki se opravijo ob udeležbi ljudstva, predvsem za berila in prošnje za vse potrebe ter v skladu s krajevnimi razmerami tudi pri tistih delih, ki so namenjeni ljudstvu." 40. člen te konstitucije opozarja: "Prisotna pokrajinska cerkvena oblast (...) pazljivo presodi, kaj je primerno, da bi se izročila in duha posameznega naroda sprejelo v liturgijo, "in to je treba predložiti apostolskemu sedežu.

Koncil ni zavrgel *gregorijanskega petja* ne *polifonične cerkvene glasbe* ne orgelske spremljave bogoslužja. Nasprotno! Člen 116 imenovane konstitucije: "Cerkev gleda v gregorijanskem petju svojevrstno petje rimskega bogoslužja, zato naj ob enakih pogojih pri liturgičnih opravilih zavzema prvo mesto. Druge vrste cerkvene glasbe, predvsem polifonija, se nikakor ne izključujejo iz liturgičnih opravil, če le ustrezajo duhu liturgičnega opravila." Člen 120: "Orgle je treba imeti v latinski Cerkvi v veliki časti kot tradicionalno glasbilo. (...) Druga glasbila se smejo pri bogoslužju uporabljati po sodbi in s soglasjem pristojne pokrajinske oblasti (...), kolikor so primerna ali jih je mogoče prilagoditi za sveto uporabo, če se skladajo z vzvišenostjo svetišča in zares spodbujajo pobožnost vernikov." Tajnik koncilске pripravljalne liturgične komisije in tajnik l. 1964 ustanovljene komisije za izpeljavo konstitucije o sv. liturgiji (Consilium ad exsequendam Constitutionem S.L.) je bil nadškof Annibale Bugnini. Čez nekaj let se je izkazalo, da je bil prostozidar (framason). Leta 1976 je bil prestavljen kot pronuncij v Iran. Umrli je l. 1983.

Temeljito je pokoncilsko krizo preučeval Michael Davies v velikem delu *Liturgical Revolution*. (1. knjiga: *Cranmer's Godly Order* (1976), 2. knjiga: *Pope John's Council* (1977), 3. knjiga:

Pope Paul's New Mass. Svojo poznejšo študijo o tem predmetu je opremil z Nekaterimi sklepi:

1. Po 2. Vatikanskem koncilu je v liturgiji rimskega obreda nastala revolucija, ne samo reforma.
2. Tudi uradno odobrene spremembe so bile mnogo bolj radikalne, kot so jih nameravali papež Janez XXIII. in koncilski očetje.
3. Le malo teh uradnih sprememb je resnično določil cerkveni zbor.
4. Bilo je nešteto neuradnih zlorab - kot npr. ples v svetišču -, katere so škofje dopuščali ali celo sami uvajali.
5. Nekatere uradno odobrene spremembe prelamljajo trdno liturgično izročilo rimskega obreda ter nasprotujejo jasnemu učenju rimskih papežev.
6. Protestantski opazovalci so dejavno sodelovali pri izdelavi nove maše; v nji je dosti motečih ekumeničnih popuščanj in to celo v latinskem besedilu, ki ga je odobril papež.
7. Revolucija je bila dušnopastirska polomija in ni dala dobrih sadov.
8. Rimski obred je bil razdejan. (Christian Order, oktobra 1983, 522).

Novi nazori o *Svetem pismu*, tradiciji, učiteljstvu. Po cerkvenem zboru se je pozornost do Sv. pisma povečala, hkrati pa se izgublja spoštovanje tradicije in cerkvenega učiteljstva. V dogmatični konstituciji Dei Verbum pa je koncil opozoril, da so tradicija, Sv. pismo in cerkveno učiteljstvo po premodrem božjem sklepu tako povezani in družni, da ni enega brez drugega.

Pri sedanjem preučevanju Biblije se pojavlja nevarnost imeti svetopisemske pripovedi za nekako bajeslovje (mitologijo). Edino pravilno razlago o vsebini Stare in Nove zaveze daje cerkveno učiteljstvo. O štirih Evangelijih vzdržuje koncil nespremenljivo gotovost sv. Cerkve in uči, da podajajo natančno, kar je Jezus, božji Sin resnično delal in učil.

Rušenje papeževe avtoritete in zanikavanje njegove nezmotljivosti.

"Pokoncilska Cerkev" naj bi bila bolj odprta in svobodna kot dotedanja. Papež bodi bolj simbolična figura brez večje oblasti. Koncil je resnično dal škofom več avtonomije, spet in spet pa

je potrjeval papeževu vrhovnost: "Zbor ali telo škofov pa ima oblast le, če ga pojmuje kot povezanega z rimskih škofom kot glavo zbora, in tako, da ostane neokrnjena oblast prvenstva Petrovega naslednika nad vsemi, bodisi pastirji bodisi verniki. Rimski škof ima (...) polno, vrhovno in vesoljno oblast nad Cerkvijo." (Dogmatična konstitucija o Cerkvi Lumen Gentium, 22).

S papeževu avtoriteto je ozko povezana njegova nezmotljivost. V "novi Cerkvi" se pojavljajo dvomi o tem ali pa trditve, da velja nezmotljivost le za izjave ex cathedra o veri in morali: te pa naj bi bili le dve: o Marijinem brezmadežnem spočetju in Njenem vnebovzetju. Nauk II. Vatikanskega zbora pa se glasi popolnoma drugače: "To verno poslušnost volje in razuma - kot razsodbam škofov - je treba na poseben način izkazovati verodostojnemu učiteljstvu rimskega papeža tudi takrat, ko ne govori z najvišjo učiteljsko oblastjo". "To nezmotljivost, s katero je božji Odrešenik hotel oskrbeti svojo Cerkev pri določanju verskega in nramnega nauka (...), ima v moči svoje službe rimski škof (...), kadar kot vrhovni pastir in učitelj vseh kristjanov (...) končno veljavno razglasi kak nauk o veri ali nraveh." (Lumen Gentium, 25).

Glede ekumenizma naj bi "nova Cerkev" bila do nekatoličanov strpnješa od "stare Cerkve". Ta je učila, da izven katoliške Cerkve ni zveličanja. To se je baje na koncilu spremenilo.

Prav nič se ni spremenilo! Cerkveni zbor uči, "da je ta potujoča Cerkev potrebna za zveličanje. Srednik in pot zveličanja je namreč samo Kristus, navzoč za nas v svojem telesu, ki je Cerkev. Ko je on sam z izrečnimi besedami zabičeval potrebnost vere in krsta, je hkrati potrdil potrebnost Cerkve, v katero stopajo ljudje s krstom kakor skozi vrata." (LG, 14). Cerkveni zbor ni proti dialogu z ločenimi brati. Pri tem pa je "bistveno, da je nauk jasno podan v svoji celoti. Nič ni tako tuje duhu ekumenizma kot napačni irenizem, ki kvari čistost katoliškega nauka." (Unitatis Redintegratio, odlok o ekumenizmu, 11). To je tudi odgovor na blodnje tistih, ki omalovažujejo misijonsko delo, kakor da bi bilo vseeno, ako živiš v poganskih zmotah ali pa te misijonar pouči o krščanskih resnicah in te krsti. Jezusovo naročilo velja do konca sveta: "Pojdite torej in učite vse narode: krščujte jih v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha in učite jih spolnjevati vse, karkoli sem vam zapovedal, in glejte, jaz sem z vami vse dni do konca sveta." (Gl. še LG, 17).

Ali je katoličan, kdor *ne sprejme kakega cerkvenega nauka* (ali celo več nauk)? Ankete pokažejo, da ni malo "vernikov", ki ne verjamejo v posmrtno življenje: ki ne verjamejo v resnično Kristusovo navzočnost v presv. Evharistiji; ki zavračajo papežovo nezmotljivost, itd.

Verniki, ki zavračajo cerkveno učiteljstvo, so slabi katoličani ali pa katoličani sploh niso, glede na to, kaj zavračajo. Kdor ne sprejema kakšne dogme, ni več katoličan. LG odgovarja določno: "V družbo Cerkve se popolnoma včlenijo tisti (...), ki sprejmejo v celoti njeno ureditev in vsa zveličavna sredstva, katera so v njej postavljena, in se v isti vidni organizaciji povezujejo s Kristusom, ki Cerkev vodi po papežu in škofih." (14).

Pogrezanje "nove Cerkve" v izgubljenost modernega človeštva je posebno očitno ob vprašanju *kontracepcije* in drugih "omejujočih" cerkvenih nauk o spolni morali. Mnogi izbirni katoličani se sklicujejo v zagovor kontracepcije na koncilski nauk, da smo dolžni slušati svojo vest. Navajajo tele besede (Gaudium et Spes, 17): "Globoko v svoji vesti odkriva človek postavo, ki si je ni sam naložil, toda se ji mora pokoriti. (...) Človek ima v srcu postavo, ki mu jo je zapisal Bog. Njegovo dostojanstvo je v izvajanju te postave in po tem bo sojen."

To ni samo nauk II. Vatikanskega zbora; to ni nobena novost; to je Cerkev zmerom učila. Zagovorniki kontracepcije pa nočejo vedeti, da mora vest biti poučena v luči resnice. Nujnost pravilno poučene vesti poudarja navedena listina štiri stavke po citiranem besedilu: "Bolj ko prevladuje pravilna vest, bolj se osebe in skupine oddaljujejo od slepega izbora in se dajo voditi objektivnim navodilom nramnega ravnanja." Na drugem mestu (15) obravnava ista listina, kako usklajati zakonsko ljubezen in odgovorno predajanje življenja, ter opozarja, da pri tem ni zadosten dober namen ne tehtanje nagibov - odločati morajo objektivna sodila. Resno je treba živeti krepost zakonske čistosti. V vprašanih reguliranja rojstev sinovi Cerkve ne smejo uporabljati metod, ki jih cerkvena učiteljska oblast v svoji razlagi božje postave prepoveduje.

Predstavljenih je nekaj primerov, kako so izjave II. Vatikanskega cerkvenega zbora ljudem neznane, ali pa jih revolucionarji napačno tolmačijo. Naj dodam nov primer: trditve, da je zdaj poučevati po katoliških ustanovah brez trdnega temelja tomiistične filozofije. Toda koncil je vztrajal na dotedanji odredbi, da je študij Tomaža Akvinskega v semeniščih in na višjih kato-

liških šolah obvezen. (Odlok o duhovniški izobrazbi Optatum Totius, 16, in odlok o krščanski vzgoji Gravissimum Educationis, 10).

Za naštete in druge hude zmote in spremembe⁽¹⁾ Vatikanski cerkveni zbor ni odgovoren. Odkod so se vzele? Ni znano, da so (neo)modernisti in raznovrstni revolucionarji poskušali že na koncilu Cerkvi vsiliti svoje rušilne zamisli. Dosegli so v koncilskih izjavah nekoliko dvoumnih mest, niso pa mogli v koncilске dokumente vriniti nobeno zmoto. Nad sv. očetom in koncilskimi očeti je bdel Sveti Duh. Prvotni načrt revolucionarjev je torej propadel. Zato so s še večjo silo začeli širiti zmotne ideje pod zastorom "koncilskega duha". Poskusi Pavla VI., da uveljavi prave koncilске nauke, niso dosti zalegli. Novi papež je znal ljudi bolj pritegniti. A napačno ravnanje in zmotni nazori na raznih področjih so se že tako utrdili - hudo je posebno to, da so jim podlegli mnogi duhovniki in redovniki, celo nekateri škofje -, da gre zdravljenje le počasi naprej.

Koncilski očetje so l. 1965 pričakovali, da bodo škofje zvesto izvedli njihove odloke in da bosta vera in poslušnost katoličanov zagotovila po škofijah izvajanje tega, kar je cerkveni zbor hotel. To se ni zgodilo. Potreben je torej načrt za uvedbo in izvedbo šestnajstih koncilskih dokumentov; ti so bili uzakonjeni v zakoniku kanonskega prava l. 1983, nato razloženi v Katekizmu katoliške Cerkve; za vzhodno Cerkev so bili uzakonjeni l. 1990. Uvedba in pravilna uporaba Katekizma je pot iz krize v Cerkvi. Na žalost spremljajo priprave in izdajo Katekizma znaki upornosti. (Prim. polemike ob prevajanju v angleščino). Papežu morajo stopiti ob stran laiki. K temu jih je pozval že koncil: "Ker pa v našem času nastajajo nova vprašanja in se bohotijo najhujše zmote, ki skušajo zrušiti temelje vere, nravnega reda in same človeške družbe, ta sveti zbor prisrčno spodbuja laike, da vsak po svoji duševni zmožnosti in znanju, v cerkvenem duhu, z večjo vnemo spolni svojo vlogo pri razlaganju in obrambi krščanskih načel ter njihovi pravilni uporabi v vprašanih sedanjega časa." (Odlok o laškem apostolatu Apostolicam actuositatem, 6).

Gradivo za ta članek sem zajemal predvsem iz londonske revije

(1) Sv. Tomaž Akvinski je oznamoval kot nesmisel in zavržno sramoto dopustiti in prenašati spreminjanje izročil, ki smo jih prejeli od prednikov. Vatikanski koncil je opozoril: Navotarije niso dovoljene, razen ako jih resnično in zagotovo terja blagor Cerkve.

Christian Order, ki izhaja že 35 let in jo odlično ureja jezuit Paul Crane. Prav v jedro vprašanja, če imajo nauki zadnjega koncila kaj opraviti s krizo v Cerkvi, sega članek Will the Real Vatican II. Please Stand Up. (Pisec: Mark Swift, Chr. O. oktobra 1983, 454-464).

Razstava v Narodni in univerzitetni knjižnici "Slovenska beseda v Avstraliji" (29. junij - 28. julij 1995)

Razstavna dvorana NUK je letos ponovno odprla svoja vrata tematski predstavitvi zdomske ustvarjalnosti, katere začetki segajo že v leto 1991 - leto osamosvojitve Slovenije. Takrat so bili slovenski javnosti prvič predstavljeni najpomembnejši dosežki pisne ustvarjalnosti Slovencev, ki so zaradi političnih vzrokov zapustili svojo domovino. Takrat smo tudi dokončno odpravili vse omejitve, ki so veljale za "D-fond" (omejevanje je posebej urejala kazenska zakonodaja SFRJ - ki se jo je morala držati tudi naša nacionalna knjižnica!). Na željo številnih uporabnikov in kot "dokument nekega časa", je še naprej ostal corpus separatum, ki ga dopolnjuje zelo bogata kartoteka izpisanih člankov iz najpomembnejših zdomskih revij, časopisov in glasil. Tako so od leta 1982 naprej v celoti izpisani vsi avtorski članki iz periodičnih publikacij. Že takrat se je začelo tudi izpisovanje člankov iz literarnih revij (Meddobje, Glas SKA) in pomembnejših političnih glasil (Svobodna Slovenija, Koledar-Zbornik Svobodne Slovenije, Klic Triglava in drugih). Kot rezultat tega dela sta tudi dve bibliografski kazali revij (Duhovno življenje - 1993; Meddobje - 1994). Prvi tematski razstavi sta sledili še dve pomembni razstavi: razstava ob simpoziju, ki je bil posvečen zamolčanima pesnikoma, Francetu Balantiču in Ivanu Hribovšku z naslovom "Razpet sem med slastjo življenja-smrti"; ter razstava ob 40-letnici SKA "Zapisi iz zdomstva".

Letošnja razstava "Slovenska beseda v Avstraliji" je prikazala pisno ustvarjanje Slovencev v tej daljni deželi pod južnim križem. Razstava je bila razdeljena v dva dela - prvi je prikazoval deželo in njene prebivalce, kakor so jih doživljali tudi prvi slovenski kolonisti. Nato sledi prikaz delovanja slovenskih šol, cerkvenih ustanov in društev (predvsem s prikazom periodičnih publikacij, ki jih izdajajo). Prvi sklop zaključujejo znanstveni dosežki s področja preučevanja naseljevanja Slovencev v Avstraliji. Ob tem je zelo presenetljivo dejstvo, da se je v Avstraliji naselilo relativno malo Slovencev, vendar je to njihovo naselje-

vanje veliko bolj temeljito obdelovano kot lahko to trdimo za druga naselitvena področja (Argentina, ZDA in Kanada).

Drugi, pomembnejši del je predstavljal literarno-umetniško ustvarjanje. Zaradi izrednih daljav, ki ločujejo posamezne "Slovenske otoke v Avstraliji" je v ospredju poezija in proza, sledi likovna umetnost in glasba. Pri tem naletimo še na avstralsko posebnost, da se s poezijo večinoma ukvarjajo žene (ki so povečina že tudi izdale samostojne pesniške zbirke). Med pesniki imata posebno mesto Bert Pribac (kot avtor prve slovenske knjige v Avstraliji "Bronasti tolkač", 1962) in Jože Žohar (avtor zadnje knjige, ki je prav ob odprtju razstave izšla pri Pomurski založbi "Veku Bukev" in jo je avtor sam izročil knjižnici še pred tiskovno konferenco, ki jo je imel v Murski Soboti).

Tako kot pri pripravi prejšnjih razstav se je tudi tokrat "zapletlo" z gradivom. Kljub večletnim prizadevanjem in številnim prošnjam, ki jih NUK, kot *edina Slovenska Nacionalna Knjižnica* naslavlja na Slovence, ki živijo in ustvarjajo po svetu, naj ji sproti pošiljajo svoje tiske, to sodelovanje poteka veliko prepočasi. Še toliko težje je pridobiti starejše tiske, katerih avtorji so povečini že pokojni. Vsem za vzgled lahko postavimo pokojnega dr. Tineta Debeljaka, ki je izvode vseh svojih knjig, takoj po izidu "kot dar avtorja" poslal v NUK. Seveda bi med zdomci in izseljenci našli številna imena, ki so se in se še vedno zavedajo, kako pomembno je zbiranje slovenskih tiskov, ki nastajajo po širnem svetu. S tem, na eni strani skrbimo za svojo kulturno dediščino, ki jo bomo kot *dokument slovenstva* zapustili svojim otrokom, po drugi strani pa z izdajami *Slovenske bibliografije* svetu ponosno pokažemo, koliko veljamo! In prav pri "Slovenskem ponosu" se zopet zatakne - vse premalo ga imamo! Za vzgled bi si morali postaviti svoje severne sosede Avstrijce, ki so nadvse ponosni na svojo nacionalno knjižnico - zato ni naključje, da so v svojem Minimundusu ob Vrbskem jezeru, kot simbol samostojne države Slovenije, postavili miniaturno zgradbo Plečnikove Narodne in univerzitetne knjižnice.

Veku bukev,
moraš razbiti zglob nekdanjega pomena. Naj bo
del žrtve. Naj zadnji gib njegov
na kupih starih slik otrpne v nemo snov. V sivo skorjo
nekdan vpisana imena so nerazberljiva
hrapavina. Nekdo drug je v njo napraskal
pričevanje lastnega trenutka, obliko
neke rože. Inicialke. Letnico dejanja,
plamenenje dveh plamenov. Ponovitev

ponovitev. Preko tvojih. V izrezano srce vestalke
zdaj lega spat lepljivi prah spomina. S slapom
solz ne da se sprati. Vse drugo, kar je bilo,
lebdí. Le bdi. Ne more se pregnati.
Jalov žir, kako na silo
hočeš v tujem ilu vzkliti,
biti bukev tam od tu? Jedro
tvoje je razjedel čir. Obup,
obup. Koliko tebe smo dali že v koliko trug?

Vek ubiti, biti bukev.
Hočem. Izrasti tam. Dorasti tu. Nikamor
ne se več seliti, izseljen
nikoli se vrniti v skeleči dir vihravih griv.
Rasti tu, izrasti tam,
pomniti razkošje travnikov in njiv,
griče nakopičenih želja, ravnice sanj,
pot, ki od tam para
med uboge pare sveta. Ne se več ozreti, ne
priznati lastne krivde, verjeti ne, da je bila.
Hočem. Spustiti žaluzije, svet prvi, zamolkli
klic njegov, v drugega zapreti, v brezdušnost
druge pokrajine dušo svojo naseliti.
Manj in manj se k sencam svojih vencev vračam.
Izraščem tam, niti beg (beg niti)
niti rob (rob niti), sem beg in rob in nit
v amfiteatru mavričnih meglic. Krčim svojo ničlo
v trajni nič. Obračanje obračam. Si na plečih bičam bič.

In bodo podobni,
izgubljeni domotožni, vračali se vedno sem,
iskat svoje, ki morda še so ali jih več ni.
Vračali se bodo s črtami na čelih.
S soljo v očeh. S slano v laseh.
S spomini na slamnike ilovnatih hiš.
Z neizbrisanim vtisom zimskih večerov
za omizjem domačih, sosedov. Ko jih je v soju
petrolejke trgalo perje. Ko jih je luščilo
bučno semenje. Ko so jih zgodbe pripovedovale.
Ko so jih pesmi peti še znale. In bodo
podobni vračali se vedno tja, na tuje domov,
z mladostjo mojo osveženi,
v meni soočeni s starim seboj.

Oko zre v verz, oko,
razvajeno drugačnih scen, zre v verz,
osipajoč se z regratovih lučk,
s sklonjenih sončničnih glav, med hribi
razpet, razodet in tekoč iz ravníc, goric, grozda,
kozarca, gozda, drhteč na ustih starca in otroka.

Oko zre v verz, oko
kot divji lovec tvojega telesa. To
telo, ki stíhe diha: nežno ranljíva poezija
iz šumenja bukev, topolov in jelš,
iz obmurskega trstíčja, iz vsega svojega obličja,
iz miru duhá vseh tistih, ki so
dali svoje ude v njo. Ah, pesem ta: Še
je sla po biti in ostati tu! In to je to!

Tone, tone stari svet iz sanj. Vse
bo kmalu pod gladino. Površje
bo izgledalo spokojno, prihajanj več ne bo,
vračanj manj in manj. V pristan
ne bo priplula več nobena ladja.
Kjer je bilo, kar je bilo, je šlo počasi
mimo kakor polž čez svojo slino.
S topo bolečino iz temačnega ozadja.

Kar se vrašča v večnosivo panoramo,
bo ostalo, posivelo. Bo
gnojilo za neskončno širo nojivo. Bo
mrtvoživa plast prsti za novo rast. Bo
ptič, ki se izpoje, pade v nič in dalje
poje. Goli otok malih velikanov
je prijazen drugi dom, obkrožen
s silo oceanov. Nekdo zajaše dolgonogega emuja.

Sonca je preveč in vse premalo senc.
Nikjer nobene hiše, duše.
Kolesje se vrtil, pot v nikamor pa se vleče.
Pod samotnim evkaliptom ždijo kenguruji.
Zevajoča usta, rebra mrtvih rib
na rečnem dnu ponavljajo vprašanja: Kdaj
se spet povrnejo vode? Kdaj bo konec suše?
So vse ikre z zadnjo lužo izparele?

Nihče prav ne ve, kaj se dogaja
s to ukradeno celino. Oko izpade,
se zagleda v rdečo glino. Je kriva
luknja v plašču nad oblaki?
Je že vse tako narobe in na robu, da
je skrajni čas vrnitve iz zanebja
Njega, ki se je izognil grobu? Ne bo,
ne bo neba z oblaki nad siromaki v ognju.

So res eros ila ali so tanatos?
So mar žile iz brižinskih spomenikov? So
neizpólnjene željé, pričakovanja izpuhtela
skozi avreole razočaranih svetnikov? So
izpiralci zlatih zrn ob blatnih rekah? So
ovčji pastirji, izplavženo železo ali žlindra? So
samski mešalci betona v Snežnih gorah? So
vatasti ptiči bombažnih plantaž? So
zagrenjeni sekači sladkornega trsa? So
polirji na lastnih nogah? So
jalov eros svoje zemlje? So
tanatos, ki si sam življenje jemlje. Iz prsi,
z ramen se jim razstresa tista topla prst.
Preko njih, pomendranih, se vzpenja novi svet
v mogočno prihodnost. Raz-mik. Briga bukve
nad panonskimi močvirji, briga svetega očaka
nad ponižnimi sestrami in pastirji - odselitev jerebik?

Razočaranost nad poglavjem "Upor proti okupatorju in državljanska vojna" Toneta Ferenc v Dokumentih slovenstva (Cankarjeva založba, Ljubljana 1994).

Na str. 348 beremo: "Na temelju dotedanjega sodelovanja v Društvu prijateljev Sovjetske zveze so na pobudo Komunistične partije Slovenije 26. aprila 1941 v Ljubljani / sile / ustanovile Osvobodilno fronto slovenskega naroda (OF). "Toda v trezno dokumentirani knjigi Staneta Kosa "Stalinistična revolucija na Slovenskem. 1941-1945 (Samozaložba, Rim 1984; I. del) izvemo, da se je OF najprej imenovala Protiimperialistična fronta, naperjena proti Angležem, Francozom in Amerikancem, s katerimi je Hitlerjeva Nemčija že od leta 1939 vodila vojno; SZ, s katero jo je vezal pakt sodelovanja, ji je dobavljala surovine do napada Nemčije na SZ 22. junija 1941: "tista dva meseca in pol (do 22. junija) v javnosti komunistične dejavnosti ni bilo čutiti." (Str. 122) Dvomljivo je tudi, ali je bil 26. april 1941 res ustanovitveni dan: "Ustanovitelji se točnega datuma ne spominjajo več, kar je nemalo začudljivo - če je šlo za tako važen datum... Slovenski poročevalec (pozneje uradno glasilo OF) / ga / sploh ne omenja (v prvi številki maja 1941), pa tudi ustanovitve fronte ne. Slovenski poročevalec omenja Protiimperialistično fronto prvič 22. junija, t.j. na dan nemške invazije v ZSSR, pri tem pa trdi, da je Vrhovni plenum prvič zasedal 'verjetno' 15. junija in sprejel Kidričeva gesla 'osvobodilnega' boja, a boja ni bilo še nobenega. Osvobodilno fronto pa je omenil Poročevalec šele 11. julija." (Str. 123-125) Če je 26/27 aprila 1941 res bil sklenjen "oborožen odpor proti okupatorju...", zakaj ga je z letakom / partija / razglasila šele dva meseca potem in točno na dan, ko je Hitler napadel ZSSR?" (Str. 125) Ta dan je letak KPS pozival Slovence, da se strnejo v enotno osvobodilno fronto "pod genialnim vodstvom... našega velikega Stalina" (Str. 126-127). Sam partijski tisk priznava, da bi KPS sama ne mogla voditi borbe, ker bi 'nujno odbila oziroma desinteresirala na borbi velik del slovenskega naroda' (Str. 123). Slovenci KPS niso marali: "pod genialnim vodstvom velikega Stalina" so

se dogajala grozodejstva v Španiji in čistke v SZ, baltske države so izgubile samostojnost, majhna, hrabra Finska se je morala podvreči nepravičnim sovjetskim zahtevam; in partija je bila "zaradi nemško-sovjetskega pakta zelo kompromitirana." (Str.123) (Številke v oklepajih so po Stanetu Kosu.)

Na str. 349 v Dokumentih slovenstva beremo: "Z vključitvijo nekaterih množičnih in drugih organizacij v OF, je le-ta dobila značaj množičnega demokratičnega gibanja." Po Stanetu Kosu je Kidrič 1944 zapisal, da se je v OF 'združilo preko dvajset političnih, kulturnih in drugih skupin in organizacij' in da je 'OF zato tudi s formalne plati postala edini upravičeni predstavnik slovenskega naroda'. "Ne le, da je Kidrič... potem z imeni navedel le 14 skupin, temveč so istočasno te predstavljale le neznatno manjšino Slovencev. To je razvidno tudi iz režimskega pisanja, da sta bili 'klerikalna stranka in JNS... v temelju in načelno nasprotni'. Prav ti dve stranki sta pa vključevali 90 odstotkov Slovencev. Poleg tega so po istem pisanju 'druge politične skupine... spekulativno čakale, kaj še bo". (Str. 129).

Na isti strani 349 DS beremo, da je postala OF "utelešenje ljudske oblasti... ko so njeni odbori začeli izvajati oblastne in upravne funkcije". Po virih Staneta Kosa je KPS "oboroženi boj proti okupatorju takoj monopolizirala, po dveh letih odpravila koalicijo v OF, skoraj vse sposobne politične nasprotnike demokratskega tabora pa likvidirala ali vsaj onemogočila. V tem je bila bolj radikalna kot Stalin sam. Zaradi te odločitve je bila KPS, pa tudi cela KPJ, do konca 1943 večkrat deležna Stalinove kritike, ker se je Stalin bal reakcije pri zahodnih zaveznikih. Ko pa so ti zavrgli Mihajloviča, je tudi ta kritika s strani Stalina in Kominterne prenehala." (Str. 137)

Na str. 351 DS beremo: "Ker so organizacijo odpora vodili komunisti, se je proti njemu postopoma izoblikoval tabor nasprotnikov OF, katerega katoliški del se je skliceval zlasti na papeško okrožnico Divini Redemptoris iz l. 1940. Ta tabor se je krepil tudi zaradi hudih napak in celo zločinov partizanskega gibanja, katerega vodstvo je čestokrat precenjevalo pomen prisile in nasilja za doseg nacionalne in socialne osvoboditve."

V analizi pod naslovom "Politično dogajanje v Vzhodni Evropi 1945-1992" izpod peresa George Schopflin-a (v angleškem izvirniku Politics in Eastern Europe 1945-1992. Blackwell, Oxford UK; Cambridge, USA 1993) se 4. poglavje bavi s Stalinizmom. "Odkar se je začela 2. svet. vojna, je bil stalinizem tako središčen in tako značilen za Vzhodno Evropo, da brez tega kriterija ni mogoče prav umeti tega, kar je tej vojni sledilo... Stalinizem je predstavljal poskus totalitarnega obvladanja... Srčika stalinizma je bila trditev, posledica Stalinove preobrazbe marksizma-leninizma, da predstavlja ta ideologija popolnost, to se pravi, izkristalizirano modrost vseh modrosti, ki bo usposobila vsako občestvo, da spremeni svet v uresničeno utopijo... Silna prednost te

trditve je bila v tem, da je onemogočala alternative...vse, kar ji je nasprotovalo, je bilo samo po sebi obsojeno na kazen...vse je postalo politično... vse se ji je moralo podvreči... Če je uporaba ideologije povzročila polom, tega ni mogla biti kriva ideologija, ampak njeni nasprotniki... Politični sistem te ideologije je bil do potankosti od zgoraj navzdol, in podvržen strogi disciplini. Sam Stalin je bil njegova osrednja os. Od njegove volje ni bilo ničesar višjega..." (Str.75-77) "Toda posamezni ljudje niso ne popolni ne vsemogočni. Stalinizem se je moral zateči k množičnemu terorju, logičnemu zaključku njegovih premis... Pomenil je popoln razdor družbene samouprave... in marsičesa, kar dela družbo občestvo in ne skupek posameznih bitij. Neprestan poudarek na edino pravilni rešitvi, ki jo nudi stalinizem, je tega spremenil v dogmo, obenem pa razcepil svet v brezplodno ločevanje med marksizmom in protimarksizmom... Stalinizem je proglasil uresničenje utopije; kjer je ta uresničena, ni več mesta za up ne za njegove korenine v preteklosti - občestveno življenje postane nezno breme." (Str. 78-79) "Stalinizem je mogoče enačiti z različnimi nameni. N.pr. kot izvoz revolucionarnega komunizma sovjetskega tipa...kot nov model političnega sistema, ki se lahko ohranja le s pomočjo odvisnosti od Sovjetske Zveze...kot novo inačico stoletnega ruskega prodiranja na Zahod ali pa enostavno kot delovanje Stalinove megalomanije po oblasti..." (Str. 80-81) "Stalinizem je strmel za stopljenostjo zasebnih življenjskih plasti v javne..." (Str. 87) Lahko torej rečemo, da je KPS že med vojno delovala v smislu stalinizma odnosno v interesu tuje velesile.

Že leta 1936 je Waldemar Gurian odkril sorodnost miselnosti, značilne tako za fašizem kot nacionalni socializem in stalinizem. Knjiga nosi naslov Bodočnost boljševizma (The Future of Bolshevism. Sheed/Ward, New York.) Prevod iz nemškega izvirnika. "Fašizem sicer trdi, da predstavlja novo politično vero, a dejstvo je, da je ustvaril državo, podobno državama narodnega socializma in ruskega boljševizma: v vseh treh se nosilci stranke poslužujejo državnega aparata kot svojega sredstva in se imajo za edino resnične izvrševalce ljudske volje. In vendar italijanski fašizem ni popolnoma pretrgal z evropsko tradicijo: totalitarno oblast države omejujejo tradicionalne ustanove, tako n. pr. monarhija in Cerkev... Na tej osnovi se tako nacionalni socializem kot ruski boljševizem razlikujeta od fašizma. Oba sta namreč prepričana, da je politika najvažnejši svetovni nazor." (Str. 105-106) "Kar daje nacionalnemu socializmu bistveno moč je povezava med tehnično zmogljivostjo in nekomplirano ideologijo, ki pa se ne obotavlja z odgovorom na vsako vprašanje... V boljševiški Rusiji povezava med tehničnim napredkom in izkoriščanjem vsakršnih ljudskih gonov ne more tako vidno kot v Nemčiji zapeljavati ljudi... Meščansko-kapitalistično misleči ljudje se

čutijo naproti obema sistemoma nemočne...Pozabljajo, da sta oba posledica zgodovinsko potekajočega razkroja lastnega občestva." (Str. 112-113) "Nacionalni socializem je ustvaril videz 'narodnega občestva', ruski boljševizem pa videz 'proletariat', ki ga družijo skupen nastop. Toda v tradiciji zasidrane in iz nje rastoče skupnosti so nehale delovati; na njih mesto je stranka postavila mesto ustvarjene tvorbe, da ji pomagajo obvladati državo." (Str.116).

Kaj pa proglašajo papeška okrožnica Divini Redemptoris iz leta 1937 (in ne iz leta 1940, kot to napačno navaja DS; uradno je okrožnica objavljena v AAS 1937, str. 65-106)? Zdi se, da predstavlja Slovincem tiste kritične dobe edini vir mednarodno objektivne informacije. Takole pravi med drugim: "Kjer se je komunizmu posrečilo, da uveljavi svojo moč,... npr. v Rusiji in Mehiki, je uporabil vsako možno sredstvo, da iztrebi krščansko civilizacijo in krščansko vero, celo vsako njeno sled v srcih, s čimer se njegovi protagonisti celo ponašajo... V Španiji se komunizem še ni mogel uveljaviti v polni meri; zato pa tem bolj kruto divja". (Odlomek 19 in 20) "Ni ga pametnega človeka ne državnika z zavestjo odgovornosti, ki bi ju ne spreletavala groza ob misli, da se sedanji dogodki v Španiji lahko jutri ponovijo v drugih civiliziranih deželah." (Odl. 20) "Tu ne gre za krutosti, ki navadno vsaki veliki revoluciji sledijo - ne, tukaj gre za divjanje, ki je naravna posledica sistema brez notranjega nadzora... Ko izgine iz srca misel o Bogu, se v srcu razvnamejo strasti, tudi do najbolj barbarske krutosti." (Odl. 21) "Da komunizem ni uspel niti na gospodarskem polju, pričajo zanesljive, skoraj najnovejše vesti... Navsezadnje zahteva tudi gospodarsko področje neke mere etiko, neke mere etičen čut odgovornosti... Če ga ni, ostane le ena alternativa: terorizem". (Odl. 23) "Tisti, ki jih komunizem preslepi, da mu postanejo kolaboracionisti za dosego zmage v lastni deželi, postanejo prve žrtve te zablode." (Odl. 58) Odlomka 75 in 76 pa svarita odgovorne državnike, da se zavejo usodne odgovornosti za blaginjo ne le svojih državljanov, ampak tudi za blaginjo meddržavnih, posebno gospodarskih, odnosov.

Za odporniška gibanja v dobi Druge svetovne vojne je Slovenija edinstveni primer: "v Sloveniji ni bilo dveh odporniških gibanj... /Primeri/ iz komunističnih dokumentov nedvomno dokazujejo, da so bili slovenski komunisti...trdno odločeni, da bodo z vsemi sredstvi" preprečili "nastanek druge odporniške skupine proti okupatorju, vse to pa po načrtu 'zadnje etape', da bodo ob koncu vojske samo oni dobili oblast in uredili diktaduro komunistične partije." (Janez Grum: Odpor proti okupatorju - partijski monopol. Zaveza, Ljubljana 1995, st. 1, str. 53; komunistični dokumenti so citirani od str. 48 do 53.)

Na Češkem, v Grčiji in Franciji, v Italiji, na Danskem in v Nizozemski in na Poljskem so imeli svoj NOB, in KP je sodelovala, NOB-a pa si ni mogla prilastiti. Stane Kos ugotavlja za Slovenijo: "Brez dvoma bi bila NOB ena največjih epopej v slovenski zgodovini, ko bi bil njen cilj

res osvoboditev naroda, ne pa zamenjava ene diktature z drugo" (I: 134). -Pogoji za ne-le-komunistično odporništvo so bili dani tudi v Sloveniji. "SLS je ustanovila ilegalno polvojaško organizacijo Slovensko legijo (29. maja 1941).../torej/ dva meseca pred partizani, le da so njeni člani ostali v Ljubljani oziroma v domačih krajih po deželi, medtem ko so šli partizani takoj na teren." (SK I: 110) "Pogodba med Hitlerjem in Stalinom je bila...razlog, da je bila dejavnost KPS prve tri mesece po okupaciji Slovenije na zunaj komaj opazna... To pasivnost je kasneje Kardelj opravičeval, češ da pred 22. junijem 1941, ko je Hitler napadel Sovjetsko zvezo, ni bilo 'objektivnih pogojev za odpor proti Hitlerjevi Nemčiji' (Pot nove Jugoslavije, Ljubljana 1946, 128-9; SK I: 88) "Objektivne pogoje" Kardeljevih besed je treba prav umeti; v njih se zrcali Stalinovo politično mišljenje, ki mu je vsaka KP morala služiti kot orodje. V H. Kissinger-jevi zgodovini diplomacije (Henry Kissinger: Diplomacy. Simon/Schuster New York, etc., 1994) najdemo med drugim tole analizo: "Če bi ideologija odločala zunanjo politiko, bi si Hitler in Stalin ne segla v roko, tako kot bi tega ne bila storila tristo let prej Richelieu in turški sultan. Toda skupen geopolitični interes je mogočna vez: neutrudljivo je sicer stara sovražnika Hitlerja in Stalina porival drugega k drugemu... Hitlerjeve izjave so vsebovale njega samega. Stalin mu je bil kot megaloman sicer podoben, a sebe je imel za človeka v službi zgodovinske resničnosti. Drugače od Hitlerja je bil neverjetno potrpežljiv. Drugače od voditeljev demokracij je bil zmeraj pripravljen, da do potankosti preračuna trenutno razmerje političnih sil. Prav zato, ker je bil do dna prepričan, da mu ideologija daje dostop do zgodovinske resnice, je lahko neusmiljeno zasledoval politiko sovjetsko narodnih interesov. Bil je brez dvoma pošast, toda kar zadeva mednarodne odnose je bil realist v čistem pomenu besede - potrpežljiv, zvit, neizprosen, kakor Richelieu nekoč... Bil je neuklonljiv samo v komunistični ideologiji. Prav to komunistično prepričanje ga je usposabljal za izredno taktično gibčnost." (Str. 332-3). Pravda je dobesedno ponatisnila članek, ki je izšel 27.1.1939 v londonskem News-Chronicle, kjer stoji med drugim to: "S stališča sovjetske vlade ni tako velike razlike med britansko in francosko vlado na eni strani ter nemško in italijansko na drugi". (Kissinger 338) "Leta 1939 je bila Sovjetska zveza slabo pripravljena na vojno...Vendar je izšla iz Druge svetovne vojne kot svetovna velesila. Tako kot Richelieu v 17. stoletju je Stalin v 20. stoletju obrnil v svojo korist razcepjenost v srcu Evrope. Da so se ZDA povzpele v vrsto svetovnih velesil, je bilo nekako pričakovati na podlagi njenih silnih industrijskih zmogljivosti. Sovjetski vzpon pa je bil posledica neizprosnega trgovanja v Stalinovi 'tržnici'." (Kissinger 349)

Zdi se, da gre na dnu za osnovno razliko med dobrim in zlim, se pravi, za razliko med vrednotami. Če je politična oblast najvišja vrednota, za katere dosego pride v poštev prav vsako sredstvo, brez ozira na žrtve (se razume, da ne gre za žrtve tistih, ki hočejo ta cilj doseči z žrtvami drugih), potem lahko imenujemo Stalina in KPS genije zla, morda celo

znanstvenike zla. Tako je n.pr. Odlok o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za združitev in osvoboditev Slovencev "določal smrtno kazen za izdajalce, kakor jih je opredelil Kidrič in z njim CK KPS. Sedmi člen...se je glasil: 'Postopanje je naglo, ustno in tajno. Osebo zaslišanje krivca ni potrebno... Proti razsodbi sodišča ni pritožbe.'" (Grum cit. 53)

Vrednote so med seboj povezane; absolutizirati eno na račun drugih se slej ko prej maščuje, ker pomeni razdor v sicer pametno urejenem svetu neživih in živih stvari, všteti sisteme medčloveških odnosov. Celo na gospodarskem področju, kot je bila svarila že zgoraj omenjena papeška okrožnica Divini Redemptoris. Dvainpetdeset let po njeni objavi je 14. julija 1989 Mikhail Gorbachov apeliral na tkzv. G-sedmorico zahodnih industrijskih demokracij: "Naša perestrojka je neločljiva od našega političnega cilja, da postanemo polnovredni partnerji svetovnega gospodarstva. Odpiramo Sovjetsko zvezo kot ogromno tržišče, ki lahko prinese dobiček celemu svetu. "Kissinger dostavlja (str. 795): "Gorbachov je vse stavil na dve premisi: prvič, da bo ta gospodarska sprostitvev Sovjetsko zvezo modernizirala; drugič, da bo tako modernizirana zmožna obdržati svoj mednarodni položaj velesile... Toda za Gorbachova so se začele težave že na karseda enostavni ravni izboljšane produktivnosti".

V luči občevaljavnih vrednot se KPS že petdeset let nahaja na zatožni klopi pred slovenskim narodom. KPS je "obtožena obteževalne okoliščine, da je za svoj revolucionarni poskus izrabila čas, ko je bila Slovenija od narodnega sovražnika okupirana... Zlorabiti čas narodne nesreče, napasti narod, ko je bil zvezanih rok, v korist strankarsko sebičnih namenov, je še posebej ogabno in nizkotno... Nič ni bilo mar KPS, ko je morala predvideti in je tudi predvidela, da bo vsak oborožen poskus na okupiranem ozemlju Slovincem sovražnega okupatorja nagnal k ukrepom, ki bodo trpljenje ljudi še povečali. To se je seveda tudi resnično zgodilo... Ne samo predvidevati je morala vse to, morda je to celo hotela, ker je pač tako izzvala represalije okupatorja in spravila ljudi v pravi obup, iz katerega si premnogi niso znali drugače pomagati, kot da so ušli k partizanom v gozdove... Tako je KPS vzročno kriva vseh protinarnodnih ukrepov in dviganja okupatorja... Streljanje stotine talcev, koncentracijska taborišča, konfinacije ljudi in požigane naših vasi in vse ostalo strahotno trpljenje." (Lojze Kukovica: Slovenska komunistična partija - na zatožni klopi. Duhovno življenje, Buenos Aires april 1995, str. 67)

Kukovica se tudi vprašuje, v kakšnem pomenu besede odgovarja "O" v OF in NOB osvobajanju izpod okupatorja. "OF nam niti za en dan ni skrajšala tuje okupacije, samo brezkoristno nam jo je tragično poslabšala." (Str. 68) Vredno spomina je, kar se je dogajalo potem, ko je Tito s partizani in sovjetskimi oboroženimi silami osvojil Beograd: britanski general H.M.Wilson je protestiral - v imenu zavezniških sil

za Sredozemlje - proti dejstvu, da so partizani v Bosni pustili nemško vojsko pri miru, da se je nemoteno umikala. Glej str. 285 - in sl., če koga zanima, kako so jugoslovanski komunisti prelisjčili celo W. Churchilla - v obilno dokumentirani knjigi Walter R. Roberts: Tito, Mihajlović, in zavezniki, 1941-1945 (Tito, Mihajlović and the Allies, 1941-1945, Rutgers U.P., New Brunswick N.J., 1973).

Kukovica tudi po pravici obtožuje KPS, da ima na vesti nad "tisoč nedolžnih ljudi...pobitih še predno se je pojavil prvi oboroženi odpor proti OF s strani ogroženega ljudstva... V miru in civiliziranem sožitju smo Slovenci živeli med seboj, dokler se ni pojavila med nami OF.../ Še/ sedaj, 50 let po koncu vojne, nismo našli poti do medsebojne sprave". (Str. 68)

Z vojaškega stališča so bile vse te žrtve nepotrebne! Svetovno znani zgodovinar vojne in vojaštva B. H. Liddell Hart v knjigi Strategija (Strategy. New American Library, New York 1974, 2nd rev. ed. Signet print.) takole ocenjuje partizanstvo, posebno tisto v dobi 2. svetovne vojne: "Če analiziramo partizanske pohode v zaledju, se zdi njihova učinkovitost v veliki meri odvisna od tega, ali sovpadajo z delovanjem močne, prave armade, ki napada sovražnika naravnost in mu odteguje rezerve... Sicer pa se je partizansko delovanje izkazalo za manj učinkovito kot široko raztegnjen pasivni odpor - zadal je lastnemu ljudstvu manj škode kot partizansko delovanje. To delovanje je namreč izzvalo maščevanje, bolj občutno kot tisto, kar je sovražnik utrpel od partizanov. Sovražniku so nudile izvrstno priliko za nasilna dejanja, ki so zmeraj varnostni ventil živčno utrujeni posadki v neprijazni deželi. Materialna škoda, ki so jo partizani povzročili neposredno, in tista, ki so jo povzročili posredno z izzivanjem sovražnikovega maščevanja, je pomenila hud udarec lastnemu ljudstvu in se je navsezadnje izkazala kot prava ovira obnove po osvoboditvi. Še večjo oviro, in sicer trajnih posledic, je povzročilo partizanstvo na moralnem polju. Kot oboroženo uporniško gibanje je pritegnilo mnoge 'pokvarjence'; dalo jim je pooblastilo, da so se lahko - pod pretvezo ljubezni do domovine - izživljali v svojih zlih strasteh in znašali svojo mržnjo nad sočlovekom... Še bolj porazno je vplivalo na mlajše rodove, ki jih je učilo - v boju proti okupatorju - prezirati zakonito oblast in teptati načela socialne etike... Po odhodu okupatorja je potem zelo težko obnavljati deželo in graditi trdno državo na temeljih, ki jih je partizansko izkustvo spodkopalo... Nekoč sem bil analiziral Lawrence-ovo partizanstvo v Arabiji...dosti vojaških poveljnikov se je bilo okoristilo s to mojo analizo...malce pred 2. svetovno vojno me je prišel pobarat tudi Wingate...Toda mene so začeli mučiti dvomi - ne glede takojšnjih učinkov partizanstva, ampak glede dalekosežnih posledic. N.pr. trajni nemiri v pokrajinah, kjer je bil Lawrence organiziral arabsko partizantsvo... N.pr. dejstvo, da je bilo špansko partizanstvo bolj zmagovito proti Napoleonu kot pa Wellington-ove zmage, ni pa moglo dati resničnega miru osvobojeni Španiji... N.pr. francoski partizani, ki so napadali nemškega okupatorja 1870, in so se kot 'Commune' potem dvignili proti lastni Franciji. Toda ljudje, ki so načrtovali partizantsvo

kot del naše britanske vojne politike med 2. svetovno vojno, se niso dosti brigali za ta poučna dejstva zgodovine. V povojnih letih je zato tem glasneje in huje udarilo po mirovni politiki Zahodnih zaveznikov... Še ni prepozno, da se učimo pri zgodovini." (Str. 368-370)

DS 352 pravi, da se je večina nasprotnikov OF - tudi z okupatorjevim orožjem - "bojevala proti partizanskemu gibanju in si s tem prislužila oznako oborožene kolaboracije. "Ali si je prislužila "oznako oborožene kolaboracije" ne le v komunističnem besednjaku, ampak tudi v svetu mednarodnega prava? Šele 6. marca 1944 je jugoslovanska kraljeva vlada v izgnanstvu, predstavnica okupirane Jugoslavije, formalno nehala obstajati; isti dan je nehala obstajati partizanski Narodni Osvobodilni Komite (glej zgoraj cit. W. R. Roberts str. 316). Po DS 349 pa se je Vrhovni plenum OF že od jeseni 1941 "štel za vrhovni oblastni organ slovenskega naroda"- torej v nasprotju z jugoslovansko vlado v izgnanstvu. To je bilo tudi v nasprotju z mednarodnim pravom. (V naslednjem citiram z IL I osmo izdajo tozadevnega izvedenca L. Oppenheim-a International Law. Vol. I: Peace. D. McKay Co., New York 1967; in z IL II istega International Law. Vol. II: Disputes, War and Neutrality. D. McKay Co., New York 1965, 7. izdaja. (Oppenheim-ove besede so razlaga.)

"V vsaki državljanski vojni lahko brez dvoma tuja država prizna revolucionarje kot vojskujočo silo, če se tej posreči polastiti se dela dežele, tu ustanoviti svojo vlado in nastopati vojaško v skladu z vojnimi načeli. Toda to priznanje se osnovno razlikuje od priznanja vojskujoče se sile in njenega ozemlja kot nove države. Predčasno in prehitro tovrstno priznanje je...nezakonito dejanje" (IL I: str. 128). "Šele ko revolucionarne sile premagajo lastno deželo ali ko se lastna dežela več ne trudi, da si podvrže revolucionarne sile ali ko se sicer trudi, a se ji po vsem videzu ne posreči več podvreči si revolucionarne sile, šele tedaj je mogoče govoriti o varnem in stalnem bitju revolucionarnih sil kot nove države." (IL I: 129.128) "Vlada, ki se ji večina prebivalstva običajno pokori in ki lahko to upravičeno pričakuje v bodočnosti, je takorekoč predstavnica države in ima kot takšna pravico do priznanja svoje državnosti. " (IL I: 131) Celo "OZN lahko pripusti k svoji organizaciji določeno državo, ki jo kot tako prizna, ne da bi s tem priznala vlado, ki to državo trenutno predstavlja." (IL I: 134) "/Moderno/ mednarodno pravo ščiti življenje in svobodo - in z nekaterimi izjemami tudi imovino - tistih posameznikov, ki ne spadajo ne neposredno in ne posredno k vojskujočim se silam." (IL II: 204) Kljub globokim spremembam, ki jih je uvedla 2. svetovna vojna, ostaja nespremenjeno pravilo /mednarodnega prava/, da sovražnim oboroženim silam ni dovoljen neposreden napad na ljudi, ki se dejansko ne bojujejo." (IL II: 208)

"/Sedanji/ prvi člen haaške konvencije priznava privilegije članov rednih oboroženih sil tudi tistim, ki jim kot skupini poveljuje nekdo kot odgovorni poveljnik, nosijo skupinski znak, ki jih že od daleč kot

takšne istoveti, so javno oboroženi, in delujejo v skladu z zakoni in pravili vojevanja. Važno je, da gre za skupino, pa čeprav je morda neznatna." (IL II: 256-257)" /Haaška konvencija/ prepoveduje izdajalsko ubijanje ali ranjenje posameznikov nasprotnikove vojske, tudi če bi se le na ta način lahko vojskujoči izognili življenjski nevarnosti odnosno izjalovljenemu namenu vojskovanja." (IL II: 232) Po 23. členu haaške konvencije "se ne sme ubijati vojakov, ki jih je bolezen ali ranjenje onesposobilo. Enako velja za vojake, ki odložijo orožje in se predajo odnosno privolijo v ujetništvo: ne sme se jih ne ubiti ne raniti; z njimi je treba milostno ravnati." (IL II: 338) Isti člen prepoveduje "najemanje morilcev za ubijanje vojakov" (IL II: 341). 46. člen haaške konvencije zahteva, da raba prisile v vojni spoštuje "družinsko čast, družinske pravice, življenje posameznikov in njihovo imovino, versko prepričanje in svobodo vere". (IL II: 347) Haaška konvencija iz leta 1949 tudi zahteva, da vojskujoče sile s častjo pokopljejo padle in tako urejeno poskrbijo za grobove in jih označijo, da jih je lahko zmeraj najti (IL II: 363). In "zmagovalec si ne sme prilastiti pisem, denarja, draguljev in drugih dragocenosti tistih, ki so padli v boju odnosno vojnih ujetnikov, ki so umrli v lazaretnih ali podobnih prostorih." (Istotam)

Člen 4 haaške konvencije definira s stotimi odstavki, s kom mora sovražnik ravnati kot z vojnim ujetnikom; v to kategorijo spadajo med drugim vojaki vojskujoče se strani kakor tudi z njo povezane milice in enote prostovoljcev; člani milic in prostovoljskih enot, vštevši organizirano gverilo,...(a pod zgoraj navedenimi pogoji o odgovornem poveljniku, javni nošnji orožja, itd.); člani vojske, ki se priznava k vladi ali vodstvu, ki ga okupator ne priznava. (IL II: 372-373)

"Okupator ima vojaško oblast nad osvojenim ozemljem; prebivalstvo tega ozemlja se nahaja v obsednem stanju in se mora pokoriti okupatorjevim odredbam. Ta pokorščina ni ne zahteva lastnih zakonov ne zahteva mednarodnega prava - morajo se pokoravati, ker so v obsednem stanju. Vendar ni oblast okupatorjeva neomejena; člani 23, 44 in 45 haaške konvencije izrecno prepovedujejo okupatorju, da prisili prebivalce, da se udeležijo njegovih vojaških akcij proti zakoniti vladi, ali da ga informirajo o vojski njegovih nasprotnikov odnosno o obrambnih sredstvih le-teh. Tudi je okupatorju prepovedano prisiliti okupirance k prisegi zvestobe... Dovoljeno pa mu je, da prisili okupirance k prisegi - včasih imenovani 'prisegi nevtralnosti' -, da se bodo vzdržali napram njemu sovražnega obnašanja in da se bodo voljno podrejali njegovim zakonitim odredbam." (IL II: 438-439)

Genfska konvencija iz leta 1949 izjavlja, da okupator "nima pravice, da deportira okupirance v svojo deželo kot prisilne delavce... Vojaško sodišče v Nürnbergu je te vrste deportiranje obsodilo kot delo sužnjev in ga definiralo kot vojni zločin. Fritz Sauckel, nemški minister odgovoren za te vrste programiranje, je bil le za to obsojen na smrt." (IL II: 441-442)

Člen 50 haaške konvencije jasno proglašča načelo: okupator ne sme kaznovati - s kakršnokoli kaznijo - okupiranega prebivalstva zaradi dejanj posameznikov, ki ne pomenijo kolektivne krivde prebivalstva. (IL II: 443) Ker člen 50 ni bil v vseh potankostih juridično jasen - kar so nemški nacisti kot okupatorji izrabili v svoj prid v 2. svetovni vojni -, je genfska konvencija iz leta 1949 to vrzel zamašila s členoma 47 in 48. Prednosti, ki jih nudi haaška konvencija okupiranemu prebivalstvu, mora okupator dosledno priznati in uveljaviti. (IL II: 451-452)

"Mednarodno vojaško sodišče v Nürnbergu je 1946 izreklo sodbo, da 'je za učinkovitost mednarodnega prava potreben mednarodni forum, ki razišče in oceni, ali gre za napad ali za resnično obrambo, kadar se kakšna država sklicuje za svoja dejanja na pravico samoobrambe.'" (IL II: 188) V tej sodbi in v mnogih mednarodnih pogodbah, n.pr. v Severnoatlantski pogodbi 17.3.1948, v Vseameriški pogodbi 2.9.1947, v Ustanovni listini Org. Amer. držav 2.5.1948, je "človeku prirojena pravica do samoobrambe" (IL II: 159) predpostavljena in raztegnjena na države. ZDA so s tkim. odredbo 'Lend-Lease' skušale pomagati Britaniji in so s tem kršile mednarodno pravo z ozirom na nevtralnost; svoje dejanje so javno branile z načelom, da je to dejanje samoohranitve, ki ji jo je ogrožala nacistično zasnovana osvojitve sveta (IL I: 303-304).

Člen 43 haaške konvencije priznava okupatorju le vojaško upravno oblast. "Kar zadeva varnost njegovih vojaških sil in uresničevanje njegovih vojaških ciljev, razpolaga okupator skoraj z absolutno oblastjo; vendar okupirana dežela ni njegova last in zato nima pravice, da spreminja njene zakone odnosno njeno upravo, z izjemo zgoraj navedenih vojaških funkcij. Brez dvoma je okupator dolžan, da upravlja okupirano deželo v skladu z njenimi zakoni ter določbami, ki urejujejo upravljanje; skrbeti mora za javni red in varstvo, spoštovati mora čast družin in njihove pravice, spoštovati življenja posameznikov in osebno lastnino, versko prepričanje in svobodo vere. Okupator se ne more otresti teh in drugih dolžnosti tako, da nezakonito in samovoljno priključi okupirano deželo svoji državi." (IL II: 437-438) Člen 43 haaške konvencije vsebuje tudi to: "Če so uradniki okupirane dežele voljni opravljati svoje delo pod okupatorjem, ta lahko od njih zahteva prisego pokorščine, ne pa prisege zvestobe. Okupator nima pravice, da prisilili uradnike, da se imajo za okupatorjeve uradnike; lahko pa jih prisilili, da ne rabijo imena zakonite vlade." (IL II: 445)

Nemški in italijanski okupator sta torej imela dolžnost, da branita okupirano slovensko ozemlje pred revolucionarnim delovanjem slovenske KP, ki je zanelila državljansko vojno, da se iznebi svojih nasprotnikov: do določene mere okupatorja, predvsem pa dejanskih in možnih idejnih nasprotnikov lastnega naroda. Ker se okupator ni hotel - in v teku poostitve totalne vojne, ni mogel - vreči v boj proti komunistom stoodstotno, so se morali napadeni Slovenci sami braniti, kakor so pač mogli; njihivi prošnji za učinkovito orožje je okupator le deloma ugodil:

čim bolj se je bratomorna vojna nadaljevala, tem šibkejša je postajala pozicija slovenstva na okupatorjevi politični šahovnici. Da je šlo KPS - kot vsaki KP - navsezadnje za tkzv. proletarsko revolucijo in ne za resnično svobodno slovenstvo, prizna tudi DS na str. 371-372: "/Centralistična partijska politika/ je nacionalne težnje podrejela načrtom o širjenju revolucije v sosednje države in Srednjo Evropo, pri čemer je stala na stališču, da vprašanje meja ni problematično, če v določeni deželi pride do zmage revolucije." (Jera Vodušek Starič: Slovenska državnost v rokah jugoslovanskih komunistov. -To je zadnji esej v DS.)

"Dokumenti slovenstva" bi se morali preimenoovati v "Začasne dokumente slovenstva". Kjer ni enostransko političnega ocenjevanja, vsebuje eseje trezne, utemeljene, kritične kakovosti. Elegantna oprema, odličen tisk, izbor fotografij pa lahko zavede bralca k zaključku, da je vseh 372 strani zgodovinsko utemeljena dokumentacija. Slovenci potrebujemo nove vrste dokumentacijo, to je, nekak slovar slovenstva. Upajmo, da bodo nekoč "Dokumenti slovenstva" opremljeni s potrebnimi viri in da se bo zgoraj razčlenjeno poglavje o "Uporu" - tako važno za razumevanje Slovenije - oprlo na celo - kot včasih pravimo - "krvavo" resnico. V luči te resnice je treba tiste Slovence, ki so se bojevali proti KPS (pod različnimi imeni vštévši NOB), imeti za hvalevredne in častivredne in mnoge izmed njih za prave junake: bojevali so se v karseda tragični mednarodni situaciji, bojevali so se proti širjenju sovjetskega imperializma, bojevali so se za demokratično Slovenijo! Šele zdaj, po padcu sovjetske KP, se mednarodni svet klanja žrtvam stalinovega terorja in totalitarizma. Na tem mednarodnem ozadju zavzemajo Slovenci častno mesto, v kolikor so se bojevali za resnično svobodo in za veljavo resnično demokratičnih vrednot. Morali bi jih imenovati: ne izdajalce, ampak so-ustanovitelje bodoče združene demokratične Evrope.

LITERARNI KAŽIPOTI (V)

Mit izgubljenega - problem izkoreninjenosti
ob prilagoditvi novemu življenjskemu prostoru
na nekaterih primerih iz
slovenske zdomske književnosti.

Zdomstvo je posebna bivanjska kategorija, ki je usodno povezana z osnovnimi razmerji do doma in domovine. Od splošnejšega in širšega pojava *izseljeništv* se loči zaradi dodatnih političnih travmatičnih obremenitev. To je razvidno že na prvi stopnji slovenske zdomske literature, kot je nastajala predvsem po različnih begunskih taboriščih v Italiji in Avstriji. V njej se pojavijo, včasih tudi uveljavijo, depresivni odsevi časa s spomini na obračunavanja in krvoprelitja v drugi svetovni vojni, povezana s pobjem domobrancev, frustracijami ob prebegih čez mejo, tavanjih v neznanu in na tuje (glej npr. roman *Zorka Simčiča* "Človek na obeh straneh stene", SKA, Bs. As. 1957).

Izguba domovine je v prvi zdovski fazi, včasih pa tudi pozneje, združena z življenjskim obupom, žalostjo, neoprijemljivo grozo. Prihaja celo do različnih psihogenij, oziroma psihotičnih reakcij, ki so jim izpostavljeni ob izgubi domovine na sploh begunci iz najrazličnejših držav in narodnosti, kar je med drugim na primeru 7.500 beguncev obeh spolov in različnih starostnih stopenj iz 20 narodov raziskovala Švicarka dr. *Maria Pfister* (Glej poročilo *Heimatverlust und psychische Erkrankung*, Bericht über die 6. Jahresversammlung der Weltvereinigung für Psychische Hygiene, Verlag für medizinische Wissenschaften Wilhelm Maudrich, Wien-Bonn 1956, str. 111-122).

"Zakaj si daleč, domovina?" je značilno zapisal v zadnjem življenjskem obdobju v Belgiji živeči pesnik *Oton Dimitrij Jeruc* (1916-1989), ki je bil ustvarjalno zelo aktiven zlasti v italijanskem vojaškem begunskem taborišču. Toda tudi v zadnji, belgijski življenjski in ustvarjalni fazi se ni znal prilagoditi razmeram v tujini, ki ga v bistvu ne zanima niti kot pokrajinski motiv

ali filozofski problem. Raje se regresivno zateka v idiliko izgubljenih gorenjskih prelestnosti. Tujine kot konkretnega sveta s konkretnimi ljudmi praktično ne vidi. Soočenje s tujo stvarnostjo namreč še potencira pesnikovo notranjo tesnobo, poudari samoto:

*Kvišku ozrem se, nebo je temnó,
vse okrog mene le hladna tujina
na vratu pa čutim ledeno rokó.
zakaj tako daleč si, o domovina!*

(Antologija slovenskega zdomskega pesništva,
SKA, Buenos Aires, 1980, str. 85)

Sanje o lepem, varnem, kar pravljичno idiličnem izgubljenem svetu nekdanje domovine zrcalijo še drugi tedanji pesniški poskusi, na primer v avstrijskih taboriščih nastali verzi *Erika Kovačiča* "Romar na beli cesti" (1948). V prvi povojni pesniški zbirki *Vinka Beličiča* "Pot iz doline" (založba Tabor, Trst 1954), v kateri je avtor objavil niz pesmi iz obdobja od maja 1945 do januarja 1954, je prisotnost izgubljenega doma ponekod še naravnost bolešno povezana z željo po vrnitvi v staro domovino. Intimnost doživljanja dogodkov in stanj zna stopnjevati s slikovitimi opisi narave. V ciklu "Gorske večernice" hrepeni (podobno kot *Tine Debeljak* v pesniški zbirki "Poljub", Svobodna Slovenija, Buenos Aires, 1951) po ženi, od katere mora zaradi političnih razmer ločeno živeti. Oglasi se spomin na mater ("Mrtvi materi"), ki jo je izgubil skoraj istočasno kot domovino. Tudi *Rafko Vodeb*, ki je svojo izkoreninjenost v tujem svetu skušal prerasti z naslonitvijo na religiozne in umetniške univerzalizme, se v obeh v tujini izdanih pesniških zbirkah ("Kam potujejo oblaki" založba Alma Mater, Rim, 1953, in "Človek sem", Tabor, Buenos Aires 1958) vedno znova vrača k grenki domovinski tematiki. Tako se s pesmijo "Žalostno pismo" oglasi že v prvi - dvojni - številki prvega letnika buenosaireške zdomske kulturne revije MEDDOBJE v letu 1954:

*Oni dan ob morju sem se spomnil nate.
(Valovi so me bičali v obraz.)
In sem te videl, ko si z mize
posmeknila drobtinice v predpasnik.*

*Veš, trd je tuji kruh
in grenka kaplja*

*in bridka misel,
da se vse v preteklost staplja,
da bo na koncu vse samo spomin.*

(MEDDOBJE I, št. 1-2, str. 2)

Sicer pa skuša *Vodeb* prebiti kliše stalnega vračanja v spomine o izgubljeni domovini in lepši preteklosti, ki se v določenih trenutkih pri nekaterih avtorjih uveljavi kot dejanski razpoznavni idiom zdomske odtujenosti, iz katere se prizadeti retrogradno in regresivno ozirajo nazaj v idealizirano predstavljeno domovino pred nastopom komunizma, kar postane in ostane dejanski mit izgubljenega. Še posebno, ker se hrepenenje po vrnitvi izgubljenega pretvori v okameneli kliše nespremenljive varne domačnosti. V spremni besedi k prvi pesniški zbirki zapiše: "Pesnik in duhovnik ni nikoli brezdomec: širni svet mu je domovina. Japonski hajkaji dajo tako vtisom iz večnega, mednarodnega Rima besedo in obliko".

Karel Mauser, ki sodi zaradi enostavne in privlačne strukture svojih del med najbolj priljubljene zdomske avtorje, je - preden se je leta 1951 izselil v Združene države Amerike, napisal v avstrijskih taboriščih, kjer se je preživljal tudi kot gozdni in cestni delavec, več povesti, ki se deloma gode v idealizirani pisateljevi rodni Gorenjski. V povesti "Rotija" (Celovec, 1947), je na idiličen način naslikal trpljenje nezakonske matere, medtem ko je zgodba iz povesti "Sin mrtvega" (Celovec 1947) pravzaprav zajeta iz aktualnega vojnega dogajanja - čeprav je tudi zaradi britanske kontrole tiska nevtralizirana v priliko preoblikovani slehernosti. Osebe se gibljejo sredi idilično zarisanege podeželja, vendar je njihovo notranje življenje obteženo s spraševanjem vesti. Povest "Prekleta kri" (Celovec 1948) je "usodnostno" pretkana z mračnimi dogodki o nemoralni Piškotarjevi družini, ki izkorišča bajtarja, zapeljuje in ubija, toda dom pride v druge roke in je zadoščeno pravici. Pozneje je *Mauser* podobno kot *Frank Bukvič* svojo tematiko razširil in psihološko diferenciral (npr. "Ljudje pod bičem", trije deli: 1963, 1964, 1966), čeprav rad slika vizijo idealnega človeka ("Kaplan Klemen" 1965, v knjižni obliki; že 1949 kot podlistek) in utopijo idealiziranih odnosov med ljudmi. Najbolj vneti idilik starega slovenskega življenja pa je *Metod Turnšek*, avtor najprej v Trstu, pozneje med Slovenci na avstrijskem Koroškem nastalih idil in zgodb iz slovenske preteklosti in stare katoliške Slovenije.

Klišeu idiličnega ne ubeži prav tako *Stanko Janežič* v pesmih in prozi o slovenskih izseljencih (npr. prozna zbirka "Med domom in svetom, Koper 1994).

Vendar pa že kmalu po koncu druge svetovne vojne začno v slovensko zdonsko literaturo vdirati motivi preseljevanja v "Novi svet" onstran oceanov. Doživetje teh usodnih pasaž je prvič obelodanjeno v zborniku "Koledarju Svobodne Slovenije za leto 1949" v Buenos Airesu. Tu objavi *Mirko Šusteršič - Valiant* značilno pesem "Odhod":

Oči otrok
so sinje
kot ocean
in nebó:
"Očka, kam gremo?"

.....
Čez ravntk,
kjer orkan,
tajfun in cikloni
blazné.
Bridkost
bo ost
slonokoščena
vsem v srcé...

.....
Kaplje solz...
za naše žene.

.....
Zlato? Petrolej?
Nakit za neveste?
Prej ali slej
smrt s tuje ceste?

(Koledar Svobodne Slovenije 1949, str.37)

Slovenska zdonska novela in pesem iz tega časa sta polni tožb in žalosti zaradi vseprisotnega oddaljevanja izseljevanja od domovine v "izvrženost" Argentine, Združenih držav Amerike in drugih dežel onstran oceanov. Vedno znova zaslišimo s strani zbornikov-koledarjev Svobodne Slovenije v Buenos Airesu pretresljivi glas slovenskega človeka v stiski, ki so mu vzeli zemljo

in dom, ženo in otroke in ki z velikimi ladjami pluje na drugo stran temnih oceanov:

*Kot blodni ptiči,
ki jih vihar čez morje žene,
bežimo - jate raztepane -
iskat miru med tuje trate
s spominom na pobite brate.*

(pesnik Igor - verjetno psevdonim za Ljubljančana
Adolfa Škrjanca; koledar Svobodne Slovenije 1950, str. 26)

V prvem koledarju Svobodne Slovenije za leto 1949 objavi tedaj v Gradcu živeči Erik Kovačič pesem "Šenklaški zvon", ki bi jo lahko uporabili kot vzorčni primer mita izgubljene domovine:

*Dom, dom, dom
poje šenklaški zvon,
kot da v pesmi dom je skrit,
kot da v bron je dom ulit,
kot da izginja tuji svet
in domov se vračam spet...*

*Duša na tujem zasanja o domu.
Topla ljubezen, sreča domača
hiše očetove spet se povrača,
sanja mladosti se je povrnila,
duša iz radosti čaše je pila...*

*... Pesem še poje o domovini.
Meni popotniku v mrzli tujini...
...Duša bi vedno z zvonom še pela:
"Dom, dom, dom..."*

(Koledar Svobodne Slovenije 1949, str. 17).

Tudi v prvi v Avstraliji objavljeni slovenski knjigi pesmi "Bronasti tolkač" (1962) uveljavi ob naturalistični intimi in zmernem modernizmu Humbert Pribac idealizirane spominske metafore na domačo Istro ob frustracijah v tujini.

Ob izgubi domovine se uveljavi nova bivanjska razsežnost: brezdomstvo, izkoreninjenost, tujstvo. Pojavijo se različni znaki

duhovne krize, negotovost in strah, različne motnje socialnega življenja, ujetost v lastni zaprti krog ob izgubi identitete (domovinskih značilnosti).

Toda že v koledarju Svobodne Slovenije za leto 1949 objavi *Vinko Brumen* sestavek "V Novem svetu - Kvišku srca", v katerem poroča o težavah v tujini in se vpraša: Ali nam je obupati? Poudari več faktorjev, ki omogočajo pozitivno integracijo v novo družbo ob istočasnem ohranjanju prvotne narodne identitete in njene kulture. Vrednote, ki jih Brumen omenja, sodijo nedvomno v sklop tistih faktorjev, ki jih danes ponavadi označujemo kot interkulturalnost, kot multikulturalnost. Na strani 39 na primer zapiše: "Novi razgledi nam zelo lahko koristijo, če se bomo znali in hoteli z njimi okoristiti. Saj smo vobče bili preveč vaški v svojem obzorju in pojmovanjih. Zato smo se tako bali vsake daljave in zato nam je bilo še posebej hudo iti tako daleč po svetu." Zapiše (str. 40): "Naprej glejmo, ne nazaj! Kar smo izgubili, smo izgubili in ves jok in žalovanje nam tega več ne vrne... Saj nihče ne taji, da je težka ločitev od vsega, kar nam je bilo domače in ljubo in drago. Pa je taka ločitev često nujna in pogoj za napredek ter nov vzpon." Pristavi, da se je treba živjeti v nove razmere (str. 40): "Dežela, ki nas je sprejela, pričakuje, da ji posvetimo vse sile, v korist njej, sebi in svojim. Čim bolje se bomo vživeli, tem bolje se bomo znašli in tem več bomo mogli storiti..." Vendar takoj pristavi: "Nihče nam ne more in ne sme iztrgati iz srca dragih spominov... Nihče nam ne more vzeti in ne sme vzeti naše ljubezni do stare domovine in slovenskega naroda... Svojo ljubezen do domovine bomo najlepše pokazali, če se bomo tukaj izkazali. Najbolje bomo storili, če bomo znali združevati ljubezen do stare domovine z resnim delom za novo; tudi sami bomo imeli od tega največ koristi."

Slovenski skupnosti v Argentini se je posrečilo skozi več generacij ohraniti slovensko narodno in kulturno identiteto, a se istočasno vseeno tvorno vključiti v argentinsko družbo. Pri tem je kot bodrilni faktor vsekakor delovala zavest nekakšne civilizacijske krepkosti sredi manj aktivne in ozaveščene argentinske populacije. Slovenski narodni upad in asimilacija v tuje jezične skupnosti pa je bila zagotovo večja v aktivnejših in agresivnejših skupnostih, na primer v Evropi, pa tudi v Združenih državah Amerike, v Kanadi in Avstraliji, kjer negativno deluje tudi veliki asimilacijski pritisk večinskega potrošništva in industrijsko-tehničnega utripa.

V teh zlasti izven - argentinskih (oziroma izven - južnoameriških) strukturah bi lahko govorili o agresivnejših vedenjskih načinih večine. Nanjo manjšinska: zdomsko izseljenska skupnost ponavadi odgovarja na različne načine, predvsem pa:

1. da se *sploh ne brani*, temveč se *skuša čimprej asimilirati*, to je zlit (spojiti) z večinskim okoljem (kar velja tudi za vedenjski način delov slovenske narodne manjšine v Italiji, Avstriji ali na Madžarskem);
2. se *brani* in razvije mehanizme ozaveščenega delovanja za zaščito narodne identitete, pri čemer pripada književni pa tudi splošnokulturni dejavnosti važna mobilizacijska naloga (Argentina);
3. se *ne brani*, a *tudi ne asimilira*, temveč razvije različne oblike vztrajanja v svojem narodnem idiomu, k čemer sodi ohranjanje vere; narodne folklore in vedenjskih norm ob v geto zaprtem družinskem in skupinskem življenju (tak način je tipičen za vrsto migrantov zlasti iz nižjih slojev in kultur, npr. za skupnosti Turkov, Italijanov ali Špancev v tujem svetu, vendar je veljal tudi za dele slovenske migracije v tuji svet, zlasti za slovenske delavske in kmečke sloje izven področij z že razvito slovensko intelektualno infrastrukturo (odročja v ZDA, Avstralija, Kanada, evropske samote).

Toda vrnimo se še enkrat k začetkom slovenske zdomske književnosti. Tudi nekoliko skromna prozna ustvarjalnost tedanjega časa je pod vtisom slovenske bratomorne vojne in vetrinjske tragedije zaznamovana s travmami trpkega slovenskega begunskega vsakdanjega dneva (npr. Jože Novak, "Matija Trpin", zbornik-koledar Svobodne Slovenije za leto 1952; Tine Brezovec (verjetno psevdonim?), "Usodna brzovavka", črtica iz begunskega življenja, zbornik Svobodne Slovenije za leto 1955 - in drugo).

Novakov "Matija Trpin" je sicer preprosto in z enostavnimi sredstvi pripovedovana parabola o katoliškem slovenskem beguncu, ki se v Buenos Airesu zaradi grozot, ki jih je doživel ob koncu vojne v Sloveniji (uboj žene in sina) zlomi in zapije: "Misli... so prebredle Ocean, preskočile Italijo, smuknile na Koroško, obstale za hip v leseni baraki in planine čez Ljubelj. Tam za ovinkom, za cerkvijo pod onim hribom... Kot v odgovor pa je Matija zaslišal umirajoči glas. Podoben glasu sirene, zadnjim pojemajočim zvokom... Toda to ni bil glas sirene. Ne! Ta glas je Matija slišal pred šestimi leti. Tam za Ljubeljem. Množica

ljudi se je valila čez pokrajino, jok in molitev, kletev in drdranje strojnic se je mešalo v zmedi. Tam je Matija izgubil svojo srečo in kri. Ženin obraz, in kri, črna lisa čez sinkovo obličje ter Matija z dojenčkom v naročju in zadnje slovo brez besed, samo presunljivo otožen pojemajoč glas in ženine velike umirajoče oči..." (Koledar Svobodne Slovenije za leto 1952, str. 151).

Brezovčeva "Usodna brzjavka" (zbornik koledar Svobodne Slovenije za leto 1955, str. 163-169) je črno-bela agitka v protikomunističnem načinu iz druge svetovne vojne o dveh povratnikih v Slovenijo-Jugoslavijo, kjer ju vojaški stražar po naročilu višjih organov načrtno ubije, čeprav oblasti prikažejo dogodek kot nesrečno naključje. Zgodba je vsekakor svarilo tistim, ki bi se hoteli vrniti v domovino, da tega ne storijo, temveč naj raje vztrajajo v emigraciji, pa naj je še tako težka.

Šele postopoma se je prva slovenska zdomska generacija v Argentini prilagajala novim razmeram. Sin literarnega zgodovinarja, pisatelja in pesnika *dr. Tineta Debeljaka Tine Debeljak mlajši* se tozadevno spominja na očeta (VEČER, Maribor, 20. oktobra 1990, str. 28): "Zagledal sem se čez pampo, evkalipt pred mojim oknom se je tresel v vetru kot moj spomin, ki sem ga klical izpod obzorja..." V pesniški zbirki "Mariji" (Svobodna Slovenija, Buenos Aires 1954) joka *Debeljak* kot "Jeremija ob vodah babilonskih". Slovenski pesnik se je nenadoma znašel v babilonski sužnosti, težko prenaša usodo, "harfo obesil / je / na vrbo. Jokal jaz, o Marija, sem v velemestih milijonskih, pojoč na struno trdo..."

Tozadevno zelo značilne so le delno objavljene *Debeljakove* literarne reportaže in zgodbe o slovenskih izseljencih v Argentini "Črni kamnitnik" (npr. "Smrt Mata Matkoviča", koledar zbornik Svobodne Slovenije za leto 1952).

Premik od mita v odločilnejše soočenje z novo argentinsko stvarnostjo pa se uveljavi šele konec sedemdesetih let v buenosaireski reviji mlajše generacije DRUGA VRSTA. Čeprav je spomin na čas "pred tem", na dobo "nazaj", ki so jo mojstrili starši in dedi, na domovino "izven novega prostora" tudi pri mlajših in najmlajših argentinskih slovenskih ustvarjalcih posredno in sekundarno vedno prisoten, se pri *Tinetu Debeljaku mlajšem, Pavlu Fajdigi, Vinku Rodetu* ali *Andreju Rotu* uveljavlja tudi nova argentinska domovina, ki pridobiva na neodtujenem, primarnem pomenu, čeprav istočasno žari realnost ali mit prve, rojstne dežele staršev, ki kot Izrael Abrahamove judovske naslednike

vabi iz diaspore tudi Slovence nazaj iz odtujenosti v neodtujenost v primarnem izvoru, studencu, viru. V nekem smislu pridobi mit izgubljenega v desetletjih, ko se deli slovenske skupnosti v zdomstvu že začenjajo razsipavati v tujejezičnem morju, svojo *metafizično dimenzijo* zavezanosti rodovno-narodnemu izvoru in prvotni domovini. Morda je v tem sklopu zelo značilna daljša novela *Stanka Kocipra "Tjašek Gomez počiva v pampi"*, objavljena v mariborski kulturni reviji DIALOGI, št. 7 (julij 1991). Odisejada in križev pot slovenskega štajerskega Goričanca od prisilno mobiliziranega nemškega vojaka na ruski fronti, partizana in potem k domobrancem prebeglega pristaša idej *generala Rupnika*, se nadaljuje na argentinskih tleh. Tjašek Gomez mojstri svojo usodo na prostranstvih argentinske pampe pri donu Rodolfu, prilagaja se novim življenskim načinom, že začenja zadosti tekoče tolči kasteljansčino. "Tjašek Gomez je v samoti nepregledne pampe -odkril Ameriko..." (str. 25). In vendar tli za to asimilacijo v novo okolje večna prapodoba slovenske domovine, ki se ob Tjašekovi smrti stopnjuje v apoteozo izgubljenega in v vizijo stalnega vračanja v domovinsko pranaročje pridobljenega mitosa iz realnega toposa: "Domotožje je preveč bolelo, neutešeno hrepenenje po cvetečih goricaah je vsa ta dolga leta v pampi bilo premočno, da bi ga preslišal sedaj, ko so se vrata doma odprla." (str. 27). In povsod se oglašajo zvonovi. Pri Svetinjah..., na Bolfenku..., na Humu..., pri sv. Tomažu,...pri sv. Miklavžu...Tjašek Gomez gre med goricami s sladkim tovorom odrešenja..." V smrti spet prispe v svojo prvo, pravo domovino, čeprav je v mlinih zdomstva že zdavnaj postal drugačen, nov človek, homo novus. Zato je njegova identiteta zdaj *sinteza*, oziroma hibridno križanje starega in novega, kar pa je lahko pozitivno: "In Tjašek Gomez čuti, vidi, da blagoslov njegovega odrešenja polje vse do Blatnega jezera v madžarskih ravninah in do bele Bogojine na Prekmurskem, pa doli do Ivančice na Hrvaškem in čez Dravsko polje do strmih Haloz in Pohorja in belih špikov Kamniških planin, za katerimi se v nedogled odpira zelena pampa, preko katere mu na iskrem belcu vihra Maria Rosa..." (kulturna revija DIALOGI, Maribor, št. 7, 1991, str. 29).

Medtem ko se idiom izgubljene domovine v nekaterih pesmih *Franceta Papeža* kaže v transformirani obliki modernistične arhaizirane nadčasnosti (pesnikov novi Ulikses se npr. razrašča v lik klasičnega, a obenem modernega brezdomca), ga nekateri preoblikujejo v alienirano grotesko eksistencialne krize in ogro-

ženosti, ki pogojuje zdomstvo (*Milena Merlak, Lev Detela*), a v viziji krepostnega vračanja h koreninam idealne Slovenije krepki in vzpodbuja naprej (*Vladimir Kos*). Na poseben način je problem skušal rešiti *Zorko Simčič*. V dramskem tekstu (za mlade in stare otroke) "Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide" (Maribor 1994) je znano ljudsko pesem preoblikoval v zdomsko pesem neutolažljivega domotožja po rodnem domu in domačih ljudeh. Mit izgubljenega naraste v primarno vrednoto. Ob povratku v domovino se iz ideala širi ali kruši v realna obeležja, postaja del take ali drugačne dejanske resničnosti.

Tekst je avtor prebral 19-5-1995 na simpoziju (o soočenju mita in realnosti) Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za izseljenstvo, v Portorožu.

V spomin na prepesnitev dr. Tineta Debeljaka.

KAREL HYNEK MÁCHA

M A J

I. SPEV

Bil pozen mrak je - prvi maj -
večerni maj - ljubezni čas.
K ljubezni vabil grlic glas
je tja v dehtečih borov gaj.
V ljubezni sanjal mah je tih,
lagal ljubezen grm je bel,
ljubezen slavec roži pel,
iz rože mil dehtel je vzdih.
Tam jezero v temah gozdovja
šumelo nežno je, bolno -
objemal breg ga je tesno.
Žareča sonca nadsvetovja
so v krogih se neba zgrešila,
v solzah ljubezni se svetila;
svetovi njih v nebo sijoče
kot v hram ljubezni večne šli so,
da vneti od ljubezni vroče
zgorijo v iskre vgašajoče -
v njih ljubljenci se spet našli so.
In polna luna je ta čas -
zdaj bleda, zdaj svetla, vsa taka
kot ljubica, ko ljubega čaka, -
zardela rožnato v obraz:
v vodah si lica ogleduje
in v se zaljubljena vzdihuje.
Blestijo sence se gradov,
primikajo se bliže, bliže,
in se v objemih niže, niže
v naročja spuščajo mrakov,
da z njimi v eno se zlijo.
Gre za drevesom v mrak drevo.
Ugasne v gorah zadnji zor.

Tam stisne zdaj se k brezi bor
in k boru breza. Valček vre
za valčkom v potok. Ljubi se -
v ljubezni maja - vse, prav vse...

- - -

Ko rožnato se zvečeri,
pod hrast dekle prelepo seda,
na bregu s skalnate čeri
čez jezero tja daleč gleda:
ob bregu sinje valovi ji,
že dalje v cvet zelen prehaja,
še dlje - še bolj svetlo postaja,
izginja končno vse v megli ji.
Po širnem gladkem jezeru
ji koprneče zre oko -
na širnem gladkem jezeru
ni nič - le zvezdnato nebo...
O angel padli, dekle krasno!
Kot cvet, ki je zvenel predčasno:
v obrazu bledem trpko sije
ura, ki mu vse je vzela -
ta usta, čelo in oči je
z milobno žalostjo odela

- - -

Tako že čaka dvajset dni.
Nad kraj se tiho noč spusti:
poslednji žar ta hip ugasne,
nebo in zarje rožnojasne
za gore sinje se zlijo.
"A njega ni, ne bo ga več!" -
in zapeljanki vzdih boleč
se utrga, grudi se napno,
močnejše ji srce udarja.
Med jezera temno ječanje
se meša jok in vzdihovanje,
v solzah odseva zvezdna zarja,
v solzah, ki vro kot iskre vroče
čez hladna lica in jih žgo,
drse kot zvezde padajoče -
kjer padejo, tam rože mro.

- - -

Na strmi rob čeri poda se,
drhteč se čezenj nagne vsa,
z obleko belo piš igra se,
oko uprto v dalj ima.
Zdaj solzne si otre oči,
z rokami si jih zasloni,
upira jih ostro v daljavo,
kjer jezero se gor dotika -
le luč se v jezeru svetlika,
le zvezde plešejo igravo...

Kot bela golobica sine,
ko v mraku krila razprostre,
in kot lokvanj, ko razcvete
iz temnih vod se - iz daljine
zasveti nekaj iz noči se,
kjer jezero bregov drži se,
in naglo bliža - Dviga dlan:
ni več golob, ni cvet - lokvanj,
je že kot čaplje let drzan!
Glej, belo jadro veter tira,
se tenko veslo v val upira
in pušča v njem široke proge.
In zlato cvetje na drevesu,
ki nad gorami - na nebesu -
gori, jim z zlatom robí kroge.

"Čolnič! - le brž, čolniček mali!
O! On je, on! Pero, ti cveti,
klobuk, oko, ki pod njim sveti!
Ta plašč!..." Že čoln je pri skali.

Brodnik ga veže - skok lahak -
in že po ozki spe stezici.
Dekle zardi veselo v lici,
za hrast zbeži, naprot leti mu,
zapleše, skoči - še korak -
in že na prsih, glej, leži mu -
"Gorje mi, ah, gorje!" - ta čas
posveti mesec mu v obraz,
a njej po žilah kri se ustavi:

"Kje Viljem moj je?" - A brodnik
ji šepetaje tiho pravi:
"Glej, tam nad bregom, stolp navpik
štrleč med drevjem, sij njegov,
vtopljen globoko v mrak valov,
a globlje še v vodo vtopljen
brlivke svit, glej, nebogljen:
tam Viljem misli zdaj le-to,
da jutri mu vzemo glavo...
V sramoto svojo za tvoj greh
je ubil zvodnika tvojega,
je ubil očeta svojega -
zdaj maščevalcem je v pesteh:
sramotno umre! Tam čaka vdan,
da lica, ki kot mak cveto,
zblede od muk in smrtnih ran,
ko ude na kolo napno.
Tako bo 'kralj gozdov' končan.
Za smrt njegovo in greh tvoj
te kolnem - in ves svet z menoj!"

Obrne se in glas zamre.
Za čer izgine. Čoln odpne,
od skale ga odrine.
In čoln brzi - let čaplje drzan -
hitreje - vse manjši je - kot lokvanj -
na vodi med gore izgine.

Molče valovi. Voda temni se.
Noč je vse s plaščem pokrila.
Nad vodo tam halja bela blesti se,
okrog val šepeče: Jarmila!
v globini voda: Jarmila!! Jarmila!!!

Bil pozen mrak je - prvi maj -
večerni maj - ljubezni čas,
k ljubezni vabil grlic glas:
"Jarmila! Jarmila!! Jarmila!!!"

II. SPEV

Zvezda zdrknila z neba je,
mrtva zvezda, sinji svit,
pada zdaj v brezdanje kraje,
pada večno v večno Bit.
Jok njen kot iz groba vstaja,
strašen stok, plač venomer:
"Kdaj bom padla vse do kraja?"
Nikdar! - Cilja ni nikjer!
Bijejo ob stolp vetrovi,
igrajo se pod njim valovi
in blede lune nočni svit
srebrno je čez zid razlit.
Tema je v stolpa globočini -
tam v rovih lune svetla moč,
skoz okna ozka vstopajoč,
izgublja že se v poltemini.
Steber k stebru se v tmi primika
in v roke sega. V mrtvi stok
se meša zunaj vetra jok
in se igra z lasmi jetnika.
Sedi za mizo in opira
glavo pogreznjeno v roke,
na pol sede, na pol kleče
težko premišlja, poln nemira.
Čez luno gre oblak teman -
jetnik zakril je dušo vanj -
za mislijo mu misel umira.

"O noč, tvoj plašč ves črnosiv
mi rojstno vas je zdaj zakril -

kot da se v bol ovila je?
Za mano joka? - Prazen san !
Že kdaj me pozabila je!
Ko sine jutri prvi dan
nad gozdnate poljane,
bom jaz ob glavo že dejan,
a ona - kot v moj rojstni dan -
v veselju jasnem vstane !"

Obmolkne. - In odmev lovi
v obokih se, v stebrovih,
še dalje ob zidovih
oglaša se ječeče
do konca temne ječe,
kjer kakor v grozi obstoji,
v temi se izgubi.

- - -

Globoki mrak in molk tišine
prikliče davni čas nazaj -
jetnik zdaj mladih dni spomine
preživlja, kot jih je nekdam,
oživlja spet mladostni sen.
Jetniku se oko solzi,
srce se v čustvih mu topi:
mladostni svet - ah, izgubljen !

Za jezerom, kjer z goro gora
se vodi na zapadni kraj,
tam - zdi se zdaj mu - v senci bora
igra se kot otrok nekdam.
Sam oče ga je v svet pregnal,
sred roparskega živel zbora,
za vodjo ga je zbor izbral,
v junaštvu se odlikoval.
Povsod so s strahom ga poznali
in "kralj gozdov" imenovali.

Ljubezen k oveneli roži
najbolj mu srd njegov razvije,
ko zapeljana mu potoži,
neznanega očeta ubije !
Zato je vržen sem v ta rov -
ko prvi svit oznani dan
bo na kolo razpet, dejan
ob glavo strašni "kralj gozdov!"

Sedi za mizo in opira
glavo pogreznjeno v roke,
na pol sede, na pol kleče
težko premišlja, poln nemira.
Čez luno gre oblak teman -
jetnik zavije dušo vanj,
za mislijo mu misel umira.

"Tekmec - moj oče, sin - morilec !
Neznan dekletov zapeljivec
je - on! Ha! Moje to dejanje
je torej dvojno maščevanje!
Zakaj sem "kralj gozdov" postal?
On me pognal po svetu.
Čigav greh jutri maščeval
bo zor? - Čigavo kletev?
Ne moje ! - Bil v življenje to
morda poklican sem zato,
da njega grehe osvetim?
In če ravnal sem nehote -
zakaj sramotno me more?
Naj časno - večno zdaj trpim?
O, časno - večno - večno - čas...
zamira v tesni grozi glas,
odbija se od zida v zid.
Teme globoke senca nema
kotičke ječe vse zajema,
srce jetniku - nov privid:

"Ah ona - padli angel moj !
Zakaj je nisem prej spoznal?"

Moj oče - zapeljivec tvoj?
O kletev moja! - ..." Težek žal
zapre mu grlo; vstane s tal
in kov verig v noč zarožlja,
pomakne k oknu svoj korak
in se zagleda v šum voda...

Že luno je pokrili oblak -
a roj zvezda se nad gorami
v neba naročju tiho dramu.
Kot luč zgubljena z vala v val
odsvit zvezda se spreletava -
jetnik z očmi za svitom tava
in v srcu raste nov mu žal.

"O krasna noč! O svet krasan !
O senca - luč v menjavi !
A mrtev vid mi jutri dan
ničesar več ne javi...
In kakor zunaj sivi mrak
vse v šir se razprostira,
tako..." zastane mu korak
in pade, - kov udari v tlak,
v tišini glas umira...

Od gore k gori vsa pobočja -
kot ptice krila neizmerna -
zajele sence so v naročja,
da vsa v temi je dalja širna.
Izza gora, čuj glas sladak
je noč prešinil bežno:
to lovski rog v ponočni mrak
prinaša godbo nežno!
Uspava vse zvok roževine,
daljava nočna drema,
jetnik pozablja bolečine,
tako ga zvok prevzema.
"Z življenjem novim sladkih sanj
glas kraj ponočni mami,

ko jutrišnji, ah, mine dan,
nič več teh zvokov čar krasan
mi sluha ne predrami!" -
Spet pade in veriga nog
po veži jek sprostira,
tišina vlada vseokrog,
bolest srce razdira -
a daleč, daleč sladki rog
kot tihi plač zamira...

"Bodočnost? Jutrišnji moj dan?
In kar je dlje? Je sen samo?
Morda je spanje, a brez sanj?
Morda je to življenje spanje,
ki ga živim? Bodoči dan je
v obliki drugi to samo?
Po čemer tu sem hrepenel
in nisem našel vrh zemlje,
mi dan bo jutri razodel?
Kdo ve? - - Nihče, nihče ne ve!"

In spet molči. Le tiha noč
kot s plaščem svet zastira.
Ugasla meseca je moč
in zvezd sijaj v višini -
a dol teman v globini
kot grob se mu odpira.

Umoknil veter, šum vode,
zaspal je sladki rog zvene,
a v veži ječe do vrha
le mrtva, tiha je tema.
"Globoka noč - temna je noč -
še bolj bo tam, kot tu je...
Proč, misel!!" - V srcu raste moč
in misel to zmaguje.

Tišina. Z mokrih le zidov
za kapljo kapljica zdrsi,

pri padanju le votel glas
odmeva v dolgi, temni rov
kot da bi meril čas noči:
cenk! kane v tla... cenk! kane znov,
cenk! kane... cenk!... Ni je... ni nas!...

"O dolga noč, o temna noč!
a tam še bolj, kot tu je...
Proč, misel!!!" - V grozi raste moč
in misel to zmaguje.
Tišina spet. Le brez miru
- kot časomer - kaplja z zidu...

"Tam bolj temno... Tu lune žar
in blesk zvezda je v noč razlit -
a tam: le senca senc... in svit
noben... noben... noben nikdar...
tema ogromna plava tam...
ni delov tam... le neizmerna
celota vse... snov nepredirna...
ne vzide dan... ni kraj noči...
tam čas je večno en in sam...
tam cilja ni - ne kod ne kam...
brezkončnost... nič se ne neha...
le večnost, vame zroč, strmi...
tam prazno vse je - krog mene -
nad mano - pod menoj - vse, vse...
samo praznota v me zija...
brezkončen molk - oglušujoč...
brezkončen prostor... čas in noč...
brezkončno mesto mrtvih sanj...
to, kar kot "nič" v nas zeva...
in preden mine jutri dan,
bom jaz v ta "nič" že prepeljan..."
Jetnik in glas medleva.

A v jezeru se temni vali
narahlo pozibavajo
in si prišepetavajo -
a v stolpu - zdi se - tam na skali

jetnika v sen uspavajo...

Ropot zdaj stražnika zbudi -
veriga padla je na tla.
S svetiljko vstopi rahloma -
jetnik ne dvigne vanj oči.
Od stebra k stebru luč razsiplje
kolobar bleščeči,
njen blesk bledi, vse bolj utriplje,
v ozadju gasne njena moč -
tam pusto pusta temna noč
zakriva kote v ječi...

Pogled jetnika je mračan,
kot da tema je padla vanj,
ne vidi, dasi v te strmi...
čeprav posveti vanj stražar -
njegovih bledih lic ni žar
svetiljke več ne razsvetli.
Sedi za mizo in opira
progreznjeno glavo v roke,
na pol sede, na pol kleče
v trpljenju težkem spet umira...
spričuje glas, medleč mu v luči,
da strašen sen mu dušo muči:

“Moj duh! Moj duh! In moja duša!...”
besede govoriti skuša -
iz stisnjenih ust ne gredo;
prej kot mu glas v uho dospe,
na ustnicah mu že zamre -
beseda spet je - “nič” samo...

K jetniku stražnik stopi zdaj -
v obraz luč vlije mu sijaj...
Obraz njegov?! In te oči!
Strme nemično in potrte,
kot da v neskončnost so uprte !
Po licih solze, pot in kri,
na ustnah mu šepet leži...

Nanj skloni stražnik se plašno
približa k ustnicam uho -
kot vetra nežno šepetanje
jetnik šepeče v svoje sanje...
In stražnik sklanja niže... niže
k ustnicam se bliže... bliže...
uho prisloni tesno nanje -
jetnik šepeče, kot da spi že...
tiho... tiše... obmolči...
A stražnik kakor kip stoji,
po licih solza mu polzi,
bolest prevzema mu srce...
Tako stoji ves zasolzen. -
Naenkrat pa, ko se zave,
zbeži s korakom hitrim ven...

On sicer žive svoje dni,
kar slišal je, povedal ni,
a lica so odslej bledela
in niso bila več vesela...

Za stražnikom plašč sence črne
obširno ječo spet zagrne.
Za kapljo kaplja - padajoč -
spet šteje čas mu v tiho noč...

Jetnik za mizo ždi molče,
na pol sede, na pol kleče.
Obraz njegov! In te oči,
ki nepremične in potrte
v neskončnost nemo so uprte!
Na licih solze, pot in kri...

Nenehoma z zidov kaplja...
enakomerno v bol srca...
V vetrovih, vodah glas ječi,
o bližnjem koncu v kaplji vpije...
V jetniku misel že ugaša.
V daljavi sova se oglašča...
V zvoniku polnoči zvon bije.

Intermezzo I.

Že po ravninah širnih se lije lunin soj,
okrog gora temno je, v jezeru zvezdic roj,
nad jezerom je grič, ves gol,
na njem kolo in zraven kol.
Na kolu se beli lobanja,
krog nje podi se rej duhov,
trop groznih se postav preganja.

ZBOR DUHOV:

V polnoč, ko vlada mir povsodi,
svetiljka po grobovih blodi -
nje mrtvi sij uprt je vanj,
ki zadnji tu je pokopan:
na straži zdaj, ko drugi spe,
naslonjen na svoj križ molče,
poslednji mrtvecev bedi.
Polsivi mrak visi v zenitu,
v njem mesec, ki v mrliškem svitu
sveti stražniku v oči,
v votlino polodprtih ust,
v brezzobno, zlomljeno čeljust.

GLAS:

Sedaj je čas - skopljite grob!
Ker jutri tu bo nov pokop:
sem "kralj gozdov" bo pripeljan.

ZBOR:

Prišel je tvoj rešilni dan:
spet bodi živ in sprejmi glas -
pozdravljen! Stopi zdaj med nas!
Dovolj si dolgo stražil nam -
odslej bo drugi stražil tam!

LOBANJA (stopi v rej duhov):

Kako to v udih mi teži,
v celoto bil bi rad zložen!

Kako to strašno gomazi!
Moj novi sen! Moj novi sen!

GLAS:

Pripravljen že njegov je grob -
a jutri spet o polnoči
se z vetrom snidemo tu vsi,
da slaven bo njegov pokop!

ZBOR DUHOV:

Pripravljen že njegov je grob -
a jutri spet o polnoči
se z vetrom snidemo tu vsi,
da slaven bo njegov pokop!

GLAS:

Prek širnih polj naj glas leti:
pogreb bo tu o polnoči -
kdo kaj prispeva k slavnosti?

KAVELJ S KOLOM:

Mrtvemu jaz rakev dam.

ŽABE (iz mlake):

Mi mu zapojemo v slovo.

VIHAR (iz jezera):

Pogrebni marš mu zavihram!

MESEC (v zenitu):

Jaz dam mu pokrov na vse to.

MEGLA (na gorah):

Jaz pa mrtvaški prt mu stkem.

NOČ:

Za črn plašč jaz poskrbim.

GORE (v pokrajini):

Obleke žalne dajte sem!

PEDAJOČA ROSA:

Solza, kar hočete, dam vsem!

HLAP:

Razvnel bom vonjajoči dim!

PADAJOČI MRAK:

Jaz rakev z dežjem poškropim!

PADAJOČI CVET:

Jaz venec mu iz rož uvijem!

LAHKI VETROVI:

Mi pa na grob ga položimo!

KRESNICE:

Me z lučkami mu posvetimo!

BURJA (iz globine):

Zvonov zbudim mu votel glas!

KRT (izpod zemlje):

Jaz pa medtem mu grob izrijem!

ČAS:

Z nagrobnikom ga jaz pokrijem!

Čez luno leti JATA NOČNIH PTIC:

Pogrebščina pa čaka nas!

GLAS:

Slavno on bo pokopan!
Bledi mesec že umira,
zora vrata že odpira -
je že dan! O, je že dan!

ZBOR DUHOV:

Je že dan! O, je že dan!
(Izginejo).

III. SPEV

Iznad gora vstal prebujen
je majski dan in dol budi,
kjer nad gozdovi še visi
lehak kot megla nočni sen.
Iz temnih host meglica sinja
se dviga v rožnato nebo
in jezero se v sinj spreminja,
v njem se meglice zibljejo;
na bregu pa - v temi gore
in po dolini dalj in dalj,
za lesi dvori se bele,
dokler dan kot mogočen kralj,
ogromen kakor senca v noči,
ni v rožnatem neba naročji
se dvignil bel čez vse vrhe.

Ko nad temo je sinjega neba
rjavo sonce rdeče zasvetilo,
iz sna se naglo vse je prebudilo,
zavriskala je vsaka živa stvar.
V zelenem jezeru trop belih ptic vesla -
in lahkih čolnov beg in vesel vdar,
ki sinji val razbijajo v rdeč kolobar.

Na bregu jezera šepeče borov gaj,
iz njega drozgov psalm in petje drugih ptic
žgoleč vmešava se v hitečih dekljic klic -
zdaj vsaka živa stvar slavi mladostni maj.

V tem veter jutranji - ki kakor pesem veje -
v zelenem dolu tam otesa cvetje belo,

nad gozdom tam vravnava divjih rac krdelo,
a na gorah tam mladim drevcem sklanja veje.
To jutranjo lepoto le ena stvar kali:
tam, kjer polotok ozek jezeru v bok sega,
in senca mesteca in stolpa na višini
zrcali se na sinji jezerni gladini -
tam grozen vik in krik se v majski dan razlega:
skoz majhna mestna vrata se trop ljudi vali,
od daleč ljud se zbira, od vseh strani hite -
in še in še narašča - vedno več je trum -
neizmerna množica - in vedno večji šum -
nesrečnega zločinca vsi videti že.

Zdaj skozi vrata - glej! - vojaški vod prihaja,
s počasnimi koraki spremlja tolovaja,
ki stopa sredi njih - glej! z dvignjeno glavo!
Utihne množic šum, da znova oživi
in marsikdo glasno v tem tropu zakriči:
"To on je, on! Pero, ti cveti!
Klobuk, oko, ki pod njim sveti!
To plašč njegov! To on! To on! To grozni "kralj gozdov!"
Tako od vseh strani odmeva od glasov.
Šum raste vedno bolj in kot vihar zahruje,
kadar se množici zločinec približuje.
Tik njega straža gre - kot v nebu črn oblak,
ki bliska blisk - osti se sulic tu blešče! -
Nesrečnež gleda v tla in trd mu je korak...
Zvon v mestecu zvoni - tam molijo ljudje...

Ob jezeru na bregu nizek grič stoji,
na griču kol vsajen, na njem kolo visi,
nad njim navpičen hrib, ki v vrha dva deli se -
na višjem od vrhov kapelica beli se.
H kapeli se na vrh vojaški vod poda.
Umaknejo se vsi - zločinec zdaj je sam,
poslednjič pripeljan v prirode slavni hram,
da zadnjič se naužije čarov teh gora,
kjer je mladost preživljal vedrega srca,
da še enkrat v naročju rožnatega dne
iz sence te kapele, z vrha te gore
neba in vseh svetov Gospodu hvalo da.

Utihnil je ves šum - obstali so ljudje,
prevzel resnoben hip je vsakega srce,
sočutno do zločinca vsak je v žalost pal,
h kapelici obračal je pogled solzan,
kjer je zločinec zdaj, strmeč v prečuden dan,
pred Bogom ves ponižen v molitvi tihi stal.

Zdaj sonce rdeče vanj posije,
prebledo lice mu oblije,
solze mu stisne iz oči,
otožno v daljo zastrmi:
pod njim globoko dol krasan,
od venca gor temno obdan,
gozdov ga pas objemlje,
v njem jezero, glej, dremlje,
vse v cvetočih logih:
ob bregu sinje valovi mu,
že dalje v cvet zelen prehaja,
še dlje - še bolj svetlo postaja,
izginja končno vse v megli mu...
Obdaja pas gradov ga v krogih,
obrobljajoč obvodni breg.

Na jezeru trop ptic vesla
in malih čolnov hitri beg,
dokler v temini se gora
ne izgubi obris v daljini.

Gradovi beli - in čolniči -
stolp - mesto - bele ptičice -
vse je vtopljeno v vodi, vse,
vse se zrcali na gladini.

Tam v sinji dalji skalna čer
cvetočemu ni bregu kras,
na strmi skali hrast je star -
o tisti hrast! O ta nemir,
ko klical grlic milih glas
k ljubezni v majski je večer!
Ne vrne, ah, se več nikdar!

Na grič pod sabo upre oko -
tam kol vsajen, ob njem kolo...
Na vrhu, kjer stoji, mlad gaj
trepeče, kot da bol ga muči,
a dol žari ves v sončni luči,
v jutranji rosi - zgodnji maj...

Zločinec še enkrat z očmi vse to objame,
od vse lepote te slovo sedaj naj vzame!
Globoka mu boleost zalila je srce,
globoko v srcu vzdihne, vlijo se mu solze,
še enkrat - zadnjikrat - z očmi vse preleti,
nato s solzmi v očeh v nebo se zastrmi...
Meglice v sinjem nebu usihavajo,
lehak jih veter - sem in tja igraje -
podi v visoke, daljne kraje,
oblački beli daleč, daleč plavajo,
in žalostni jetnik tako jim govori:

Oblaki vi, ki vetra piš vas v daljo žene,
zemljo objemate s skrivnostnimi rokami,
vi - sence nebesnih modrin, vi - zvezde razpršene,
pogrebniiki vi bedni, sebe žalostni
izlivate v solze se rosne sami -
vas sem izbral za sle, za zadnjo še prošnjo:
kjerkoli plavate po nebesnih višinah,
kjerkoli se razbijate v sveta brežinah -
na svojem krogoteku pozdravite zemljo,
zemljo prekrasno, ljubljeno zemljo,
zibelko mojo, grob moj, očevino,
edino domovino, dano v dediščino,
ah, širno to zemljo, zemljo edino!
Če kdo pa v jezeru to strmo čer zagleda
in tam obupano, ubogo deklico... -
tu solza za solzo zdrsi čez lica bleđa...

Z vojaško stražo se okrene zdaj jetnik.
Široka pot pelja po borovem gozdiču
in spušča se navzdol... že so na spodnjem griču -
tedaj nenadoma utihne množic vik:
krvniku zablesti se v roki meč izdrti -

jetnik poslednjikrat še dvigne v vis oko -
pogleda naokrog - zavzdihne - in nato
spusti pogled na tla - pripravljen čaka smrti...
Jetnik razgali vrat in prsi - bled kot kip -
na tla poklekne - odstopi rabelj - strašen hip:
zablisne meč - krvnik pristopi za korak -
v kolo zadene - vseka v tilnik - še utrip -
in glava nagne se - še skok - zamah krepak -
ves trup na zemljo se trdo zakotali...
na krasno zemljo to, preljubljeno zemljo,
v zibelko svojo, grob svoj, očevino,
v edino domovino, dano v dediščino,
v široko zemljo, zemljo to edino,
v mater svojo, mater svojo, ki jo sina kri poji...

- - -

In ud za udom stre krvnik, dokler telo ni celo
v kolo nad kol vpleteno, v kolesu tam viselo.
Glavo natakne še krvnik na ostri kol.
Tako končal življenje je strašni "kralj gozdov".

Na mrtvem licu pa poslednji sen mu spi,
vanj gledajoč ves dolgi, dolgi dan
gledalcev množica na griču se vrsti,
dokler ne skloni sonce se v zapadno stran,
v odsekano glavo se drzno zasmеji -
in jezero večerno zagrne mir teman.

- - -

Nad temnini gorami je zadnji žar razlit.
V globoko to tišino prisveti lune svit
in z žarki bledimi mrtvo glavo srebri
in tihi griček tam, ki ob jezeru stoji.
Stvari so daleč vse kot belo to nebo:
po njem v kraj daljni išče mrtvo zdaj oko,
v kraj daljni, kjer otrok... o krasni mladi vek!
O, daleč je ta čas odnel življenja tek,
kot senca, ki umre, je daleč njega sen,
kot belih mest odraz, v dno jezera vtopljen,

tako kot zadnja misel, mrtvih zadnji vzdih,
tako kot njih ime, kot daljnih bojov vik,
žar severnih noči, ugasle luči v njih,
razbite harfe glas, razdrte strune krik,
kot zgodbe davnih dni, ugasle zvezde sij,
kot padle deklice, kot ljubic mrtve oči,
kot grob pozabljeni, kot padec večnosti,
ugasli dim plamena, vlitega zvona jek -
tak mrtvecev je - krasni mladi vek...

Večer je pozen - drugi maj -
večerni maj - ljubezni čas,
k ljubezni kliče grlic glas:
Viljem! Viljem!! Viljem!!!

Intermezzo II.

Tam kipe gore v daljini -
z ene k drugi mrak se boči
kot obok teman, ki v noči
drugo k drugi trdno strne.
V pozni uri je v dolini
kakor v grobu, vse v tišini.
V gorah sinjih večeri se,
vrhi v dalji se gubijo,
niže pa kot dalje črne,
bliže, bliže se odgrne
sklad navpičnih sten - štrlijo
v sinji mrak; bleste čeri se
kakor vrata ozka v steni.
Vse obzorje pomrači se,
vžiga se požar ognjeni -
v zarji dolga proga rdeča
na zapadni strani seva,
čez plamteče njeno lice

letajo ponočne ptice
kot skoz vrata, vsa goreča,
in izgublajo v temah se.
Ogenj vgaša, žar zbledeva,
je nebo se potemnilo,
razjokalo je v solzah se,
sebe, zemljo porosilo.

V senci hrastov, ki stoletje
že stoje, nudeč zavetje,
tolovajev zbor poseda:
v plašče bele vsi zaviti
so tovariši noči ti,
vsak pred sebe v zemljo gleda
in molči in se ne gane,
kot od groze nenadane
vsak kot v mrtev kip zaklet je.
Le kot nočno tiho petje
lije se šepet in vzdih,
kjer hrast senco je razprl,
brez prestanka vzdih tihi:
"On umrl!... Kralj umrl!"

V stenah kakor veter toži,
v nepremičnem zboru kroži:
"On umrl!... Kralj umrl!"

Kakor listje se pod skalo
trese ob odmevu močnem,
vzdihovati ni prestalo
v joku tihem, enozvočnem:
"On umrl!... Kralj umrl!"

Gozdi širni vztrepetali,
zašumeli, zajokali:
"Kralj naš... umrl... umrl... umrl..."

IV. SPEV

Krasni maj minul je, minul pomladni cvet,
poletje vžgalo se - in šlo je v nepovrat,
jesen za njim in zima - zdaj spet je tu pomlad -
a čas med tem preletel je mnogo, mnogo let.

- - -

Prešlo je sedem let. Bil leta zadnji dan je -
vseokrog globoka noč. Iz polnoči pravkar
šel v novo leto čas. Vse spalo trdno spanje.
Le sem od jezera - čuj! - konjskih nog udar!
Moj konj je peketal... V to mestece jezdoč
prišel sem h griču tja, kjer stal krvav je kol
in kjer poslednji dan dobil je "kralj gozdov".
Tam Viljema lobanjo sem videl tisto noč.
Čez krajino polnočno zbežalo mi oko je,
čez jezero, čez gore, čez polje, gozd in dol je,
do kamor segel vid pod snegom vse bilo je,
bila pod snegom tudi - lobanja ta in kol je.
Iz mraka nočnega je blede mesec blisnil,
zajokal sove plač je žalostno iz host,
udarila je v vetru na kolu kost ob kost,
da strah je z grozo meni in konju prsi stisnil.
Pred me je padla senca - konj v dir se je pognal...
A drugi dan sem vprašal takoj po tem mrliču -
pokazal mi krčmar je stari proti griču
in to, kar sem napisal, pripovedoval.

Življenje spet me vrglo je svetu v naročaj
in mnogokak vihar me v žalost je zagrnil,
vendar me ta povest vabila je nazaj,
da v novo sem pomlad tja h griču se povrnil.
Zahajalo je sonce z zarjo v stran zapadno.
Nad mano kol - kolo - okostje - in črepinja -
zrl z žalostnim očesom sem v krajino pomladno
do tja, kjer v vrh gora prešla je megla sinja.

Bil spet večer je - prvi maj -
večerni maj - ljubezni čas.
K ljubezni vabil grlic glas
je tja v dehtečih borov gaj.
V ljubezni sanjal mah je tih,
lagal ljubezen grm je bel,
ljubezen slavec roži pel,
iz rože mil dehtel je vzdih.
In jezero v temnih gozdovih
šumelo nežno je, bolno,
objemal breg ga je tesno
kot sestro brat v mladostnih dnovih.
Okrog lobanje žar svetel
ovil se kakor venec rož je,
črepinjo blede je obdal
in pod brado ostanek kože.
Na votlo kost le piš igra,
kot da mrlič se v dnu smehlja;
zdaj sem zdaj tja zaniha las,
ki čas ga pustil je v okras,
in rosne kaplje se iskrijo
v votlinah očnih z vsem sijajem,
kot da so ginjene nad majem -
in žalostne solze solzijo...

Tedaj je luna blede z neba posvetila
in kost in moje lice še bolj pobelila.

In po odeji snežni razlije v dalj belino
čez gozde in gore, čez jezero, dolino...
V tišino ukanje zavpije nočnih sov
in kukavica leta žalostno našteva,
z dvorišč okolišnih zavija lajež psov,
a v vonjih korenin dišava izhlapeva,
bele po griču vsem solzice se cvetoče,
skrivnostna luč odseva iz jezernih valov,
kresnice žarke pa - kot zvezde letajoče -
v bleščočem rajanju obdajajo lobanjo,
na kol nataknjeno, zagrejo včasih vanjo
in izlete takoj - kot zvezde padajoče...

V pogledu žalostnem sta solzi dve mi vstali,
kot iskri v jezeru na licih mi igrali,
ker moja mlada leta, mladosti moje vek,
že davno je odnesel divjih časov tek.
Kot senca, ki umre, prešel je mladi sen,
kot belih mest odraz, v dno jezera vtopljen,
tako kot zadnja misel, mrtvih zadnji vzdih,
tako kot njih ime, kot davnih bojov vik,
žar severne noči, ugasle luči v njih,
razbite harfe glas, razdrte strune krik,
kot zgodbe davnih dni, ugasle zvezde sij,
kot padle deklice, kot ljubic mrtve oči,
kot grob pozabljeni, kot padec večnosti,
plamena ugasli dim, kot zvona viliti jek,
spev mrtvega laboda, kot izgubljeni raj -
to moja je mladost!

Toda sedanji vek
mladeništva je tak, kot je ta pesem - maj,
kot ta večerni maj, na skalnih tleh cvetoč:
na licih sladek smeh, a v srcu - žal pekoč...

Vidiš popotnika? Čez dolgo, dolgo plan
hiti, da vjame cilj, prej ko ugasne dan.
Nikdar oko ga tvoje več videlo ne bo,

ko bo zavil v obzorju za ono skalo vstran!
Nikdar, ah, nikdar več! - Usoda moja to!...

Kdo srcu takemu uteho kakšno da?

Brezkončna je ljubezen - ljubezen varana!...

- - -

Večer je pozen - prvi maj -
večerni maj - ljubezni čas,
k ljubezni vabi grlic glas:

"Hynek! - Viljem!! - Jarmila!!!"

--- oOo ---

KAREL HYNEK MÁCHA (1810-1836), češki romantik, je bil Prešernov sodobnik in prijatelj. - Dr. Tine Debeljak je prepesnil njegovo pesnitev MAJ, ki je izšla v 250 numeriranih izvodih pri Bibliofilski založbi v Ljubljani, leta 1939. Bogato knjigo je ilustriral Miha Maleš.

Danes, po več kot pol stoletja, je ponatis tako redkega in odličnega dela gotovo utemeljen. V "knjižni" obliki v Meddobju in v 25 separatnih (bibliofilskih) izvodih je pesnitev izšla v Buenos Airesu, oktobra 1995.